

Eugenika.

I. A faj egészségtan alapja.

Gyakran megesik, hogy valamely újonnan felismert igazság hallatára felkiáltunk: hiszen nem újság ez, tudtuk már régen. Így járunk az eugenikával is, az úgynevezett fajnemesítéssel. Amióta őseink először választottak ki valamely állatot tenyésztés céljából vagy kiselejtezték a nekik nem tetsző növényt, hogy a jobban megfelelőt tovább termeljék, azóta ismeretes a fajnemesítés. Alkalmazták is mindig és módszere közkinccsé vált. Az állattenyésztő, a kertész, az egyszerű földmívelő tudja, hogy fáradozását siker csupán akkor koronázza, ha a hitvány anyagot kiselejtezi és csak a javát, a megkívánt tulajdonságokkal rendelkező részt szaporítja. Nem bámulatos-e az így elért eredmény? Nézzük csak az agárkutyát és hasonlítsuk össze a házőrző ebbel – figyeljük meg a különbséget az angol telivér és a nehézkes igavonó között – vagy a pompás kerti gyümölcsöt vessük össze vadon tenyésztő rokonával. A növény- és állatvilágban tehát értettünk a faj nemesítéséhez, az emberre azonban eddig nem gondoltunk.

A XIX. század természettudományi tanításai erre is előkészítették a talajt, amennyiben lassan odajutottunk, hogy az embert is csak a nagy Természet egy részének tekintjük, akire az általános fejlődési és élettörvények szintén alkalmazandók. Nem véletlen tehát, hogy a múlt század vége felé egymástól függetlenül több gondolkodó is felvetette azt a gyönyörű eszmét, hogy az emberi faj tökéletesítését, öntudatos továbbfejlesztését zászlónkra kell írni. Az elsőbbség az angol FRANCIS GALTON-é, ki saját maga is lángésztermelő családból származott

és a nagy DARWIN unokaöccse volt. Ő kovácsolta az *Eugenika* szót, mely görögül annyit jelent, mint a jó származás tudománya, magyarosan talán a fajnemesítés tana. Németországban WILHELM SCHALLMAYER, majd ALFRÉD PLOETZ fejtette ki önállóan gondolatkörét, melyet, utóbbi RASSENHYGIENE-nek, fajegészségügynek keresztelt. Azóta az eszme meghódította a nyugati világot, fásasztó kutatásokra ösztökélte a rokon tudományágak leg-hivatottabb képviselőit és oly kilátást nyitott az emberiség jövőjébe, amilyent eddig csak álomszerű utópiáktól várhatunk el.

Mielőtt ennek az új tudománynak vázolásához látnánk, futtában meg kell ismerkednünk avval az *alappal, melyből kiindul: a természetes fejlődés tanával*. Anélkül, hogy a tudomány számos vitás kérdését itt tisztázni akarnók, csupán leginkább elismert tételeit foglaljuk most össze.

A természetben tapasztalható fejlődésnek egyik haj tókeréke a *kiválasztás, a selectio*. Ez abban áll, hogy a külső környezethez legjobban alkalmazkodó egyének életben maradnak, szaporodnak és sajátásaikat utódjaiknak továbbadják, míg a meg nem felelők elpusztulnak és velük tűnnek el értéktelen tulajdonságaik. A kertész vagy az állattenyésztő a neki nem tetsző egyedeket öntudatosan választja ki: ez a mesterséges vagy tudatos kiválasztás. A természet ugyanígy jár el: kérlelhetetlenül falhoz szorítja a satnyát és életben hagyja, szaporítja az életrevalót. Ez a természetes kiválasztás.

De hogy kiválasztás egyáltalában létre jöhessen, ahhoz szükséges, hogy legyen mit kiválasztani. Vagyis szükséges, hogy az egyes egyének, fajok és nemek egymástól *eltérjenek*, vagy *variáljanak*; mert ha minden egyforma lenne, a kiválasztásnak mi eredménye sem lenne. Hogy a természet gyermekei között különbség, variatio létezik, azt bizonyítani nem kell; tudjuk, hogy még a testvérek sem azonosok, hogy a gyermek is eltér szülőjétől. Szükséges továbbá, hogy több egyén jöjjön a világra, mint amennyinek a faj fentartása érdekében szaporodnia kell, más szóval, *születési feleslegre* van szükség, hogy egy részt, mint alkalmatlant a szaporodásból ki lehessen kapcsolni.

Nézzünk egy példát annak megvilágítására, hogy miként hat eltérő egyének közt a kiválasztás. Mondjuk, hogy egy,

többségében fehér pillangófaj, melyben elvéve sárga példányok is előfordulnak, oly vidékre vetődik el, ahol legjobb táplálékát egy sárgavirágú növény alkotja. Ezen a fehér pillék elűtnek; a madárellenség könnyen meglátja és felfalja őket, számuk folyton fogy; míg a kevés sárga példány életben marad, szaporodik és idővel fehér társait teljesen kiszorítja. Láttuk tehát eddig, hogy a kiválasztás és a *variatio* a születési felesleggel a fejlődésnek előfeltétele. De hogy az eltérő egyének kiválasztása által maradandó változás "jöjjön létre, ahhoz az is szükséges, hogy az egyéni sajátságok átörökölhetők legyenek. Az *öröklés* ténye tehát a fejlődésnek szintén egyik alapfeltétele. Ennek néhány törvényével kell most megismerkednünk.

Az átöröklési képesség a mag és pete *csiraplasmának* nevezett részében székel, mely a felnőtt egyén minden egyes tulajdonságát és sajátságát eleve meghatározza, determinálja, vagy tisztán képletesen szólva, a későbbi egyént mintegy kicsiben magában foglalja. A csiraplazmában a felnőtt egyén ezernyi sajátságát meghatározó számtalan kis részecskét *determinánsoknak*, magyarosan mondjuk, hajlandóságoknak nevezzük.

A mag és pete egyesülése révén az új egyénre úgy apai, mint anyai részről átszállnak a hajlandóságok. Ezek néha egyszerűen keverednek, vagyis az utód e tekintetben szüleinek közepes terméke. Ha tehát bizonyos jó és rossz hajlandóság a termékenyítésnél találkozik, az eredmény e tekintetben átlagos értékű lehet.

Más tulajdonságoknál azonban sokkal érdekesebb átöröklési folyamatot figyelhetünk meg, melyet felfedezője, egy osztrák barát után *Mendel szabályának* nevezünk. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy a szülőktől átvett két eltérő hajlandóság gyakran nem keveredik, hanem az egyik hajlandóság *walkodik*, *dominál*, a másik *visszalép*, vagyis *recessiv* jellegű. A két hajlandóság közül tehát csak az egyik fejlődik ki az új egyénben, míg a másik elrejtve marad. Vegyük például a szőr színét. A fekete és a fehér tengeri nyúl keresztezéséből csupa fekete utód fakad: a fekete színre való hajlandóság tehát uralkodik, dominál a fehér színezésre való hajlandóság felett. Ezeken az utódokon a félig fehér származásnak semmi nyoma

nincsen. De jól jegyezzük meg, hogy ez az elnyomott, elrejtett hajlandóság nem vész el, hanem belekerül az illető egyén csirasejtjeibe és azok révén újra az ivadékaiba. Az említett példában tehát a fekete és fehér tengeri nyúttól származó külsőleg teljesen fekete állatka oly csirasejtekkel bír, melyeknek fele a fekete, másik fele a fehér szőrmére való hajlandóságot adja tovább az utódoknak. Rövidség kedvéért mondjuk, hogy csirasejtjeinek fele fekete, másik fele fehér. Ha malmost ezt a feketének látszó állatkát egy teljesen fehér példánnyal párosítjuk, mi lesz az eredmény? A termékenyülések felében fekete csirasejt kerül össze fehér csirasejttel: az új állatkák tehát feketék lesznek, mert már tudjuk, hogy a fekete elnyomja a fehéret. De a termékenyülések másik felében az elrejtett fehér csirasejtek összekerülnek szintén fehér csirasejtekkel és az így keletkező állatkák persze teljesen fehérek. Azt az érdekes jelenséget tapasztaljuk tehát, hogy először a fekete és fehér állat keresztezéséből csupa fekete kölyök születik, de ezeknek fehérrel való keresztezésénél az utódok fele fehér, másik fele fekete lesz. Hozzáfűzhetjük még, hogy az említett fekete kölykök egymás közt való párosításából egy negyed rész fehér állat származik, melyeken tehát a nagyszülő sajátja egy nemzedék átugrásával újra érvényesül. Ezek a tények a MENDEL-féle szabály legegyszerűbb formulájának is csuk alkotó részei, de ábrázatok nélkül e szabályt teljes egészében megértetni nem tudjuk, annál kevésbé terjeszkedhetünk most ki a néha nagyon is bonyolult többi keresztezési lehetőségre. Csak annyit említek meg, hogy azon számos tulajdonságra nézve, mely MENDEL szabályát követi, egészen pontosan meg tudjuk előre állapítani két szülő utódjainak minőségét, feltéve, hogy a szülők őseinek tulajdonságait ismerjük. S a tárgy megértéséhez nekünk elegendő, ha az elmondottak alapján megjegyezzük, hogy az utódban az egyik szülő sajátja gyakran elnyomja a másik szülő sajátját, de hogy az elrejtett hajlandóság nem vész el, hanem a csirasejtek révén tovább szállhat a későbbi ivadékra. A mendelismusnak óriási jelentőségét a faj egészségügy szempontjából első pillantásra felismerjük, mert az eddigi nagyon is kezdetleges kutatások máris igazolták, hogy számos emberi sajáttság MENDEL szabályai szerint öröklődik át, vagyis

úgy, mint az előbbi példában említett fekete és fehér színezés, így vagyunk például az albinizmussal, amely esetben a rendes színezés uralkodó sajátság, míg a színezés hiánya visszalépő, lappangó. Az albinizmus tehát valóban a szó szoros értelmében hiány, fogyatkozás és tény az is, hogy az albínók átlagban kevésbé életképesek a rendes egyéneknél. Hasonlóképpen visszalépő, vagyis recessív tulajdonságnak látszik a fogyatkozásnak nevezett testi vagy szellemi hibák nagy része is, míg az egészséges, a rendes állapot az uralkodó, a domináló.

A mendelizmus nagyjában megvilágítja a bonyolult átöröklési jelenségeket és megmagyarázza például azt, miért van néha teljesen egészségesnek látszó szülőknek korcs ivadékuk; vagy miért fajul el ugyanabban a családban a gyermekek egy része, míg a többi egészséges marad; vagy miért egészségesek legalább külsőleg a gyermekek, holott a szülők egyike rendellenes; vagy végre miért ugrik át valamely sajátság egy, két vagy még több nemzedéken, hogy azután váratlanul újra feltűnjék.

A fekete és fehér tengeri nyúl példája arra is tanít bennünket, hogy az egyén külső alakjából nem szabad mindig faji tulajdonságaira következtetnünk. A keresztezésből nyert tengeri nyulunk külsőjében teljesen fekete volt és mi sem árulta el rajta azt, hogy minden második csirasejtje mégis a fehér színre bír hajlandósággal. Vagyis a faji jelleget, vagy más szóval, valakinek benső értékét csak akkor tudjuk megállapítani, ha ismerjük elődeinek, őseinek minden tekintetbe jövő sajátságát. Mert lehet valaki külsőjében teljesen egészséges, de rejtve magában hordhatja és utódainak továbbadhatja a nem kívánatos hajlandóságokat. Ebből látjuk a családi adatok gyűjtésének óriási fontosságát; látjuk azt, hogy ha elvárando gyermekeink érdekében egészséges házastársat akarunk választani, nem elég a leendő jegyesnek szép szemébe tekinteni, hanem érdeklődnünk kellene annak szülei, nagyszülei és családja minősége iránt is.

Sem az átöröklés folyamatát, sem MENDEL szabályát nem részletezhetjük, de a szórványosan ismertett anyag elégséges ahhoz, hogy rajta mint alapra a fajegészségtan tételeit felépíthessük.

II. A fajegészségtan rendszere.

Eugenikának nevezzük mar most azon tudományi, mely a faj javulását vagy romlását okozó tényeket vizsgálja. Az eugenika célja pedig az így szerzett ismereteknek olyatén alkalmazása, hogy ez által a faj lehető legjobb fejlődését biztosítsuk.

Mindenekelőtt határoznunk kell afelett, hogy a megbeszélés tárgyát alkotó új tudományágat magyarul hogyan is nevezzük, mert a magyar nyelvhasználat ebben is, mint sok másban, ingadozó. Eugenika, tekintve attól, hogy idegen szó, nem fedi az új tan egész mezejét, mert csak a szaporodásra vonatkozik. Dolgozatom címének ugyan ezt a szót választottam, de talán megbocsátható módon csupán azért, mert e néven ismerik legtöbben a tárgyat. Az eugenikának talán leginkább megfelelő magyar kifejezés, fajnemesítés, természetesen épp oly kevésbé kielégítő, még hozzá az emberre vonatkoztatva kissé naiv, kissé nevetséges, mert túlságosan emlékeztet szorgalmasan tojó csirkefajok vagy pompás angoramacskák tenyésztésére. Bár én tölem bizonyára nem függ a további magyar nyelvhasználat, mégis azt ajánlom, hogy válasszunk a német RASSENHYGIENE mintájára az APÁTHYTÓL és másoktól alkalmazott *fajegészségtan*, *fajegészségügy* kifejezést és mellékcse, a nagyközönséggel való könnyebb megértetés kedvéért, vegyük elő a szükségnek megfelelően az eugenika szót. A faj egészségügy fogalma valóban átöleli az új tan teljes egészét.

Ennek rendszerével kell most megismerkednünk. Ha a természetes fejlődésnek alapja az *átöröklés*, a *kiválasztás*, a *születési felesleg* és a *variatio*, akkor az emberi fajok fejlődése sem nyugodhatik más alapokon. Ezeknek az emberhez való viszonyát kell tehát kutatnia a faj egészségtannak és a gyakorlati alkalmazásban arra kell törekednie, hogy a faj fejlődésének eme alaptüneményei lehetőleg előnyösen alakuljanak.

Az *átörökléssel* kapcsolatos kérdések alkotják tehát a faj egészségtannak első ágát. Éppen csak megkezdett témérek munkát és elsősorban családi adatok gyűjtését igénylő kutatások segélyével meg kell állapítanunk, hogy mely emberi

sajátság mily szabályszerűséggel öröklődik át. Fogyatkozásról és kiváló tulajdonságról, minden egyes testi és lelki saját-ságról tudnunk kell ezt egyaránt, hogy azután idővel talán eljuthassunk oda, hogy minden szülőpárnak megjósolhassuk elvárando gyermekei minőségét, és hogy minden emberről megközelítően megállapíthassuk: ez alkalmas, ez kevésbé alkalmas és amaz teljesen alkalmatlan a szülői szerep betöl-tésére.

Ebből kiindulva, a fajegészségten foglalkozik azután az *alkalmasok kiválasztásával és az alkalmatlanok kiselejtezésé-vel*, vagyis azzal a kérdéssel, hogy mily körülmények mily minőségű embercsoportoknak könnyítik vagy nehezítik meg a tovaszaporodást. A háború például a népesség legjavát tizedeli meg és így elvonja a szaporodástól, míg a satnyákat, az alkalmatlanokat megkíméli. Vannak betegségek, melyek az erős embert támadják meg; fordítva a tudóvész és sok más \ baj a gyöngé szervezetű! pusztítja el elsősorban és az erősét inkább megkíméli. Az inquisitio a legönállóbban gondolkodó embereket zárta ki a tovaszaporodásból; a korunkbeli halál-büntetés vagy életfogytiglani elzárás pedig a mihasznák utódai-tól kiméli meg a társadalmat. Ez a néhány példa eléggé meg-világítja kérdésünknek ezt a részét.

Az alkalmasok kiválasztásával összefügg a népesség-számának szaporodása vagy csökkenése, amennyiben vala-' mely faj csak akkor fejlődhetik, ha *születési feleslege* van és ha végeredményben jobban szaporodhatik az őt körülvevő, vele versenyző fajoknál és végre, ha a fajon belül a kívána-tos elemek szaporodása nagyobb az alkalmatlanokénál. A számbeli szaporodás függ egyrészt a születések, másrészt a halálozások számától. Meg kell tehát állapítani, hogy meny-nyire és miért szaporodik vagy fogy a népek, néposztályok vagy embercsoportok egyike-másika. Azt látjuk mindenfelé, hogy a cultura bizonyos magas fokán álló népeknek születési arányszáma csökken; hasonlóképpen a népességen belül leg-gyöngébb ma a szaporodás a legműveltebb, legjobban boldoguló osztályokban. Ez elsatnyulást, romlást, pusztulást jelent. Kiszámították, hogy ily viszonyok között néhány emberöltő múlva a ma legkevésbé boldoguló, de szapora néprétegek ivadécai ki fogják szorítani az értékesebb elemeket és hasonló-

képpen ki lehetne számítani, hogy mikor sülyednek majd le a mellőzhető népek fokára az angolszászok, a germánok, vagy bizony ellenkező tünetek daczára a faj magyarok is, feltéve, hogy a születési arányszámban változás nem áll be. Az úgynevezett új malthusi tan, mely a gyermekek számának korlátozását hirdeti, vagy – sajnálom kimondani – az a fajta nőemancipatio, mely a nőt a gyermekszüléstől elvonja, a faj romlásához és végeredményben bukásához vezet, már csak azért is, mert ez a két áramlat éppen a legfejlettebb népeket a legértékesebb társadalmi osztályokat és a legértelme-
sebb egyéneket teszi meddővé vagy kevés gyermekűvé, míg az elmaradt népek, a műveletlen osztályok és a gondatlan emberek vakon túlszaporodnak.

De térjünk át a faj egészségtan utolsó ágára, mely a *variatio*val kapcsolatos tüneteményeket tanulmányozza, vagyis mindazt, ami az átöröklés folyamatát megváltoztatja, előnyösen vagy károsan befolyásolja. Azt akarjuk, hogy az ivadék jobb legyen a szülőjénél, más szóval, hogy az ember öröklött sajátságait javítva, vagy legalább is csorbítatlanul adja tovább utódainak.

Újabb kérdést kell itt felvetnünk. Külső körülmények vajjon befolyással vannak-e egyáltalában az átöröklés folyamatára? Külső körülmények vajjon rontják-e vagy javítják-e a fajt? A válasz, melyet a tudomány mai állása mellett adhatunk, még nagyon kiforratlan. Sok oldalról ugyan megtámadott, de mégis még uralkodónak mondható nézet szerint az egyén élete folyamán testében végbemenő változások, az úgynevezett *szerezett tulajdonságok*;, nem örökletesek, ha eme változások nem érintik a csirasejteket. Így valaki külső erőszak következtében elveszítheti a karját, vagy szeme világát vagy a hallását, de utóda azért e tekintetben teljesen egészséges lesz, míg másrészt például a születésénél fogva süket-néma ivadékának erre a fogyatkozásra szintén meglesz a hajlandósága. Azt mondtuk azonban, hogy az oly változások, melyek a csirasejteket is érintik, örökletessé válnak. Baj, hogy a kérdésnek erről az oldaláról még csak édeskeveset tudunk. Most folynak mindenfelé a kutatások és a különböző faj egészségügyi egyesületeknek éppen az a legfőbb hivatásuk, hogy a számos homályos kérdés tisztázását az

átöröklésre vonatkozó adatgyűjtés által is elősegítsék. Meg kell állapítani, hogy vajjon a rossz táplálkozás, a csecsemőknek mesterséges táplálása, az egészségtelen életmód, a nagy fénnyezés vagy nélkülözés, a túlfeszített munka, és a többi, miként hatnak a csirasejtekre és általuk az utódokra.

Ha e felvetett problémáknál mai ismereteink mellett még csupa kérdőjelekre bukkanunk is, mégis van néhány anyag, úgynevezett *faji mérég*, melyekről már bizonyosan tudjuk, hogy a csirasejteket megtámadják, esetleg tönkre is teszik. Ilyenek a szesz, a szifilisz mérgei, néhány bódító, narkotikus szer, mint az ópium és végre az ólom, mely utóbbi káros behatásának bizonyos gyárak munkásai vannak kitéve. Ennél fogva minden rendszabály, mely ezen mérgek elterjedése ellen küzd, fajnemesítő hatással van. Az alkohol és a fajtalanság elleni harcz az eugenikának legfontosabb eszközei közé tartozik.

Az épp elmondottakban a csirasejtek elromlására fektettük a fősúlyt, vagyis a *degeneratio*, az *elsatnyulás* eddig még homályos folyamatára. De miként a csirasejtek elfajulhatnak, éppen úgy kell külső behatásoknak vagy belső folyamatoknak létezniök, melyek az átöröklés menetére előnyös, gyógyító befolyással vannak. A jelenségeknek ezt a csoportját még nagyobb homály fedi és bizony messze vagyunk még oly orvosság feltalálásától, mely a szülők fogyatkozásait kigyógyítva csupa makkegészséges gyermek születését biztosítaná. De a természetben a degenerálással párhuzamosan mindig ott látjuk a *regenerálást* is, az elfajulásnál a gyógyulást. Tanulmányoznunk kell tehát mindkét folyamatot és talán lesz idő, mikor a cultura magas fokán álló népek eddig mindig bekövetkezett szomorú bukását megfelelő óvintézkedésekkel megakadályozhatjuk.

III. A fajegészségügy eszközei.

A fajegészségtan rendszerével megismerkedtünk; lássuk most nagyjában az alkalmazandó eszközöket, amennyire olyanokat a tudomány mai állása mellett már ki lehet jelölni.

A nagyközönség ezzel kapcsolatban néha annak a teljesen hibás nézetnek hódol, hogy az eugenikusok a természet lelketlen módszeréhez, a gyöngéknek könyörtelen kiirtásához akarnak visszatérni, hogy ellenséges szemmel nézik a keresz-

tény felebaráti szeretetnek és a korunkbeli társadalmi védelemnek gyönyörű eszméit. Félreértés ez. Ellenkezőleg: erkölcsi eszméink egyikét sem szabad lerontanunk, az emberszeretetnek magasztos tételeit még tovább kell fejlesztenünk. Hiszen mit érünk el vele, ha egyrészt, mondjuk, ki is irtjuk a gyöngét, de másrészt oly életviszonyokat tűrünk meg, melyek az egészséges embert is tönkre teszik vagy a legjobb ember lelkét is megmételtyezik? Mit érünk el vele, ha egészséges nemzedéket felnevelünk, de lelki és erkölcsi életére nem ügyelünk? Legjobb esetben is csak a barbár világba esnénk vissza. Nem, az eugenikus fennen hirdeti, hogy minden élő lénynak megvan a joga a lehető legboldogabb élethez. Az eugenikus nem akarja elpusztítani az elsatnyultakat, ha már egyszer a világra jöttek; csak azt akarja, hogy meg se szülessenek. Nem kegyetlenség ez, hanem tengernyi nyomor és szenvedés elkerülése. Még pedig az elkerülésnek egyedüli módja. A fajegészségügy eszközeinek beosztásánál újra az átöröklés, a kiválasztás, a születési felesleg és a variatio szempontjából indulhatunk ki. Az *átöröklésre* vonatkozólag a tudományos kutatáson kívül más eszközökkel nem rendelkezünk. Az adatgyűjtés e kutatásnak alapja, még pedig első sorban a *családi adatok gyűjtése*, melyekből, ha elég nagy számban hordjuk össze, az egyes emberi sajátságok átöröklésének szabályszerűsége leszűrődik. Különböző eszközökkel lehet ezt az adatgyűjtést előmozdítani. Amerikában például »Fajegészségügyi Adattár« néven külön intézet van, ahol a családfákat központosítva gyűjtik. Erre a munkára az első két és fél esztendőben csupán folyó kiadásra, épületeken kívül, 50 ezer dollárt költöttek. Az a kimondott cél, hogy idővel minden amerikai család faji leírása odakerüljön, ami annyit jelentene, hogy minden élő és minél több már elhalt amerikainak teljes személyleírása, élettörténete, testi-lelki tulajdonságainak váza ott fel lenne jegyezve. Az adatokat részben kérdőívek segítségével szerzik be, de főképpen a külön kiképzett alkalmazottak egész seregét küldik ki, hogy ezek a lakosság körében személyes kérdezgetéssel, megfigyeléssel, okmányok stb. átnézésével szedjék össze az anyagot. Az állami elmeógyógyintézetek és egyéb intézetek nagy része hasonlóképpen jár el.

A munka megkönnyítésére szükséges a lakosság körében a családi érzést oly értelemben felkelteni, hogy mindenki érdeklődjék elődeinek és rokonainak sorsa és minősége iránt és tartsa kötelességének az ismert adatok feljegyzését. A nemes családoknak sokszor pusztán leszármazási jegyzeteit a faji szempontból is fontos adatokkal kell pótolni, a polgári családokkal pedig meg kell értetni, hogy reájuk nézve családjuk minőségének megismerése épp olyan fontos, még ha nem is kecsegtet számukra kamarási méltóság vagy mi más. A nemesi levéltárak különben több-kevesebb értékesíthető anyagot már ma is szoktak tartalmazni s hálás feladatnak tartanám, nálunk Magyarországon az ily gyűjtemények rendszeres átkutatását.

Már a *kiválasztás* kérdésében közvetlen alkalom nyílik arra, hogy a faj fejlődését befolyásolhassuk. Mondtuk már, hogy célunk az, hogy az alkalmas minél jobban, az alkalmatlan pedig minél kevésbé terjeszkedjék; ez a követelmény tehát magában foglalja azt a másikat, hogy az alkalmasok születési többlete a lehető legnagyobb legyen.

Könnyebb a szaporodást megakadályozni, mint valamely emberpárra reáparancsolni, hogy sok gyermeket neveljen fel. A nem kívánatos szaporodás közvetlen megakadályozásánál háromféleképpen járhatunk el: büntetés terhe alatt megtiltjuk a házasságkötést, vagy egyszerűen elzárjuk az illetőket, vagy egyszersmindenkorra meddővé tesszük őket. Más szóval, e három eszközünk: a házasság faj egészségügyi szabályozása, az intézeti elkülönítés kiterjesztése és a törvényes terméketlenítés.

Az első és utolsó rendszabályt az amerikai kísérletek alapján akarom röviden megvilágítani.

A faj jövője szempontjából kimondott *házassági tilalmak* az északamerikai Unió tíz államában ismeretesek. Többé-kevésbé tiltják ott a következők házasságát: nyavalyatörős, nemi beteg, iszákos, szokásos gonosztevő, előrehaladt tüdővész, öröklődő betegségben szenvedő, a köznek terhére eső egyén. Ezenkívül majdnem mindenütt tilos az elmebeteg és a gyengeeszü házassága, de ez a rendszabály nem újabb keletű, amennyiben az európai jogrendszerekben is előfordul és nem fajegészségügyi, hanem azon a jogi felfogáson alapul, hogy

ennek a két – és némely más – embercsoportnak nincsen meg a képessége érvényes szerződés kötésére.

Az említett amerikai törvények betartása csupán a jegyesek és néha a tanuk eskü alatti vallomásán nyugszik, ami természetesen meglehetősen bizonytalan alap. A nézetek el is térnek afelett, hogy vajjon a törvények gyakorlati eredménynyel járnak-e. De alig vonja valaki kétségbe a tilalmak óriási fontosságát a közönség nevelése szempontjából, amennyiben bizonyos káros frigyeknek törvényes megbélyegzése mindenestre többet tesz a faj egészségügyi eszmék elterjedése érdekében, mint vaskos köteteknek vagy röpiratoknak egész serege. Két államban tavaly óta a férfijegyes orvosi megvizsgálata kötelező; hasonló törvényt egy más államban az eléggé fel nem világosított lakosság ellentállása miatt fel kellett függeszteni. A fajegészségtan elméleti követelése mindenestre az, hogy idővel minden jegyes orvosi vizsgálatnak vettessék alá és házassági engedélyben csak az részesüljön, aki az orvos véleménye szerint a szülőségre alkalmas.

A másik rendszabály a *magtalanítás*, más szóval a *sterilizálás*, mely abban áll, hogy egy orvosi szakbizottság a satnya egyéneket, azok életviszonyait és családi történetét megvizsgálja és ha úgy találja, hogy szaporodásuk a faj szempontjából káros, a magtalanító műtétet elvégezteti. A műtét nem a kiherélés, hanem a férfinél az úgynevezett vasectomia, mely fájdalom és veszély nélküli, néhány perez alatt elvégezhető, káros utókövetkezményekkel nem jár, még a nemi vágyat és képességet sem veszti el, csupán azt eredményezi, hogy az illető többé apává nem lehet. A nőnél a műtét jóval nehezebb. Amerikában tizenkét államban van ily törvény és eddig majdnem 600 elfajult egyént tettek meddővé. Az illetők többnyire maguk egyeznek bele a műtétbe és az eredmény nyel megvannak elégedve. Az első ily fajta törvények csak a szokásos gonosztevőkre és a gyengeeszü vagy elmebeteg egyénekre alkalmaztattak; az újabb törvények a nyilvános intézetekben és fogházakban elhelyezett bármily satnya egyénre vonatkoznak.

Részletekbe itt nem bocsátkozhatom az e rendszabályok ellen és mellett szóló okok megvitatásában, csupán azt akarom megemlíteni, hogy akármint vélekedjünk is e törvények

időszerűségéről, ideológ elvi okokból ellenük állást foglalni nézetem szerint téves eljárás. Egyéni szabadságról és hasonló dolgokról beszélni a lakosság salakjával szemben felesleges buzgóság. A közbiztonságért ma is becsukjuk vagy akár fel is akasztjuk a gonosztevőt; a közegészségért ma is elzárjuk a veszélyesen ragadós beteget; intézetbe dugjuk a gyengeeszűt és elmebeteget is, vagy legalább kellene ezt tennünk. Épp így van jogunk védekeznünk az elfajultak ellen az említett rendszabályokkal. A köznek, a fajnak, az eljövendő nemzedékeknek az érdeke mindenestre felette áll az egyénen.

De a magtalanítás, valamint a házasság szabályozása a legtöbb országra és mireánk nézve is oly korai még, hogy róla másképpen, mint elméletben, egyelőre alig beszélhetünk. Lehet, hogy csalódom és igaz, hogy a Magyar Társadalomtudományi Egyesület tavaly alapos megvitatás után illetékes körökhöz feliratot intézett, melyben többek közötti a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálat behozatalát ajánlotta. De attól félek, hogy ily kísérlettel elidegenítjük, elszörnyítjük azokat, akik a rendelkezések létjogosultságát méltatni még nem tudják. Annál inkább hangsúlyozom ezt, mert a kérdésről megjelent könyvem, melyben az amerikaiak eljárását részletesen leírom, sokan úgy értették, mintha a házassági tilalom és a sterilisatio lenne a faj egészségügynek egyedüli és mindenhol megérett eszköze.

Röviden végzünk az említett harmadik rendszabályval: *az intézeti kezelés* kiterjesztésével. Azt jelenti ez, hogy a gyengeeszűnek, minden elmezavartnak, a nyavalyatörősnek, a szertelenül iszákosnak intézetben a helye. Mindinkább meggyőződünk arról, hogy a gonosztevőknek nagy része ily egyének közül kerül ki; azt is látjuk, hogy az ily emberek utódjaira ráillik a pompás magyar közmondás, hogy az alma nem esik messze a fájától: tehát oktalanság őket szabadon futkosni engedni. Oktalanság-a gonosztevőről kisütni, hogy szellemi képességénél fogva beszámíthatatlan és azután őt szabadjára bocsátani, hogy újabb gaztettel károsítsa embertársait; oktalanság a félkegyelmű nőt durva férfiak könnyű prédájának hagyni, hogy magához és nemzőjéhez hasonló hitvány korcsokat szüljön.

Az intézeti kezelés kiterjesztésének kérdése a házassági tilalmaktól és a magtalanítástól eltérően nagyon is megérett

már; csak az a baj, hogy hiányzik a *hossa* szükséges temérek pénz. A mi viszonyainkról – igaz, hogy külföldi, de megbízható hivatalos forrás nyomán – csak egy adatot szabadjon megemlítenem: 1902-ben majdnem 20.000 elmebeteg-közül nálunk csak 2.700 volt intézetben elhelyezve. Nem vi-gaszthat bennünket az a megállapítás, hogy máshol sem sokkal jobb az arány.

Térjünk át arra a másik kérdésre, hogyan lehet az alkal-masok szaporodását előmozdítani. Nehéz feladat, különösen manapság, mikor az egyéni önzés és sok más körülmény az egy-két gyermekű törpecsaládot honosította meg. Közvetlen eszköznek tekinthetők a különböző anyagi kedvezmények a köz részéről sokgyermekű családok javára: az egyszerű pénzsegély; adóelengedés; gyorsabb előléptetés, ha hivatal-nokról van szó; a sok gyermekű családapának előnyben való részesítése a választójogban vagy különböző állások be-töltésénél és a többi. Párhuzamos ezzel az agglégények vagy a gyermektelen családok megadóztatása. Bár az ily rendsza-bályok alkalmazása mindenesetre helyén van, sok jót tőlük nem várhatunk, mert aki anyagi okokból vagy kényelemből idegenkedik a sok gyermektől, annak az állam a gyermek felnevelésével járó kiadást és fáradságot úgyszem tudja meg-fizetni. És ne felejtjük el, hogy az említett kedvezmények, amennyiben azokat itt-ott már valóban alkalmazták vagy ja-vaslatba hozták, nagyjában válogatás nélkül épp úgy érintik az alkalmatlant, mint az alkalmasokat.

A kívánatosak szaporodását előmozdíthatjuk továbbá az által, ha elősegítjük a korai – nem a faluhelyen néha divó túlságosan korai – házasságkötést és általában oly körülményekre ügyelünk, melyek a családi élet tisztaságát bizto-sítják. Ebből az okból és azért is, mivel a nemi betegségek a terméketlenségnek igen gyakran okozói, a nemi erkölcsök tisztántartása a fajegészségügynek egyik főkövetelménye. Evvel összefügg az ifjúság nevelése, a családi érzésnek ideje-korán való beoltása. A mai nagyváros tapasztalat szerint hátráltatja, sőt meg is akasztja a tovaszaporodást, tehát pár-tolandó minden rendszabály, mely az egészséges népelemeket a nagyvárostól távoltartja, vagy onnan újra kiviszi a vidékre. Minálunk a városok a magyarság erősségei, számunkra a

kérdés tanulmányozása tehát kétszeresen fontos. A MALTHUS-féle tanokról és a ferde úton haladó- nőfelszabadításról máihallottunk. Minthogy a népesség szaporodása nemcsak a születések, hanem a halálozások számától is függ, a fajnak érdekében fekszik az élet meghosszabbítása is, elsősorban a lakosság egészséges, munkára termett részénél.

A kiválasztással összefügg a népességi vándorlásoknak és a faji keveredésnek kérdése is. A *vándorlások* fajegészségügyi szabályozása azt a kettős czélt kell hogy kövesse, hogy az értékes maradjon és jöjjön, a hitvány pedig menjen, vagy be se tegye lábát. Hibás nézet az, mely minden kivándorlóban veszteséget lát, mert a gonosztevő, a beteg, a satnya több kárt okoz saját személyével és utódaival, mint amennyi hasznot hajt netaláni munkája révén. A vándorlások tekintetében is az Északamerikai Egyesült-Államok építettek fel mintaszerű, vaskövetkezetességű politikát és erről, a mi viszonyainkra alkalmaztatva, sajnos azt mondhatjuk, hogy akit az amerikaiak be nem eresztenek és a nyakunkra visszaküldenek, arra nekünk sem lenne szükségünk, akit pedig partra engednek szállani, annak távozása pénzben soha fel nem mérhető veszteséget jelent reánk nézve.

A *fajkeveredés* előnyös vagy káros voltáról a nézetele még nem állapodtak meg, de az ítéletek többnyire lesújtóak. Semmiesetre sem nyer a magasabban álló faj, ha kevésbbé értékessel keveredik és miután sok ember a saját fajtáját tartja becsesnek, legczélszerűbben járunk el akkor, ha a faji tisztaság elvét hirdetjük. Mindenesetre nagy szükségünk van erre nekünk magyaroknak, kik a fajkeveredést tisztán külsőleg nyelvi szempontból megítélve sok esetben assimilationak, magyarosodásnak nevezzük.

A helyes kiválasztást elősegíthetjük végre szakszerű *eugenikai tanácsadással a házasságkötések* kérdésében. Amerikában és például Drezdában alkalmazzák is már e módszert. A leendő jegyes elmeséli az erre a célra kirendelt orvosnak mindazt, amit saját és választottja családjárai tud és az orvos a tudomány mai állása szerint megadja a tanácsot, vajjon faji szempontból, vagyis az elvárando utódok érdekében a a tervbe vett házasság ajánlatos-e vagy sem. Persze a tanácskérésre már akkor kell gondolnunk, mikor még fülig szerel-

mesék nem vagyunk és feltétele emez eljárás sikerének bizonyos, sok emberben még hiányzó eugenikai önértzet, mely megutáltatja velünk a faji szempontból káros frigyét.

A *variatioval*, vagyis a csira javulásával vagy romlásával kapcsolatban a faj egészségügy eszközei ismereteink hiánya miatt eddig főképp negatívek, vagyis arra törekszenek, hogy a csira romlását lehetőség szerint megakasszák. Az alkalmazott eszközök kiterjednek a felnőtt emberre (szesz, sifilis, kicsapongás, bódítószerek, ólom) kiterjednek a megfogamzott nőre, nehogy a fejlődő magzatot megrontsa; kiterjednek a csecsemőre, például a mesterséges táplálás elleni küzdelemben és végre a fejlődő gyermekekre.

Dolgozatom végéhez értem. Célom volt a fajegészségügy iránti érdeklődésnek felkeltése. Ha ezt elértem, úgy olvasóim nem elégednek meg a most elmondottal, hanem jobban beletekintenek ezen nézetem szerint mindenki számára nagy vonzóerővel bíró új tudományágba. A *Magyar Társadalomtudományi Szemle* minden évfolyamában van több kevesebb cikk, mely evvel a kérdéssel kapcsolatban van és különösen ki kell emelnem APÁTHY ISTVÁN munkáit, melyeknek majdnem mindegyike foglalkozik a faj fejlődésével. Melegen ajánlhatom továbbá a következő német munka elolvasását: SCHALLMAYER, *Vererbung und Auslese*, és elég szerénytelen vagyok saját könyvemet is megemlíteni: *Die Rassenhygiene in den Vereinigten Staaten von Amerika*. Ott részletes irodalomjegyzéket is állítottam össze körülbelül 700 idevágó cikkről és könyvről. De nem elég a kérdést külföldi tapasztalatok alapján megítélnünk, mert hiszen eléggé fontos dologról van szó, hogy jogosítva és kötelezve érezzük magunkat a magyar faj érdekében önálló magyar kutatások megkezdésére. Szervezkedés nélkül ily feladatot megoldani nem lehet, ezért kell a *Magyar Társadalomtudományi Egyesület kebelében fajegészségügyi szakosztálynak alakunia*. Munkájának sikere a hozzáértők közreműködésétől és a nagyközönség érdeklődésétől függ. Orvos ő; életbúvár, jogász és politikus, tanító és lelkész, a gyermeklélek tanulmányozója és minden emberbarát: mindnyájan fogjunk kezét, hogy közös munkával előbbre vigyük a tudomány és a magyar faj ügyét.

A nemzetiségi kérdés.

A Magyar Társadalomtudományi Egyesület nemzetiségi értekezlete eredményeinek összefoglalása.

Írta: AJTAY JÓZSEF.

A nemzetiségi kérdés az utolsó száz esztendő alatt állandóan a magyar állami és nemzeti élet egyik legfontosabb problémájaként jelentkezett. Bár a fejlődés iránya következetesen a nemzeti egységesülés felé haladt és az államalkotó magyarság az utolsó száz év alatt úgy számbeli, mint kulturális és gazdasági tekintetben oly hatalmas arányokban fejlődött, amely messze túlszárnyalta az e hazában lakó másnyelvűek fejlődését; bár kétségtelen bizonyossággá vált, hogy a nemzeti egységesülést a magyarság erősebb természetes szaporodása, nagy beolvasztóképessége és központi elhelyezkedése a természeti erők ellenállhatatlan hatalmával hajtják előre: nem hunyhatunk szemet az előtt a szomorú tény előtt, hogy a legutóbbi fejlemények során a hazai nemzetiségi törekvések megerősödésének komoly veszedelmei fenyegetnek, amelyek a nemzeti megerősödés folyamatát esetleg megakaszthatják és egész állami életünket súlyos megrázkódtatásoknak tehetik ki.

E kedvezőtlen hatású fejlemények közt elsősorban említendő a *német hegemonia bukása* és a *nemzetiségi államalkulási elv folytonos térhódítása Ausztriában*. E fejlemények veszedelmesen fokozták a csehekkel rokon tótjaink és a délszlávokkal rokon horvátaink seperatistikus törekvéseit és a hazai németségre is káros hatással voltak.

Az imént lezajlott balkáni háború szintén a *nemzetiségi elvet juttatta győzelemre*, lendületet adott a pánszláv eszmének

és így különösen szerbjeink és románjaink irredentistikus ábrándjainak nyújtott bőséges táplálékot.

Hazai nemzetiségeink *faji öntudatra ébredése és szervezkedése* is nagy lépéssel haladt előre. A nemzetiségi politika elhagyta a meddőnek bizonyult politikai izgatás és tüntetés taktikáját és most a legnagyobb cél tudatossággal arra törekszik, hogy a létező nyelvi és faji elválasztó vonalakra tervszerűen ráépítse a culturalis, társadalmi és gazdasági teljes elkülönülés tömör falait, *így ralijsa le természetes alapjait az államjogi elkülönülésnek*. Ha ez a szervezkedés teljes befejezést nyer, a magyar állami és nemzeti egységre való törekvés útjába olyan sziklák gördülnek, amelyeket az államhatalom roppant erejének cél tudatos és teljes kihasználása, párosulva a magyar társadalom szervezett erejének teljes megfeszítésével, sem lesz képes többé részekre mállasztani, amint erre az utóbbi időben különösen a poseni lengyelkérdés mutat meggyőző példát.

Ezzel egyidejűleg a magyar nemzeti törekvések gyöngülésére vezetett az a körülmény, hogy *az újabb magyar értelmiség* – az idegen, teljesen be nem olvasztott és így a nemzetközi irányzatok számára könnyebben hozzáférhető elemek nagy tömegének betódulása következtében – *egységében megbomlott* és az új, nagyobbára a bevándoroltakból kikerülő elemek a tisztán magyar nemzeti szemponttól eltávolodva, erősen közelednek a nemzetiségi elv előtt való meghódolás felé.

A demokratikus fejlődés, amely a túlnyomóan magyar jellegű középosztály politikai befolyásával szemben egyre inkább a nagy tömegek politikai befolyását juttatja érvényre, kedvez a nemzetiségi törekvéseknek, miután a széles néptömegekben a magyar faj túlsúlya már jóval csekélyebb.

Fokozottabb mértékben fog ez a hatalmi eltolódás jelentkezni, ha a választójog a szélesebb néprétegekre is kiterjesztetik.

A Magyar Társadalomtudományi Egyesületnek hivatása lévén elsősorban a hazai socialis és államéleti jelenségek éber figyelemmel való kísérése, a jelenségek alapos tanulmányozása és ez alapon a teendők, a helyes cselekvés módozatainak megállapítása: kötelességének tartotta – éppen a fent

felsorolt jelenségekre és fejleményekre való tekintettel – a nemzetiségi kérdést is, mint a modern socialis és állami élet egyik legegésőbb kérdését, tüzetes vizsgálódás tárgyává tenni, még pedig természetesen elsősorban e kérdés hazai vonatkozásai tekintetében. A kellő előkészítés után 1913 évi februárius hó 17-én és 18-án megtartott szaktanácskozás a nemzetiségi kérdést és főleg ennek hazai vonatkozásait tudományos tárgyi-lagossággal és igen behatóan megvitatta.

Az itt elhangzott eszmék gondos mérlegelés útján való felhasználásával, az uralkodóan kifejezésre jutott felfogások kellő tekintetbe vételével – mintegy e szaktanácskozás leszűrt eredményeképp – megállapításainkat az alábbiakban foglaljuk össze.

A nemzetiség az emberi egyedeknek *főleg faji*, illetve *nyelvi alapon nyugvó és öntudatosná vált kapcsolata*, amely a történelem tanúsítása eszerint a társadalmi csoportosulásoknak talán *legsorosabb, legszilárdabb alakulata* és mint ilyen a *fajfentartás és a faj érvényesülésének* természetes célját szolgálja. Ha az öntudatosná vált faji, illetve nyelvi kapcsolat *állami szervezettel* n}ert betetőzést, megszületik *a nemzet*, a fajfentartás és faji érvényesülés legmagasabb rendű szervezete. Ha valamely állami szervezet több fajt, illetve különböző nyelvű lakosságot foglal magában, természetesen megindul a *fajok küzdelme* a fajfentartás és faji érvényesülés leghatalmasabb eszközének: *az államhatalomnak birtokba vételeért*.

Faji törekvésekkel, súrlódásokkal és harcokkal a történelem minden korszakában találkozunk, de *ezek döntő jelentőségre csak az újabb korban tettek ezért*, amidőn a tömörülésre, a tökéletesebb szerveződésre, a nagy gazdasági összpontosítás és ennélfogva *nyelvegységre* törekvő modern állami irányzat szembekerül a kisebb fajok nyelvükhöz való ragaszkodásának és faji érvényesülésének *természetes ösztönével*.

A faji törekvések a modern állami életben ehhez képest kétféle irányúak. Az egyik irányzat az *egyesítő, egységesítő, tömörítő, koncentrikus*, amidőn valamely államalkotó faj a maga egyében nyelvileg és fajilag összeolvasztani igyekszik az állam területén élő többi fajokat. Ezt az irányzatot *nemzeti törekvésnek* nevezik és *felsőbb rendűsége*, egyetemes érdekeket szolgáló volta vitán felül áll.

Az állami életben jelentkező faji törekvések másik főiránya: a *nemzetiségi törekvések*, amelyek *particularisok*, *separatisticusok*, sőt végső kifejlésükben egyenesen *destructivak*, amennyiben a létező államszerkezeteket fájlag tagozni, illetve *faji alapon nyugvó államokra* igyekeznek szétbontani.

A nemzeti törekvés az egy állam keretén belül létező nyelvi, faji, vallási, socialis és gazdasági különbségek lehető tompítására, megszüntetésére, az állampolgároknak minél szerveesebb egészbe való összetűzés *ire* törekszik, míg a nemzetiségi törekvések a jelzett különbségek tervszerű kiélesítésével a már létező nyelvi és faji elválasztó vonalakra a minél teljesebb culturalis, társadalmi és gazdasági elkülönülés tömör falait igyekeznek ráépíteni, hogy így természetes, önként kínálkozó alapot teremtsenek a végső cél: az állami elkülönülés számára.

Önként folyik ebből, hogy a nemzetiségi törekvések *nem egyenlőségi, hanem hatalmi, uralmi törekvések*. Külső megnyilvánulásukban rendszerint úgy jelentkeznek, hogy az államnyelv mellett valamely nemzetiségi nyelv használatának megengedését is követelik, de mihelyt ezt a célt elérik, az első akadályt átugorják, előtérbe nyomul a nemzetiségi törekvések igazi jellege: a nemzetiségi nyelvnek és az illető fajnak az állami élet egész területén *kizárólagos* uralomra való juttatására irányuló törekvés. (Például szolgálhatnak a cseh és horvát államjogi törekvések.)

A nemzetiségi törekvés küzdelme a nemzeti irányzattal – a dolgok mélyére tekintve – tulajdonképpen nem egyéb, *mint állameszmék egymással való élet-halálharcza*, ahol a kiegyenlítés, a békés megegyezés és megférés lehetősége hiú ábránd, mert ez a harc, csak akkor érhet véget, *ha valamelyik küzdő fél végleg a porondon marad*.

A nemzeti államok kialakulásának története egyrészt, a nemzeti irányzat és nemzetiségi törekvések között szemeink előtt folyó harcok másrészt világosan bizonyítják, hogy a többnyelvű modern államokat fel nem tartóztatható erők hajtják *vagy a nyelvi egységesülés*, vagy pedig a *nemzeti alapon való állami tagozódás* felé, még pedig a szerint, amint az illető többnyelvű államban van avagy nincs olyan faj, amely a faji és nyelvi tömörülés folyamatát állandóan előreviszi és vannak

avagy nincsenek olyan földrajzi viszonyok, gazdasági érdekek, mély gyökeret vert intézmények, amelyek a nyelvi egységesülés irányát folyton ható erővel szolgálják.

A modern fejlődési irányzat kétségtelenül a nagyobb államokban való tömörülés, a tökéletesebb szerveződés és a fokozottabb gazdasági összpontosítás felé vezet, amiből önként következik, hogy a nemzeti irányzat, amely ennek a fejlődésnek szolgálatában áll, *felsőbbrendű és egyetemesebb érdekeket mozdít elő*, mint a nemzetiségi törekvések.

Innen van az, hogy az állami szervek – különösen a legmagasabb fokon – rendszerint az egységesülés irányzatát támogatják és csak akkor adják fel a harcot, amidőn végleg beigazolódik, hogy egy adott állami területen az egységesítés természetes előfeltételei hiányozván, a nyelvi tömörülés keresztülvitele kizártnak tekinthető és így kénytelen-kelletlen a *másodrendű*, kisebb államalakulatok kifejlődésének kell tért engedni.

(Az osztrák centralizáló és germanizáló törekvések kudarcza.)

Amíg remény van a nyelvi egységesítésre, addig az öntudatos állami politika hihetetlen erőfeszítéseket tesz és nagy áldozatokat hoz a nemzeti egység megteremtése érdekében. (A poseni német politika).

Megállapított igazság az is, hogy az állam szervezett erejének és a társadalom vezető szerveinek, irányadó elemeinek céltudatos, kitartó működése még a természetes folyamatokkal szemben is eredményeket bír felmutatni. Annál inkább képes arra, ha nincs másról szó, mint egy, felsőbbrendű alakulás érdekében végbemenő *természetes folyamatai gyorsításáról*, a mesterségesen emelt gátak lerontásáról, a folyamat medrének szélesítéséről. Ha a természetes alapokon nyugvó nemzeti irányzatot állam és társadalom céltudatosan támogatják, bámulatos lendületet vesz az egységesülés folyamata, amint ezt a nyugati nemzeti államok gyors kialakulása világosan igazolja.

Ha az előadott tételek világánál vizsgáljuk hazai viszonyainkat, megállapítható, hogy a száz év óta állandóan jelentkező nemzetiségi törekvéseknek hazánkban *természetes alapjuk* van azokban a nagyszámú és az ország jelentékeny területén *tömegesen* lakó nem magyarajkú fajokban, amelyek a magyar államnyelvvvel szemben a közéletben a maguk nyelvét igye-

kéznek uralomra juttatni. Ez a törekvés állandó külső támogatást nyer a szomszédos államokból is, amelyekben nemzetiségeink fajtestvérei önálló nemzeti és ál ami életet élnek (románok, szerbek) avagy széleskörű autonómia keretében *fajilag* érvényesülnek (csehek).

Viszont az is kétségtelen, hogy hazánkban a *történeti mult*, a *földrajzi* és az ebből folyó *gazdasági egység*, *állami életünk központi szervezése* és az államalkotó *magyar fajnak* az utolsó száz év alatt jelentkező és legújabb statisztikai adatok alapján immár kétségtelenné vált *felsőbbséges szaporodási* és *beolvasztási képessége* és e révén tett nagy hódításai; *a magyar faj központi elhelyezkedésében rejlő lekötő és felszívó ereje*, kétségtelen és egyre fokozódó *culturalis túlsúlya* a *természetes fejlődés irányát* szemelláthatólag az *egységesülés*, a nemzeti tömörülés tété hajtja.

Ki kell azonban emelnünk, hogy hazánkban sem az állam, sem a magyar társadalom a rendelkezésre álló nagy erőket *szervesen*, *következetesen* és *céltudatosau* mindmáig harezba nem vitte a nemzetiségi törekvések ellen. A szervezett, céltudatos és következetes működést sokkal inkább föllehetjük a jóval gyengébb erőkre támaszkodó nemzetiségi törekvések részén. Váltakozó kormányaink mindig más és más politikát köveinek a nemzetiségi törekvésekkel szemben a szerint, amely *egyéni* véleménnyel bírnak az illető kormány tagjai a nemzetiségi kérdésről. Ez a vélemény azonban ritkán alapul az *egész nemzetiségi kérdést átfogó*, beható tanulmány és sokoldalú *közvetlen tapasztalat* útján szerzett komoly, *tárgyilagos értékű ismereten*, hanem rendszerint bizonytalan értékű hírlapi közlemények és futólagos, szűkkörű és *egyoldalú helyi tapasztalatok* révén kialakult *önkéntes egyéni* felfogáson. Politikusaink a nemzetiségi kérdést olyannak tekintik, amelyhez mindenki ért és csak kevesen vannak tudatában a kérdés bonyolult voltának és a megoldás rendkívüli nehézségeinek.

A magyar társadalom is e kérdést illetőleg nagy mértékben tájékozatlan avagy szűkkörű *helyi* tapasztalatokból és komoly elmélyedés nélkül, a tűnő események hatása alatt megszületett röpiratokból eredő téves felfogások rabja

A magyar tudományos világ e probléma megoldását a gya-

korlati politika körébe utalva, szintén elmulasztotta a nemzetiségi kérdés tudományos vonatkozásait, az ezzel kapcsolatos nagy fontosságú történeti, faj történeti, gazdasági és néprajzi anyagot rendszeresen és módszeresen feldolgozni és így lehetővé tenni e kérdés helyes megítélését és ebben egységes nemzeti közvélemény kialakulását.

Innen van az, hogy hazánkban a nemzetiségi kérdést illetőleg a legtarkább és a legellentétezebb felfogásokkal találkozunk és mindenik más és más feltétlenül ható gyógyszert hirdet a nemzet e nagy sebére. Ebből önként folyik azután, hogy egységes felfogás hiányában a *magyar társadalom a kormányzatra e kérdésben hatni egyáltalán nem tud* és a nemzeti irányzatra *nézve* végső eredményében végzetesen veszélyes törvényhozási rendelkezések és kormányzati intézkedések ellen csak akkor zúdul fel, amikor azok romboló hatásukat már rég elvégezték.

A nemzetiségi kérdés beható tanulmányozása rávezet annak felismerésére, hogy egyoldalú, helyt nem álló nézetek azok, amelyek a nemzetiségi törekvések sikeres leküzdését *kizárólag* a helyes közigazgatás, avagy az intenzív kulturpolitika, a gazdasági megerősödés avagy az önálló állami lét kivívásának kérdésének tekintve, ezt a *complex* bajt *egyetlen panaceával* gyógyíthatónak hirdetik,

A nemzetiségi törekvések természete kizárja azt, hogy ilyen általános és biztosan ható eszköz álljon rendelkezésünkre a nemzetiségi veszedelem megszüntetésére. *Küzdelem folyik itt ezer meg ezer ponton és a nemzeti erő kifejtés lehetőségének minden terén* a tömörítő nemzeti irányzat és a bomlasztó nemzetiségi törekvések között. Természetes tehát, hogy a nemzeti irányzat e harcban sikerre csak úgy számíthat, ha *valamennyi veszélyeztetett ponton* és a nemzeti erő kifejtés *minden ágában*: az állami és társadalmi életben, közigazgatásban, culturalis, gazdasági, katonai stb. téren *egyidejűleg* és *összevágó működéssel, czéltudatos tervszerűséggel* és lankadatlan kitartással igyekezik megbénítani, visszaszorítani a nemzetiségi törekvéseket és diadalra juttatni a nemzeti irányzatot.

Abból, hogy a nemzetiségi törekvések nyilvánvalóan a létező államszerkezet megbontására és kisebb, alsóbbrendű állami alakulatok létrehozására irányulnak, önként folyik, hogy

azok leküzdése *elsőrendű állami érdek*, tehát ez irányzat ellen való állandó és czéltudatos védekezés *elsősorban állami feladat* épp úgy, miként a honvédelem, a külső ellenség visszaverése.

De miként a honvédelemnél annak helyes külső megszervezése még a sikert nem biztosítja és szükség van a nemzet lelkesedésére és odaadó áldozatkészségére is, azonképpen a nemzetiségi törekvések ellen helyesen vezetett állami actionak is csak úgy lehet eredménye, ha a társadalom eleven cselekvésre készítő nemzeti öntudata, lelkes odaadása és összhangzó munkálkodása ez actionak *ezerkarú* támogatást és soha ki nem fogyó *hajtóerőt* kölcsönöz.

A magyarországi nemzetiségi kérdés megoldásánál az állami szervezet, valamint a társadalom által kitűzendő közvetlen czélok és követendő utak területenként és nemzetiségenként mások és mások. Ezek részletes megállapítása és a gyakorlati kivitel az ily célra létesített állami és társadalmi szervekre hárul.

Itt csak a főbb és általánosabb érdekű, már kiforrottaknak mondható irányelveket kívánjuk leszögezni és áttekinthetően összegezni.

A hazai nemzetiségi kérdés megoldásának súlypontja nem nyugszik kizárólag a nemzetiségi többségű területeken, hanem e tekintetben *rendkívüli fontossága van az úgynevezett magyar területneli is*, amely a magyar többségű vármegyékből és azokból az ezzel határos vármegyei részekből áll, amelyekben a magyarság erős kisebbséget alkot.

Ez a terület az ország kétharmadát jelenti és annak legtermékenyebb sík- és dombvidékeit foglalja magában, *ahol a lakosság száma állandóan gyarapodik*, míg ellenben a kiválóan nemzetiségi vidékek egybeesnek a túlnyomóan hegyes, terméketlen avagy gazdaságilag elmaradott területekkel, *ahol a lakosság alig növekszik, nem egyszer stagnál sőt, visszaesik*.

A terméketlenebb nemzetiségi területek a szaporodó népességet eltartani nem tudják és így népfellegüket vagy a magyar területekre öntik vagy pedig a kivándorlásnak szolgálnak bőséges emberanyagot.

A magyar területen az állam a nemzeti politika eszméjét

a leghathatósabbban úgy szolgálhatja, ha annak felszívóképességét minden eszközzel fokozza és a perifériák fölös népességének a magyar területre való lehúzóását előmozdítja. Másrészt pedig minél képeesebbé teszi az itt lakó magyarságot az idegen elemek *békés, természetes* beolvasztására.

A gazdasági politika főgondolata itt a *nagybirtokok parcellázása, a városok fejlesztése* és a nemzetiségi részeknek a magyar területekkel való *szoros vasúti összeköttetésének* biztosítása.

Az állami culturpolitika feladata itt egyrészt a magyar faj minél erőteljesebb culturális fejlesztése, másrészt pedig a beolvasztás *természetes* folyamatának céltudatos támogatása.

A nyelvhatárok övezetén tehát, amely a leáradó nem magyarajkúak támadásainak, terjeszkedésének ezélpontja, kitűnően szervezett állami iskolákat kell felállítanunk. A magyar területeken fekvő idegen szigetek mindenikében magyar iskoláról kell gondoskodnunk. Az itt fekvő magyar városok (Budapest, Szeged, Nagykároly, Szatmár, Marosvásárhely stb.) körül található nem magyarajkú községek nyelvi beolvasztását hathatósan elősegíti a jól szervezett állami iskola.

A magyar területen, a magyar ethnika ható erejének körzetében lakik ma az ország lakosságának 75%-a és a jövőre egyre nagyobb és nagyobb része fog itt otthont találni. Ha itt a magyarosodás *természetesen* előretörő folyamatát céltudatos tevékenységgel mielőbb befejezésre juttatjuk, a magyar faj feltétlenül domináló erős számszerű többségének *alapjait örökre leraktuk.*

A végleges győzelem azonban csak akkor lehet a miénk, nyugodtan csak úgy nézhetünk a jövő minden viszontagsága elébe, ha a *nemzetiségi területeken* is a magyarságot olyan erős, bevehetetlen hadállásokba juttatjuk, hogy a magyarság faji birtokállománya és domináló politikai súlya – mindaddig, míg a magyar területen felgyülemelő öröknek a perifériák felé való szétáradása bekövetkezik – teljesen megvédettnek és biztosítottnak legyen mondható.

Ezeken a területeken *nem a beolvasztás* a nemzeti politika eredménynyel kecsegtető, reális célja – hiszen ehhez a feltétlenül szükséges *etnikai* előfeltételek itt nincsenek meg, – hanem *a védelem, a lassú, fokozatos erősödés,* még pedig a

belső fajsúly növelése, a kisebb számú magyarság tömörítése, *szervezése*, minél teljesebb *culturális* és *gazdasági fölvértéztése* útján. A magyarság ereje így hatványozódván, uralmi többsége a nagyobb tömegű, de csupán a *nyers számszerű többségre* támaszkodó nemzetiségek felett *természetes alapon* nyugodnék.

A másik nem kevésbé döntő fontosságú feladat a nemzetiségi területeken: *a nemzetiségi alapon való tömörülés, szervezkedés lehető meggátlása*, illetve az ily szervezetek megbontása és összekötő kapcsok teremtése a magyarság és a nem magyarajkúak között.

Az államkormányzat úgy az első, mint a második cél érdekében gazdaságilag hathatósan közreműködhetik, ha a nemzetiségi területeken levő állami és a gazdasági válság folytán egyre nagyobb mértékben eladásra kerülő magyar nagy- és középirtokokra magyar, esetleg emellett megbízható német kisgazdákat telepít. A magyarság és németségnek nemzetiségileg exponált helyekre való telepítése nemcsak abból a nemzeti szempontból fontos, hogy így egyrészt a veszélyeztetett pontokon az államhű elemek segítő csapatokat kapnak és másrészt a nemzetiségi törekvések *természetes alapjai: a nemzetiségi tömbök* megbontatnak, hanem az ily irányú rendszeres actio föltétlenül kívánatos már azért is, mert a nagyobb szellemi és gazdasági culturával rendelkező magyarság és németségnek letelepítésével e területeken a *culturális és gazdasági fejlődés* útjai nyitattak meg.

Különösen fontos, hogy a nemzetiségi területen fekvő magyar városok telepítés útján magyar községek gyűrűjével vétessenek körül és így magyar jellegük egyszersmindenkorra biztosíttassék.

Ez a nagyarányú birtokpolitikai feladat természetesen kicsiny eszközökkel és változásoknak kitett kormányzati intézkedésekkel meg nem oldható. *Ide szerve?, nemzeti szempontból irányított telepítési és parcellázási törvény kell*, amely törvényes módot és kellő anyagi eszközöket ad arra, hogy évtizedekre szóló, állandó, következetes és tervszerű actióval a nagy célnak megfelelő eredményeket tudjunk biztosítani, hogy a birtokviszonyok alakulása terén minden *ellenkező kedvezőtlen folyamatnak* képesek legyünk eleve útját vágni.

A másik, nem kevésbé hatalmas tényező, amely a haladottabb magyarságot és németséget természetes vonzó erővel a nemzetiségi vidékek felé tereli: ipari központok és nagy bányavállalatok létesítése (Petrozsény, Piski stb.). Az ily ipari központok és nagy bányavállalatok keletkezését úgy a törvényhozás, mint a kormányzat – a rendelkezésükre álló bőséges eszközökkel – nagy mértékben képesek előmozdítani. Sőt ily vállalatoknak egyenesen az állam által való létesítése tökeszegény országunkban egyben *elsőrendű közgazdasági feladat is*. Az állami monopóliummá tett földgáz és a kincstár birtokában lévő, avagy a kincstár által leginkább megszerezhető ipari és bányavállalatok a nemzeti szempontokat is céltudatosan felkaroló állami közgazdasági politika részérszéles perspectivát tárnak fel.

Különös gondot kell fordítania az államkormányzatnak *minden egyes nemzetiségi vidéken fekvő magyar városra*. Ezeket a városokat – amelyek rendszerint szigetekként emelkednek ki a nemzetiségi tengerből – a magyarság bevehetetlen váraivá kell avatni a magyarság erős *társadalmi és gazdasági szervezésével*, a magyarság *erkölcsi és kulturális értékének* meghatározásával.

Az itt összegyülemelő, kellően szervezett magyar szellemi és gazdasági erőre támaszkodva és az államhatalom birtokában – ha a nemzetiségi területeken még hosszabb ideig kisebbséget alkotunk is – a magyarság felsőbbsege szilárd alapokon nyugodnék.

Nagyon fontos szerepe van a nemzetiségi területen a *jó és öntudatosan nemzeti irányú közigazgatásnak*. Tisztviselőiül! a nemzetiségi vidékekre kizárólag magyarokat és csak olyan idegen származásiakat szabad alkalmazni, a kiknek megbízhatóságához állni szempontból kétség nem férhet. És hozzá még ezek közül is a *legkiválóbbakat* kell kirendelni, akik a közigazgatás *kifogástalan* ellátása mellett megfelelni tudnak ama nagy feladatnak is, amely a magyarság vezetése, szervezése és gazdasági megerősítése és a nemzetiségi törekvések tervszerű leküzdése tekintetében *főleg rájuk* hárul. Ezek a tisztviselők hivatásukat igazán csak úgy tölthetik be, ha *az illető nép nyelvét* tudják és azzal nap-nap mellett érintkezve, ügyes-bajos dolgaikban segítő kezét nyújtva, *megnyerik a nép bizalmát és szeretetét*.

Nemzetiségi területen ugyanolyan nemzetiségű tisztviselő kinevezése, illetve megválasztása különösen oly esetben, amidőn az illető teljes megbízhatósága kétséges, *feltétlenül* kerülendő, mert könnyen megingatja az amúgy is gyenge magyar erőviszonyokat és *társadalmi téren* is fokozza a nemzetiségi törekvések erejét. Nagyon szomorú példák vannak arra, hogy vegyes nyelvű városokba kinevezett nemzetiségi származású és közismerten nemzetiségi velleitású közjegyző, orvos, bíró, avagy megválasztott polgármester, főszolgabíró évtizedekre megrontotta a magyarság posztíóját.

Az államkormányzatra vár ez elvek *szigorú* érvényesítésének a feladata és azoknak az *előfeltételeknek megteremtése*, amelyek mellett a nemzetiségi területre kerülő tisztviselő ne érezze ott magát *száműzöttnek*, lefokozottnak, eltemetettnek, hanem *egy magasabbrendű hivatás betöltésére egyenesen kirendelt és az államhatalom egész erejével támogatott nemzeti őrszemnek*. *Erkölcsei elismerés, kellő javadalmazás és az előrehaladás biztosítása, lakásigényeink és kulturális szükségleteinek kielégítése, gyermekei nevelésének biztosítása* stb. mind olyan eszközök, amelyekkel végváraink nemzeti őrségét a legkitűnőbb tisztviselői anyaggal tudnók megerősíteni és *vezérlő elemekkel* ellátni.

Culturális téren az államnak elsődrendű feladata, hogy itt *minden magyar szigetet a legrövidebb idő alatt magyar iskoláival lásson el*. E helyen minden percnyi késedelem végzetes mulasztást jelent, mert a létező magyar szigeteket könnyű kifejlesztetni, de a nem gondozás következtében gyökerestül kiveszett magyarságot *újra telepíteni* rendkívül nehéz. *Az állami iskolák elsősorban ide kellene és nem fokozatosan, de a legrövidebb idő alatt, valamennyi ponton egyszerre létesítendők*.

Nem kevésbé fontos a nemzetiségi vidéken élő magyarság *gazdasági szervezése és gazdasági hadállásainak éber védelmezése*. Jól szervezett magyar pénzüzetek és szövetkezetek nemcsak a magyarság gazdasági erejét növelnék, de a nemzetiségeket is a maguk gazdasági érdekkörükbe vonhatnák. *Magyar gazdakörök, ipari és kereskedelmi egyesületek* létesítése a társulásban rejlő nagy erőket állítaná a nemzeti irányzat szolgálatába és a káros és veszedelmes jelenségeket – együttes fellépéssel – még csirájában elfojtaná.

A nemzetiségi területen folytatandó magyar nemzeti politika azonban nem merülhet ki az ott lakó magyarság erősítésén való munkálkodásban. Szolgálnia kell tudatos tervszerűséggel azt a másik nagyfontosságú célt is, hogy *a nemzetiségi tömörülés és elkülönülés megakadályoztassék, illetve az ily alakulások szétmálasztassanak.*

A nemzetiségi törekvések természetes forrásai *a nemzetiségi tömbök*, amidőn nagyobb területen kizárólag egy és ugyanazon faj helyezkedik el. Ha az ily területen *nemzetiségi középosztály* alakul ki, vissza nem fojtható erővel törnek elő nemzetiségi irányzatok, amelyeknek leküzdése ekkor már szinte kétségessé válik.

Nagy szerencséje hazánknak, hogy nemzetiségei kizárólagosan csak kisebb és rendszerint *nagyon szegény* területeket szálltak meg (Trencsén, Liptó, Árva, Sáros, Fogaras stb. megyék). Rendszerint mindenütt van *jelentékeny magyar kisebbség*, avagy állami szempontból megbízható más fajú népesség (az északi tót megyékben németiség, az erdélyi oláh megyékben szászság). A Délvidéken pedig úgyszólván az országban lakó mindenik faj feltalálható tarka változatosságban. E mellett helyzetünknek nagy erőssége, hogy a középosztály (értelmiség, birtokos-, iparos- és kereskedő osztály) ma még többnyire magyar, könnyen magyarosodik, avagy legalább is a magyarsághoz húz.

A nemzetiségi tömbök megbontását elsősorban *telepítéssel, ipari központok teremtésével, a városok magyarrá tételével* mozdíthatjuk elő. így támadtak az utolsó évtizedekben majdnem kizárólag nemzetiségi területen (Hunyad, Zólyom, Krassó-Szörény stb. megyékben) igen jelentékeny magyar és más-ajkú képződmények.

De a veszélyeztetett nemzetiségi területeken (tót- és románlakta vidékek) élő és szétszórtságuknál, valamint védekezésre szorítókozó helyzetüknél fogva a magyar nemzeti politika szempontjából veszedelmet nem jelentő *német kisebbségeket* is hathatósan támogatni kell önfentartási küzdelmükben és elernyedtt erőiket új telepítésekkel fel kell frissíteni. Különösen áll ez az *erdélyi szászságra*, amely az utolsó félszáz év alatt *majdnem minden községben elvesztette többségét a románság javára* és a románság által való elnyelés veszedelmétől hajtva a magyarsághoz kezd pártolni.

A megyei törvényhatóságok és a járások beosztásánál céltudatosan törekedni kell arra, hogy a nagyobb *közigazgatási egységek ne essenek egybe a faji egységekkel*, hanem – ellenkezőleg – azokat mindenütt részekre tagolják. Legyen ezekben a közigazgatási egységekben lehetőleg erős magyar avagy más fajú kisebbség és államhű vezető értelmiség. Ebből a szempontból a mai megyei beosztás sok kívánnivalót hagy hátra és inkább tömöríti, mintsem szétbontja a nemzetiségi tömböket.

A vármegyék új beosztásánál az apró nemzetiségi vármegyéket tervszerűen létesített erős magyar központ vezetése alatt összesíteni kell (Liptó, Árva, Turócz megyék), avagy más megyékbe beolvasztani (Mosón, Ugocsa, Fogaras, Besztercze-Naszód, Brassó megyék). A nagy vármegyék kettéosztandók és ezek révén új magyar központok létesítendők. (Pest, Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Bihar stb. megyék.) A megfelelő nagyságú vármegyék határai nemzeti szempontból szintén kiigazítandók olyanképpen, hogy *a nemzetiségi kizárólagosság* lehetőleg csökkentessék és a magyarság, valamint az államhű németiség eloszlása a vármegyei szervezetben a mainál kedvezőbbé váljék.

Meg kell találni a módját annak, hogy a nemzetiségi területen fekvő törvényhatósági városok – amelyekben nagy magyar kulturális és gazdasági erő van összpontosítva – kapcsolatba hozhatók legyenek a vármegyei szervezettel és így ott a magyarság posztíóját erősítsék.

A nemzetiségi alapon való gazdasági szervezkedés egyike a nemzetiségi actio leghatásosabb és legveszedelmesebb fegyvereinek, amelyet okvetlenül ki kell csavarnunk kezükből. Itt elsősorban a *nemzetiségi pénzüzetek* jönnek faelembe, amelyek az utóbbi évtizedben gombamódra elszaporodtak és behálózva a nemzetiségi vidékeket, a nemzetiségi parasztságot úgyszólván teljesen jármukba hajtották. A magyar állami és társadalmi befolyástól teljesen független nemzetiségi középosztály nagy erővel megindult kialakulása, a nemzetiségi pártok választási sikerei a nemzetiségi pénzüzetekre vezethetők vissza.

Az utolsó évtized gazdasági mérlege, a válságossá vált pénzügyi helyzet megmutatta, hogy ezek nemcsak nemzeti életünkre, de *gazdasági szervezetünkre is egyenesen vészthozók*.

Ezek az intézetek drága és úgyszólván ráerőszakolt kölcsöneikkel a nemzetiségi parasztságot második jobbágyságba, a takarékpénztári jobbágyságba döntötték. Nemzetiségi vidéken alig van ma kisbirtokos, akinek egyik-másik nemzetiségi pénzügyintézetnél ne volna súlyos adóssága. E szorgalmas és szívós népelemek egész gazdasági tevékenysége csak abban merül lő, hogy a könnyelműen, *jó ésszt fogyasztási célra* felvett váltókölcsönök nagy kamatait, újítási és ügynöki díjait pontosan fizessék. *A nemzetiségi vidékeken az önálló kisbirtokosok száma az utolsó évtizedekben e pusztító hitelszervezet nyomása alatt mindenülnél megfogyott és e romokon kezd kialakulni egy takarékpénztári igazgatókból, takarékpénztári ügyészséget vállalt ügyvédek-ből és takarékpénztári ügynökösködéssel foglalkozó papokból és tanítókból álló, határozottan államellenes nemzetiségi közép-osztály.*

*Az egészséges hitélet szempontjai által megkövetelt általános jellegű hitelszervezeti reform, amely az alaptőkét kellő nagyságban 500.000 – 1,000.000 K) állapítaná meg, továbbá az elhelyezhető betétek nagyságát az alaptőkéhez viszonyítaná és azok miként való gyümölcsösztetését az elhelyezés biztonsága érdekében szabályozná, uzsorakamatoknak leplezett formákban való szedését pedig lehetetlenné tenné, a nemzetiségi pénzügyintézetek kártevő szaporodásának biztosan útját vágná és a létező nemzetiségi pénzügyintézetek túlnyomó részét is lassú kipusztulásra kárhozná. Ha az államkormányzat ezt a reformot – már a rázkódás nélkül való átmenet érdekében is – egy oly irányú párhuzamos actioval kötné össze, amely a kiuzsorázott nemzetiségi parasztságnak *olcsó hitel nyújtásával* leendő felsegítését céllozná, ezzel az államhatalom a nemzetiségek nagy tömegeit egy csapással kivonhatná a nemzetiségi vezérek gazdasági és politikai befolyása alól és szervesen belekapcsolhatná a magyar gazdasági és politikai élet vérkeringésébe.*

A kulturális téren való nemzetiségi elkülönülés leküzdésének első feltétele, hogy a nemzetiségi tömegek" nevelésére döntő, irányító befolyást szerezzünk és hogy a nemzetiségek soraiból az értelmiségi osztályba törekvők teljes mértékben a magyar szellem hódító hatása alá kerüljenek. Az első cél elérésére múlhatatlanul szükség van *a tanítóképzés államosítására, a nemzetiségi tanítók szigorú ellenőrzésére, a*

nemzetiségei által lakott nagyobb községeknek állami iskolával való ellátására, a magyar nyelvnek gyakorlati módon történő tanítás útján való terjesztésére. Ha megbízható, magyar szellemű és magyarul tökéletesen tudó tanítógárdánk lesz, ha a magyar nyelv tanításánál nem pazaroljuk többé erőnket arra, hogy *apró, elszigetelt, elmaradt* nemzetiségi falvakban *látszólagos* eredményeket mutassunk fel, hanem a *gazdasági és kulturális* tekintetben számottevő nemzetiségi elemeket igyekszünk magyar szóra kapatni: ily cél tudatos iskolapolitikával a magyar nyelv és ezzel a magyar szellem terjesztése tekintetében sokkal nagyobb eredményeket fogunk felmutatni tudni, mint manapság, amidőn a magyarul tudók arányszáma nem a tanuló ifjúság között, hanem a *20-30 éves korcsoportnál* a legkedvezőbb, tehát a *szervezett iskola a magyar nyelv terjesztése tekintetében mögötte kullog az élet iskolájának.*

A másik cél: a nemzetiségi nép sorából az értelmiség közé emelkedők meghódításának elérésére, a nemzetiségi értelmiség kialakulásának lehető elhárítására feltétlenül szükség van arra, hogy a *nemzetiségi vidéken eddig követett, nemzeti szempontból át nem gondolt és káros következményekkel járó középiskolai politikánkkal gyökeresen szakítsunk* és ahelyett olyan középiskolai politikát kezdeményezzünk, amely erre a fontos nemzeti szempontra a legnagyobb figyelemmel van.

Középiskolai politikánknak – nemcsak nemzeti, de *sociális szempontból is* – *egyenesen bűne*, hogy az elmaradott nemzetiségi területeket valósággal *elárasztotta* középiskolákkal és így e területeken a kulturális és gazdasági haladottsággal és szükséglettel egyáltalában arányban nem álló mértékben, úgy szólván *mesterségesen tenyésztette* a tanult elemeket és természetesen elsősorban a *nemzetiségi értelmiséget*, amely könnyű elhelyeződést, boldogulást magától érthetően nehezen találva, a nemzetiségi izgatásra egyenesen hivatott elégedetlenek táborává alakul.

Több középiskolát nemzetiségi vidéken felállítanunk nem szabad és a már létezőknél az oda nem való elemek betételezését meg kell akadályoznunk. *Emellett a középiskolák mindegyikét internatussal kell kiegészíteni*, ahol a nem magyarajkuak a magyar ifjúsággal való *szorosabb együttélés* és erősebb, cél tudatosabb magyar szellemi hatás alatt, a létező

társadalmi és érzelmi különbségek tompulása folytán a magyar nemzeti eszmének sokkal inkább megnyerhetek lesznek, mint manapság, amidőn az oktatás idejét nem tekintve, állandóan idegen, sőt nem egyszer magyarelles szellemi és társadalmi környezet hatása alatt állanak és így lelki világuk ennek megfelelően alakul ki.

A nemzetiségi területen fekvő állami középiskolákban az illető környéken nagyobb tömegekben lakó *nemzetiség nyelve a magyar növendékeknek is tanítandó*. Csak így fogjuk elérhetni azt, hogy értelmiségünk a nemzetiségi mozgalmakat éber figyelemmel kísérrje és a nemzetiségi területeken a nép nyelvét jól tudó magyar tisztviselői kar alakuljon ki, amely képes legyen közvetlen érintkezés útján a nemzetiségi népet a maga irányító befolyása alá vonni.

Nemzetiségi jellegű középiskolák avagy kizárólag nemzeti-ségi alapon szervezett internátusok létesítését nem szabad megengedni. A létező nemzetiségi iskolák állandó és szigorú ellenőrzés alá vonandók és a helyben avagy a közelben fekvő magyar középiskolák olyan színvonalra emelendők és internátusokkal, ösztöndíjakkal akként látandók el, hogy a tanulóifjúságot a nemzetiségi iskola látogatásától mintegy természetyszerűen elvonhassák és azok lassú megszűntetésére vezessenek.

Egyik feltétlenül és következetesen keresztülviendő nemzeti iskolapolitikai elv az is, hogy *azokon a helyeken, ahol már van állami iskola avagy államilag támogatott magyar nyelvű iskola, a nemzetiségi iskolák állami támogatásban ne részesültsenek*.

A magyar görög katolikus püspökség most végbement felállítására – amellet, hogy több mint százezer magyar anyanyelvű görög katolikust kivett a faji türelmetlenségen felépült nemzetiségi egyházak karmaiból és százados igazságtalanságot tett jóvá – egyike a leghatásosabb intézkedéseknek arra nézve, hogy a nemzetiségi elkülönülés falai áttöressenek és összekötő kapcsok létesítsenek a magyarság és a nemzetiségek között. A román nemzetiségi politika leghatalmasabb ütőkártyája, hogy a vallásos román köznépbbe beleneveli, hogy vallása és nemzetisége egy és ugyanaz és hogy örökellen-ségétől a magyartól nemcsak nyelve, de ami ennél is főbb, vallása is teljesen elválasztja.

Félmunka volna azonban, ha ehhez a legrövidebb idő alatt nem társulna a magyar anyanyelvű görögkeletiek felszabadítása, azaz a magyar görögkeleti egyház felállítása is, amelynek nem csupán a belső nemzeti politika szempontjából, de a *balkáni népekkel való vallási kapcsolat* megteremtése érdekében is messzekiható fontossága van.

A nemzetiségi elkülönülés egyik hatalmas tényezője a nemzetiségi nyelvek túlzottan megengedett használata a *közéletben*, de különösen a *közigazgatásban*, önként folyik tehát ebből, hogy az öntudatos magyar nemzeti politikának fokozatosan bár, de feltétlenül elérendő célként kell kitűznie, hogy a közéletben, az állami, megyei és községi közigazgatásban kizárólagosan a magyar nyelv használtassák hivatalos nyelv gyanánt, tehát az összes köz-, illetve állami funkciók ezen a nyelven végeztessenek.

Már akkor, amidőn a magyarság számbelileg nagyon gyenge volt és a lakosság fele sem tudott magyarul: a nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvény alapelvként monddta ki, hogy a magyar állam hivatalos nyelve a magyar és a hazában divó többi nyelvek használata *csak annyiban engedhető meg, amennyiben a közigazgatás gyakorlati lehetősége és az igazság pontos kiszolgálása ezt lehetővé teszi*. Ma már a magyar birodalom dráváninneri területén a lakosság kétharmada, az írni-olvasni tudó felnőtt férfilakosságnak pedig *négyötöde* beszél magyarul és így azok *túlnyomó részét e nézve*, akik a közigazgatási szervezetet a leggyakrabban veszik igénybe, már a magyar *hivatalos nyelv alkalmazása a legtávolabbról sem jelent sérelmet vagy akadályt* egyéni jogaik érvényesítése tekintetében. Emellett a fokozódó centralisatio, a jogi és közigazgatási élet egyre bonyolultabb szövevényessége és ennél fogva *a közigazgatás gyakorlati lehetőségének biztosítása és a jogbiztonság lehető megközelítése* egyenesen megkövetelik a *hivatalos nyelv egységét* és a nemzetiségi nyelvek fokozatos visszaszorítását.

A hazai nemzetiségek által tényleg beszélt nyelvek, az úgynevezett *népi* nyelvek, különben sem alkalmasak *hivatalos* használatra. A hazai tótságnak több élesen elütő tájszólása van és egyáltalában nincs kiforrott, a jogi és közigazgatási élet céljára alkalmas egységes nyelve. Így vagyunk a hazai román

köznéppel is, amelyre nézve a teljesen kiforratlan és a latinból mesterségesen kialakítani próbált hazai román hivatalos nyelv épp úgy érthetetlen, mint a Romániában használatos és teljesen francia hatás alatt megszerkesztett hivatalos nyelvtákolmány. A hazai németség szintén egymástól az érthetlenségig eltérő tájszólásokon beszél (szászok-svábok) és csak a műveltebbje képes arra, hogy a nehézkes német hivatalos nyelvet teljesen megértse.

Ezzel szemben a magyar hivatalos nyelv a modern állami és jogi étellel együtt fejlődött es százados használat folytán *kifejezéseinek jó része még a nemzetiségi népnyelvekbe is átment*. Emellett sokkal közelebb áll a magyar hivatalos nyelv a magyar köznyelvhez és így a magyarul tudó nemzetiségi sokkal jobban megérti, mint akár a német, akár a román, szerb, tót stb. hivatalos nyelveket.

Az a tetszetősnek és első pillanatra jogosnak látszó minimális nemzetiségi követelés, hogy a közigazgatás és igazgátszolgáltatás mindig a *nép nyelvén* történjék, *lényegében sem nálunk, sem máshol meg nem valósítható* és így ez a követelés tulajdonképpen nem a nép nyelvén való közigazgatás és igazgátszolgáltatás létesítésére, hanem *hivatalos nemzetiségi nyelvek* kialakítására és *kizárólagossá* tételére, tehát a nemzetiségi elkülönülés előmozdítására irányul.

A magyar nyelvnek, mint egységes és kizárólagos hivatalos nyelvnek szükségszerű alkalmazása azonban *korántsem zárja ki*, hogy azoknak, akik a magyar nyelvet nem értik - éppúgy, mint azoknak az alsóbb néposztályhoz tartozó született magyaroknak is, akik a hivatalos nyelv kifejezéseit a jogi és közigazgatási műszavak jelentőségét nem ismerhetik - a közigazgatási intézkedések, a törvénykezés rendelkezései *saját népies, közérthető nyelvükön meg ne magyar áztassanak*. A nemzetiségi népies nyelveknek illetően való *kisegítő és magyarózó*, tisztán a *szóbeli érintkezésre szorító* használata ellen kifogást emelni nem lehet, sőt a *jó közigazgatás és igazgátszolgáltatás egyik főkövetelménye a nép nyelvének ismerete és a néppel saját nyelvén való közvetlen érintkezés*.

A nemzetiségi törekvések az állami élet terén a parlamenti érvényesülés útján, a közigazgatás terén pedig az önkormányzati szervekbe való bejutás révén igyekeznek be-

folyáshoz jutni. Fontos tehát, hogy a választási törvény és elsősorban a választókerületek úgy legyenek megalkotva, a törvényhatósági szavazati jog akként legyen szabályozva, hogy a nemzetiségi irányzatok érvényesülésének gátjául szolgáljanak.

A magyarság és az azzal leginkább összeforró németiség culturalis és gazdasági szempontból általában jelentékenyen fölötte áll a nemzetiségeknek. Ha tehát a választójog legalább *némi culturalis és vagyoni cenzushoz* köttetik, ha a *választókerületek beosztásánál a culturalis és gazdasági tekintetben előrehaladottabb területek előnyben részesülnek*.; a magyar és német szigetek pedig a területális elv figyelmen kívül hagyásával kiemeltetnek a nemzetiségi tengerből és összesítve önálló választókerületekké tételnek, ezzel a magyarság és a magyarsággal tartó elemek politikai súlya *elvi alapon* igen jelentékenyen növelhető. A vármegyei szervezetben is – megfelelő megyebeosztással, az értelmiség és a vagyonos osztály befolyásának kellő megóvása mellett – a magyarság mai domináló helyzete egyelőre nehézség nélkül fenttartható.

Tisztában kell azonban lennünk azzal, hogy a helyzetbeli előny mesterséges alátámasztása tartós politikai túlsúlyt nem adhat és így a választójog kiterjesztésének megindult áramlatával egyidejűleg elkövetkezett reánk nézve *a cselekvés tizenkettedik órái a*. Meg kell értenünk, hogy alapvető, a jövő minden viszontagságával daczoló, nemzetvédő munkát csak úgy végezhetünk, ha a nemzetiségi területen élő magyarságot számszerűleg és fajsúlyban egyaránt tervszerűen, fokozatosan annyira megerősítjük, hogy védelmére *minden intézményes biztosíték idővel feleslegessé váljék*.

A nemzetiségi törekvések eredményes leküzdésében a *legkisebb és a legkétségesebb értékű szerep jut a rendészeti intézkedéseknek*, amelyek ideig-óráig a tünetek elfojtására ugyan sikerrel alkalmazhatók, de ezzel a nemzetiségi kérdés mélyen gyökeredző rákfenéje ki nem irtható. *Az erőszakoskodás, az individuális jogok csorbítása, a méltányosságnak szempontjai figyelmen kívül hagyása, a hatalom fitogtatása és a nemzeti-
iségi érzékenység ok nélküli megbontása, ingerlése tulajdonképpen a nemzetiségi törekvések malmára hajtja a vizet, mert át nem hidalható érzelmi szakadékot támaszt a magyarság és a nemzetiségek között*.

Viszont az államhatalom gyöngesége, elnézése, erélytelen - sége ott, hol *öntudatosan és vakmerően* az állami egysége ellen támadnak és *szervezett munkát folytatnak állami épületeink aláaknázására és szétbontására*: a nemzetiségi törekvéseket nem hogy lefegyverezné, hanem hihetetlen mértékben felbátorítja, fölbiztatja és határtalanul követelőkké teszi.

A magyar államhatalomnak, a magyar hatóságoknak éreztetniük kell következetesen és a legnagyobb öntudatossággal, hogy a nem magyarajknak *egyéniileg a született magyarokkal teljesen egyenjogú polgárai e hazának, hogy nyelvüket senki sem üldözi, kiirtani nem akarja, a magánéletben saját iskoláikban, templomaikban való használatát misem korlátozza, sőt azoknál, akik ma még magyarul nem tudnak, mindig kellő figyelemmel vannak arra, hogy ebből jogaik érvényesítésére hátrány ne származzék*. Hasonló következetességgel és meg nem tántorodó határozottsággal éreztetni kell azonban azt is, hogy a *magyar állami és a magyar nemzet egységes és nem tűr kebelében faji, nyelvi alapon kialakuló közjogi egységeket, faji elkülönülést és szerveződési*, nem ismer olyan jogokat, amelyek a hazában lakó fajokat, mint *collectiv egészeket* illetnek meg és mindezeknél fogva a magyar állam hatalmának egész erejét a legnagyobb öntudatossággal szegzi az oly törekvésekkel szembe, amelyek a magyar állami és nemzeti szempontból meg nem engedhető irányzatokat szolgálnak.

Éreztetni kell a nemzetiségekkel, hogy a magyar államhatalom a nemzetiségi származású egyéntől boldogulása érdekében *nem kívánja meg fájának és anyanyelvének megtagadásait*, de szigorúan megköveteli, hogy a nem magyarajkúak a *maguk fajaihoz és nyelvéhez való ragaszkodásukat egyeztetésük össze a magyar állami és nemzeti egység felsőbbrendű és egyetemesebb érdekű követelményeivel*, tehát nem ez utóbbiaknak kell meghátrálniuk az előbbieket előtt, hanem fordítva.

Ott, ahol a nemzetiségi törekvésekkel szemben az államhatalom büntető ereje lesújtani kénytelen, legyünk figyelemmel arra, hogy e büntetésekkel mártírokat ne neveljünk. Nemzetiségi izgatókkal szemben sokkal czélszerűbbek a súlyos pénzbüntetések, mint az elzárások. Az öntudatos vezetők nem érdemelnek kíméletet, annál enyhébben kell azonban meg-

ítélni azoknak az öntudatlan elemeknek vétségét, akik csupán eszköz gyanánt szolgálnak a tulajdonképpeni értelmi szerzők kezében.

A magyar államnyelvnek, címernek és zászlónak, mint az egységes állami és nemzeti élet symbolumainak, kellő büntetőjogi védelme azonban nem elegendő. Hatásos megelőzés, ha kellő erélyvel és szigorral már az iskolában gondoskodunk arról, hogy e symbolumok szeretete és tisztelete a széles néprétegek lelkébe beleplántálódjék.

Nem szabad tehát elnéznünk, hogy az iskolában és különösen a nemzetiségi középiskolákban a magyar nyelvet a a legnehézkesebb, *emberkínzó módszerrel* (a holt nyelvek tanításának elavult módszerével) egyenesen azzal a célzattal tanítják, hogy a növendékek e nyelvet el ne sajátíthassák, sőt a tanulás terhes és teljesen eredménytelen volta miatt egyszersmindenkorra meggyűlöljék.

A nemzetiségi középiskolákban gyakran tapasztaljuk, hogy teljesen elvont leírásokat és nehézkes fejtegetéseket olyan növendékekkel fordítatnak magyarra, akik egy egyszerű magyar mondatot sem bírnak összehozni. Ennek természetesen az az eredménye, hogy nyolcz évi rengeteg munka után az érettségit tett ifjú még a magyar nyelv megértéséig sem tud eljutni és a nyelvi nehézségek miatt később boldogulni nem tudván, a magyarság, a magyar államnyelv te - mérszetes ellenségévé válik.

Azt is gyakran tapasztaljuk a nemzetiségi középiskoláknál és közintézményeknél, hogy ünnepélyek, fogadtatások és felvonulások alkalmával Magyarország címerét és zászlaját tüntető módon mellőzik és inkább semmiféle, avagy egyszínű zászlót használnak, semmint a magyart. Sehol a világon nincs arra példa, hogy az ilyen negatív, de a ténylegesnél semmivel sem súlytalanabb insultust az ország címere és zászlója ellen megtorlatlanul eltűrnek. Az ilyesvalami csak nálunk eshetik meg, sőt Magyarországon az ilyenben bűnösnek ismert nemzetiségi középiskolák minden akadály nélkül továbbra is élvezik az állam erkölcsi és anyagi támogatását.

Röviden ismertettük *általában* azt a feladatkört, a melynek betöltése a nemzetiségi törekvések leküzdésénél az államkormányzatra hárul. Különösen ki kell emelnünk azonban az

államra váró kötelességeket az *erdélyi részeket illetőleg*, ahol a nemzetiségi kérdés *legsúlyosabb problémája*; a román kérdés vár immár *nem halasztható sürgős megoldást*.

Ennél a nemzetiségi kérdésnél világosan kidomborodik a nemzetiségi törekvések igazi jellege az *állambontó irányzat*. Ismeretes ugyanis, hogy a román nemzetiségi törekvések központjában nyíltan Erdély autonómiája, tehát határozottan *közjogi*, illetve *államjogi követelés* szerepel azzal a nem is titkolt célzattal (lásd: POPOVITS AURÉL: Die Vereinigten Staaten Österreichs), hogy a többségben levő románság az autonómia révén a vezetőserepet magához ragadja és az *állami hatalom felhasználásával* a magyar kisebbségeket céltudatos tervszerűséggel a románságba olvasztva, Erdélyt *tiszta román országgá* avassa.

Másrészt *Románia* közvéleménye tudvalevőleg telítve van *irredentistikus* irányzatokkal. A román parlamentben történt nyílt beismerés és az összes romániai tankönyvek, valamint a legkomolyabb román' történeti munkák tanúsítása szerint Romániában *az elemi iskolától kezdve, fel egészen a román tudományos Akadémiáig* mást sem tesznek, mint előkészítik a lelkeket a nagy Dákó-Románia eljövételére.

Az 1906-ban *Bukarestben* megtartott nagy román nemzeti kiállításon a hazai románság is résztvett, de csodálatosképpen *nem mint elnyomott, hanem mint Erdélyben diadalmasan előnyomuló és a magyarságot és a szászságot rohamosan megsemmisítő hódító faj*, amely messzezsengő harsonaszóval buzdítja a Kárpátokon túl lakó fajtestvéreit, hogy irredentisticus törekvéseik útján rendületlenül – a közeli siker reményével – haladjanak tovább.

A mi románjaink is, ha az ügyészség keze el nem érheti, nyíltan hirdetik, hogy *természetes törekvés* az összes románoknak egy államba való egyesítése (lásd a magyarországi román' diákok francia nyelven kiadott 1894. évi emlékiratát).

A most lezajlott balkáni háború alatt a román közvélemény jelszava lett: »4 *mi Macedóniánk nem a Balkánon van, hanem Erdélyben és Bukovinában*«. Ugyanekkor az irredentismustól átítatott közhangulat – az orosz izgatás hatása alatt – Magyarország-Ausztria ellen olyan ellenségessé

vált, hogy *Károly román király trónbeszédében kénytelen volt válasz nélkül hagyni a kettős monarchia kinyilatkoztatott és határozott állásfoglalását Románia mellett* és teljes hallgatással mellőzni Romániának a hármasszövetséghez, de különösen a kettős monarchiához való hivatalosan bensőnek hirdetett viszonyát. Ha hozzávesszük ehhez a román közvéleménynek a kettős monarchia ellen tanúsított rendkívül ellenséges hangulatát Bosznia annexiója alkalmával és a most lefolyt balkáni háború alatt: előttünk áll az a mély szakadék, amely Románia hivatalos és nem hivatalos külügyi politikája között tátong és nyilvánvalóvá lesz, ily körülmények között Románia szövetségének éppen válságos időkben való kétes értéke.

Közismert és feltétlenül igaz tétel, hogy a magyar és román faj az elnyeléssel fenyegető szláv tengerben egymásra vannak utalva és így egymást támogatniuk és nem gyöngíteniük kellene. E tétel igazsága azonban a *román lelkekbe* csak akkor fog utat találni, a magyarság és románság között bensőbb kapcsolat egyáltalában csak úgy képzelhető, ha a románság lelkéből a Magyarország romjain megszülető Dák-románul száz éven át dédelgetett színes ábrándja *végleg* elszáll és a *rideg valóság* kérlelhetlenül elmossa e ragyogó nemzeti államképnek még a *legtávolabbi lehetőségét is*. Ez pedig feltétlenül biztos és természetes úton csak úgy érhető el, ha az erdélyi részeken a magyarságot és a szász-ságot számszerűleg is feltétlenül túlsúlyra juttatjuk és e területen e két népelem *egyenletesen elosztását* valóra, tudjuk váltani.

A *román Erdély örökös izgató anyag* és így természetes választófal a magyar és román faj között. A *magyar Erdély egy százados faji harc végleges eldőlését jelentené a jelenlegi állapot javára*, a románság irrendentistikus törekvéseinek természetes tápláló forrásait elapasztaná és így Romániát képessé tenné a közös érdekek felismerésére. A magyar többségűvé való Erdély tehát *egyedüli biztos kulcsa* a magyar-román öszinte megbékülésnek.

Az erdélyi magyarság feltétlen ethnikai túlsúlyának biztosítása, a fejedelemségkorabeli magyar Erdély visszavarázslása nem hiu ábránd, hanem tervszerű, kitartó munkával, *belátható időn belül feltétlenül megvalósítható reális cél*.

Az erdélyi magyarság – ellenére a hathatós állami támogatás hiányának, az erdélyi vasúti hálózat reá nézve kedvezőtlen kiépítésének, nemkülönben ellenére egyenlőtlen eloszlásának, a székelység el- és kivándorlásának – mégis az utolsó évtizedekben *számszerűen erősedben* gyarapodott, mint az erdélyi románság, amelynek erdélyi arányszáma az erős határszéli kivándorlás és a gyengébb természetes szaporaság következtében – habár nem is olyan mértékben, mint a szászságé, de *állandóan hanyatlik*. A románság arányszáma *Erdélyben* ma csak 55%, míg a. magyarságé 34.3%, a szászságé pedig 87%, a legutolsó kettőé, együttvéve tehát 43 százalék.

A déli határszélen, Fogaras, Szeben és Hunyad vármegyében, az utolsó évtizedekben a magyarság és szászság arányszáma jelentékenyen kedvezőbbé vált, míg a románságé visszahanyatlott.

Ha a kedvező természetes szaporodást mutató Székelyföld elvándoroló népféleslegét Erdély nyugati, románlakta része felé tudnók irányítani, lia a gazdasági válság folytán eladásra kerülő magyar nagy- és középbirtokokra más országrészekből magyarokat, esetleg részben németeket telepítenénk, ha az erdélyi földgázt céltudatosan *nemzeti irányú ipar* megteremtésére fordítottok: *két-három évtized alatt* Erdély faji arczillatja a magyarság javára úgyszólván teljesen megváltoznék (lásd Hunyad- és Krassó-Szörény megyék példáját).

Messzehangzó szóval és mindeneget megrázó erővel jajdul fel éppen most az erdélyi magyarság és tudomásunkra hozza, hogy e nagycélú és nemcsak belső, de külpolitikánkra is kiható erdélyi magyar politika megvalósításának *ütött a tizenkettedik órája, amelyet büntetlenül elmulasztanunk már nem leltet*.

Az utolsó évtizedek mostoha közgazdasági viszonyainak hatása alatt az erdélyi románlakta részeken a magyar nagy- és középbirtokosok alatt megmozdult a föld és sorra kerülnek eladás, illetve parcellázás alá az ősi magyar birtokok. Magyar parasztság hiányában e helyeken *telepítés nélkül parcellázni egyet jelent a magyar birtokoknak román kezekre való jutásával és mindmegannyi magyar várbástya rombadőlé-*

sével. Amint ezt sokan már évekkel azelőtt megjósolták, az Erdély nyugati, románlakta részén megindult parcellázási mozgalom megdöbbentő pusztítást vitt véghez a magyar földbirtokban. Az utolsó öt év alatt több, mint százezer hold magyar nagy- és középbirtok került a román pénzüzetek közvetítésével a román parasztság kezébe. Ennek a nagyarányú birtokváltó mozgalmnak nemzeti veszedelmei, socialis és közgazdasági káros hatásai nyilvánvalóak és kétségtelen, hogy az államhatalomnak múlhatatlan kötelessége megfelelő parcellázási és telepítési törvénnyel és a szükséges anyagi erő rendelkezésre bocsátásával e mindenképpen káros folyamatnak útját vágni.

Egyben kötelessége az államkormányának az önként kínálkozó alkalmat megragadni arra, hogy századok vétkeit és mulasztásait jóvátéve, Erdély nyugati részeinek bűnös könnyelműséggel elüldözött magyarságát oda visszatelepítse. Ismeretes ugyanis, hogy az erdélyi birtokosok sok helyt a nagyobb igényű magyar jobbágyot elűzték és helyébe igénytelen oláh jobbágyt telepítettek. *így vált oláh többségűvé Erdély nyugati része* és így támadt az egykor magyar Erdély talaján a román nemzetiségi kérdés mérges kelevénye. A magyar kormányzati politikán fordul meg, hogy az idők mostoha járását derűsre változtassa és a megindult folyamatot a magyar nemzeti politika szolgálatába állítsa.

Nagy jelentőségű az erdélyi magyarság szempontjából a *Kolozsvár* városát *Marosvásárhelyen* és *Székely udvarhelyen* át *Brassóval* összekötő transversalis vasúti vonal minél előbb való létesítése, mert ezzel a Székelyföld erős magyarsága közvetlen kapcsolatot és *vezető csatornát* kap Erdély nyugati, románlakta részei felé.

Amit az iskolapolitikáról és a nemzetiségi pénzüzetekről általában mondtunk, *kettőzött mértékben igaz Erdélyre nézve* és így az államkormány beavatkozása, céltudatos eljárása e téren is *itt a legsürgősebb*.

Amint láttuk, a nemzetiségi törekvések leküzdése terén az államkormányzatra a nagyfontosságú feladatok egész tömege vár.

Mint hogy pedig a magyar állami kormányzás szervei, a ministeriumok inkább közigazgatással, a napi szükségletek

ellátásával, semmint *igazi kormányzati politikával*, az *állami élet tudatos irányításával* foglalkoznak, a magyar kormányzat a jelzett sokirányú és rendkívüli jelentőségű feladatkörnek helyesen és eredményesen csak úgy felelhet meg, ha egyenesen erre a feladatkörre egy közigazgatási teendővel nem foglalkozó és csupán a nemzetiségi kérdésben követhető elvek kitűzésére és érvényesítésére hivatott különálló kormányzati szervet létesít. A madarak vándorlásának, a vizek állásának megfigyelésére külön szervezeteink vannak és így nem jogosulatlan az a követelés, hogy az *állami és szociális élet* hullámverésének figyelésére és ebből folyó teendőinek jelzésére megfelelő szervezet állíttassék fel.

Amint már fentebb jeleztük, a nemzetiségi törekvések leküzdésében – sajnos – mindmáig nélkülözünk kell az államhatalom cél tudatos, következetes és hathatós erő kifejtését, amit sokan állami függetlenségünk fogyatékosságának és a bécsi politika magyarellenes és nemzetiség-pártoló irányzatának tulajdonítanak.

Ily körülmények között főleg a magyar társadalomra hárult a nemzeti egységesítés nagy munkája. Bár a magyar társadalmat mindmáig nem sikerült e feladat szerves és tervszerű végzésére egy jól szervezett hatalmas táborra egyesíteni és bár az ily célból létrehozott kisebb szervezetek (a culturegyletek) a nagy feladathoz képest elenyészően csekély anyagi erővel mentek a harezba: mégis kétségtelen, hogy az utolsó négy évtizedben mutatkozó nagy előrehaladása a magyar nyelv terjedésének és a nemzeti egység megszilárdulásának a szervezetlen magyar társadalom bámulatos munkájának javára Írandó.

A magyar nemzeti eszmének az ország minden részében ezer meg ezer apostola támadt, akik senkitől sem támogatva, rendkívüli akadályokkal küzködve, eredményes munkát végeztek. A városok magyarrá válásiban, közigazgatásunk, iskoláink, egyházaink, kulturális életünk magyarosodásában az érdem oroszlánrésze a magyar társadalom tüzes magyar érzésű tagjaié. Előrehaladásunkban nagy érdeme van a magyar sajtónak is, amelynek minden jelentős orgánuma – egészen a legújabb időkig – a magyar nemzete eszme szolgálatába szegődött.

A nemzetiségi törekvések megerősödésének fenyegető veszedelme közepette bizalmunk újra a magyar társadalom felé irányul és tőle kell várnunk, hogy egyrészt az államkormányzatot egységes felépítésével a nemzetiségi kérdés megoldásánál az államra háruló feladatok teljesítésére szorítja, másrészt pedig a maga kebelében a nemzetiségi törekvéseivel küzdésére minden irányban megfelelő szervezeteket létesít.

A magyar társadalomnak elsősorban a legnagyobb öntudatossággal kell ápolnia e haza minden pontján *a társadalmi összetartozandóság, a társadalmi solidaritás érzését.*

Addig, míg a magyar társadalmi élet nem bírja felölelni az ország területén lakó nemzetiségeket, amíg a szászok, románok, tótok, szerbek stb. külön társadalmi életet élnek: mindaddig befejezetlen, tökéletlen a magyar nemzeti erység épülete.

Régebben, amikor az ország nemzetiséglakta vidékein majdnem mindenütt gazdag birtokos osztályunk volt, akiknek tagjai birtokukon laktak, jórészt közhivatalokat viseltek és a vidék társadalmi életében élénk részt vettek, a magyar urak kastélyok olyan társadalmi központot alkottak, amelyeknek vonzó ereje oda gyűjtötte a környék egész értelmiségét nemzetiségi különbség nélkül és így a társadalmi, majd a nyelvi beolvadás valóságos kohóivá lettek.

Az újabb idők mostoha viszonyai nagy pusztítást vittek véghez a magyar nagy- és középbirtokos osztályban és ott is, ahol a birtok még megmaradt az ősi kézben, a birtokosok sok esetben már nem lakik a birtokán és sem a megyei, sem a társadalmi életben részt nem vesz. A magyar társadalom vonzó és beolvasztó ereje ezzel a vidéken erősen megrokkant és ezt alig ellensúlyozza, hogy a városokban viszont a magyar társadalom számban és vagyoni erőben feltétlen túlsúlyra jutott. A vidéken lakó nemzetiségek mi jobban magukra vannak hagyatva, közöttük külön társadalmi élet kezd kialakulni, amelynek nyomán a separatistikus politikai törekvések is erőre kapnak.

A társadalmi és politikai vezetőszerp a nemzetiségi vidékeken a magyar birtokos osztályról lassanként áthárul a latájnerekre, különösen pedig a *tisztviselőkre*. Ily körülmények között *egy nemzeti, mint sociális szempontból* feltétlenül.

szükséges, hogy a nemzetiségi vidékre olyan tisztviselők kerüljenek, akik erkölcsileg, szellemileg és anyagilag egyaránt képesek arra, hogy társadalmi téren is vezetőszerepet vigyenek és így ellensúlyozni bírják az ugyancsak vezetőszerepre törekvő nemzetiségi papok és ügyvédek káros befolyását.

A pusztuló középbirtokos-osztály mesterséges fentartása reális eredménnyel nem kecsegtet. E helyett úgy nemzeti, mint sociális szempontból célravezetőbbnek mutatkozik e pusztuló középbirtokokra *egészséges magyar kisbirtokos elemet telepíteni*, amelynek soraiból – a természetes fejlődés során – a *megrokkant és elernyedtt középbirtokos-osztály egészséges fel-frissülést nyerhet.*

Ami pedig a nemzetiségi törekvések ellen vívott küzdelemben a közvetlen társadalmi feladatokat illeti, röviden csak arra utalhatunk, hogy a társadalomnak már létező szerveivel és a szükséghez képest létesítendő új szerveivel az állami actioval párhuzamosan kell működnie, ebbe lelket, lendületet kell öntenie. A magyar területen, a nemzetiségi veszedelemtől teljesen megkímélve élő magyar társadalomnak egy perezre sem szabad elfelejtenie, hogy a nemzetiségi területen élő magyar kisebbséget szívos küzdelme, verejtékes munkája *az egész magyar nemzetért, jövődő nemzeti nagyság linkért* folyik és így a harczvonalban nem álló magyarságnak elsőrendű kötelessége a küzdő magyarságot *erkölcsileg, szellemileg és anyagilag* a legerőteljesebben támogatni.

A nemzetiségi területeken a magyar társadalomra hárul az ott élő magyarság *öntudatra ébresztése, szoros társadalmi szervezetbe való tömörítése* és a létező culturegyletek mellett a nem kevésbé fontos *gazdasági szervezetek megteremtése* (pénzintézetek, szövethozások, mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi egyesületek stb.).

De ki kell vennie a magyar társadalomnak a maga részét abból a nagy munkából is, amely a nemzetiségi tömörülés megakadályozására irányul. Hatásos eszköz e tekintetben a nemzetségekkel való társadalmi érintkezés, barátkozás, közös társadalmi és gazdasági szervezetek létesítése.

Ismeretes, hogy a nemzetiségi törekvések vezetői cél-tudatosan törekednek arra, hogy *saját fajukat a legteljesebben elkülönítsék a beolvasztással fenyegető magyar társadalomtól.*

A magyar társadalmi alakulatokat és összjöveleteket valósággal bojkott alá vetik és azok ellen a nemzetiségi ellen, akik ilyenekben résztvenni bátorkodnak, kíméletlen hajsztát indítanak és sajtójukban pellengérré állítják őket. Egy csárdás-táncz elég ahhoz, hogy a nemzetiségi egyén a *fajárulás* súlyos vétkében bűnösnek találtassék. Ezt a brutális társadalmi bojkottot tartják a nemzetiségi vezérek a védekezés leghatásosabb fegyverének.

Ezzel szemben a magyar társadalom feladata *kitartó türelemmel, barátságos érintkezéssel és a felsőbbrendű szellemi és társadalmi műveltség vonzóerejével* a társadalmi összefordás mesterségesen eltorlaszolt útjait megnyitni, folyton egyengetni és céltudatosan közrehatni a faji súrlódások csökkentésére. *Megbecsüléssel, megértéssel és szeretettel kell a nemzeti ségi néppel bánni és faji érzékenységét lehetőleg 'kímélni kell.* A magyar nemzeti állaspontot társadalmi téren *nem fajt elfogultsággal, türelmetlenséggel és göggel, hanem méltóságosan, okos tapintatossággal* és mindig a *felsőbbrendű érdekek követelményeként* feltüntetve kell képviselnünk.

Rendkívül jelentős szerep kínálkozik itt a magyar sajtó részére, amely a nemzeti kérdés okos és céltudatos kezelésével egyrészt a magyar olvasóközönségre *helyesen irányító és nevelő hálást gyakorolhatna*, másrészt pedig a maga egyre növekvő számú nemzetiségi származású olvasóközönségét a szélső nemzetiségi irányzatoktól eltéríthetné. Itt is *óvatosan kerülni kell a faji érzékenység megbénítását, az igazságtalan támadásokat.* A magyar állaspontot számos *természetes igazság, felsőbbrendű érdek* támogatja. *Ezeket kell harczba vinni nem a sértegetést, a lenézést, a gúnyt.*

Tudományos testületeink szintén nagy szolgálatot tehetnek a magyar nemzeti eszmének a nagy nemzeti államok kialakulási folyamatának, a faji kérdésnek, Magyarország fajtörténeti múltjának és faji vonatkozású jelenségeinek beható tanulmányozása és felderítése útján.

A magyar társadalom a nemzetiségi kérdés megoldásánál reá háruló sokirányú feladatnak természetesen csak úgy felelhet meg, ha középosztályának a magyar nemzeti eszmétől áthatott tagjait *szoros és cselekvésre* képes szervezetbe tudja tömöríteni. A szokásos módon létrejövő kulturális és egyéb,

általánosabb célú egyesületeink a maguk laza szervezetével erre alkalmasoknak nem bizonyultak. Megfelelőbb lenne a magyar nemzeti eszme hathatós szolgálatára egy, a szoros és sűrű közvetlen szellemi érintkezésre, testvéri összeforradásra, tervszerű actiók megindítására és kivitelére alkalmas benső szövetség.

Korántsem elég azonban felállítanunk a magyar nemzeti gondolat eszmeteremtő kohóit. Gondolnunk kell a kivitelre és elsősorban a kivitelnél *szükséges nagy anyagi eszközök* megteremtésére is. A legmegfelelőbbnek látszik erre, ha a nemzetiségi vidéken küzdő magyarság gazdasági támogatására és a nemzetiségi törekvések leküzdésére társadalmi úton egy, az erdélyi nagy szász pénzintézetekhez hasonlóan *altrnislikus* alapon álló hatalmas pénzintézetet tudnánk létrehozni, amely a részvényeseknek csupán megszabott mértékű (3-4%-os) osztalékot fizetne, míg az üzleti fölösleggel állandóan és cél tudatosan táplálná a magyar nemzeti törekvéseket.

A magyar nemzeti irányzat érvényesítésére nagy erő és az eszközöli tömege áll rendelkezésünkre. Ha a magyarság ezt a nagy erőt *egységesen szervezve* viszi a harcába, ha a bőségesen kínálkozó eszközöket *helyesen, céltudatosan, következetes kitartással* alkalmazza, olyan hatványozott erő kifejtésre képes, amely belátható időn belül feltétlenül valóra váltja a magyarság jövő fennmaradásának, nemkülönben Magyarország egyetemes culturalis és gazdasági kibontakozásának, belső szilárdságának, ellenálló erejének és így nemzetközi súlyának egyetlen biztos zálogát: a magyar faj erős ethnikai túlsúlyán nyugvó egységes magyar nemzeti államot. Ennek megvalósításához az ország minden rendű-rangú lakosságának és a jövő nagyarányú fejlődés lehetőségének *egyetemes* érdekei fűződnek és a természet erői nyújtják hozzá az eszközöket. Csak a vezető tényezők és államférfiaink céltudatos működésén múlik, hogy ez a nagy politikai gondolat mielőbb tettet öltjön.

KÖZLEMÉNYEK ÉS ISMERTETÉSEK.

Közgazdaság.

Hitelintézeteink fejlődése.

(Hitelügy 189 t -1909. Magyar Statisztikai Közlemények, új sorozat,
35. kötet. Budapest, 1913).

A statisztika terjedelmes mezején látszólag alig van a kutatásnak ága, ahol a számszerű megfigyelés kedvezőbb chanceokkal vehetné fel a munkát, mint a hitelintézeti egységek viszonyainak megragadásánál. A statisztika sajátos módszere, a matematikai inductio, szinte tökéletesen odasimul a bankok, takarékpénztárak és egyéb hitelművelettel foglalkozó intézmények életüzeméhez s az üzleti forgalmat és a mérleg egyenlegét bemutató számcsoportok önkéntelenül is a statisztika forrásai.

Azt lehetne tehát hinni, hogy a hitelügyi statisztika minden különösebb nehézség nélkül oldhatja meg feladatát s a hitelintézetek statisztikai fényképe gyorsan és híven rögzíti meg azokat a hullámzásokat, melyek a hitelszervezetet mozgatják. Azok a nehézségek azonban, amelyek a statisztikai adatgyűjtéseknek állandó kísérői, a hitelügyi statisztikánál sem tagadják meg magukat s a statisztikai szemlélődés munkájának különösen két kerékkötője alkalmatlankodik itt. A statisztikától való idegenkedés nem ismeretlen vendég a hitelintézetek hivatalaiban sem s minthogy gyakran a nyilvánosságtól való tartózkodással is párosul, sokszor még élénkebb reakciót szül, mint másutt. A statisztikai felvételeknek az az általános gyengéje is csak nehezen küszöbölhető ki, hogy a statisztikai központ a kérdőív megszerkesztésénél nem lehet tekintettel az összes számlálási egységek specialis viszonyaira; ezenkívül a jövedelmezőség kérdése körül is merülhetnek fel controversiak s a mérlegkészítés technikája is befolyásolhatja

a statisztika eredményességét, stb. Mindezek a körülmények azonban a hitelügyi statisztikának csak elsődleges hibái, melyek orvoslásáról gondoskodni a begyakorolt hivatalos apparatus műszerei vannak hivatva.

A hitelügyi statisztika adatai rendszerint a statisztikai évkönyvben kerülnek napfényre; ebből ered a második, nagyobb, de szinte kikerülhetlen hiányosság. A hitel ugyanis a maga rendkívüli érzékenységevel a gazdasági élet minden változásával maga is ingadozásnak van alávetve; még normális helyzet mellett is kisebb-nagyobb vibrálás jellemzi a hitelviszonyokat, a gazdasági depressiók pedig hirtelen eltolódásokat hoznak létre a hitelkapcsolatok elhelyezkedésében. Az évkönyv adatközlése tehát, amely különben is az üzleti évet csaknem egy teljes évvel követi, már lényegesen eltolódott helyzettel találhatja magát szemben s meghaladottságában néha csaknem anachronismusképpen hat. A statisztikai évkönyv adatainak értéke így nem is annyira a jelen hiteletének megvilágítása szempontjából becses, mint inkább a történeti fejlődés feltárása szempontjából s a hitelügyi statisztikát valójában magunk részéről nagyon fontos gazdaságtörténeti kútfőnek tekintjük, melynek az idők során egymás mellé sorakoztatott számoszlopai hűségesen vetítik oda egy-egy ország gazdasági evolúciójának egyenes vagy tétovázó vonalát. Minthogy azonban a hitelügyi statisztika ennek a feladatának a rendes évi formában csak igen nehézkesen felelhet meg, – részint az adatoknak rendkívül fáradtságos összeválogathatása, részint pedig hosszabb időközökben az adatközlés változásai miatt is stb. – szükség van arra, hogy maga a statisztikai hivatal nyújtson lehetőséget arra, hogy a hitelügy tudományos kritikája megszerezhesse ezt az értékes segédeszközt. Tudományos és gyakorlati érdekből tehát egyaránt kívánatos, hogy bizonyos időközökben, – legczélszerűbben talán tízévenként – egységes elvek szerint felépített, retrospectív adatokat felölelő s a statisztikai megvilágítás eszközeivel is átgyúrt hitelügyi statisztika adassék ki, mely a hitelintézetek életműködésének minden vonatkozására kiterjeszkedve, megbízható alapot nyújtson a lefolyt évtized hiteligazságának vizsgálatára.

Különös örömmel üdvözljük ezért állami statisztikai hivatalunknak egyik legújabb életrevaló vállalkozását, az 1894-1909. évek hitelügyéről begyűlt statisztikai adatoknak közös kötetbe foglalását. Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a most megjelent munka a statisztikai hivatalnak nem első kísérlete e téren, mert az 1894. év hitelügyi statisztikai adatait tartalmazó kötet is, bevezető részében, egészen a negyvenes évekig visszamenőleg közöl összehasonlításokat; amíg azonban az 1894-iki kiadványban a múlt perspektívája csak

mellékes cél volt, az újabb kiadvány egyenesen arra készült, hogy a legutóbbi másfél évtized hiteléletfejlődésének lépcsőzetét kirakja. Ha az elért siker a statisztikai hivatalt arra ösztökélné, hogy az ilyen tárgyú közlemény kiadását állandósítsa, csak arról tenne tanúságot, hogy az intézet vezetősége helyes fogékonysággal bír a statisztikai kutatás intenzivitásának művelése iránt s kétségtelen, hogy a hitelügyi statisztika egymásután következő művei mindmegannyi megbecsült határkövei lesznek a magyar hitelgazdasági politika tudományos irodalmának.

A sorozat első kötete egyébként azért is nagy érdeklődésre számíthat, mert a benne tárgyalt 16 esztendő a magyarországi hitelszervezetnek szinte páratlanul nagy erő kifejlését tárja eléink. Háromszorosra emelkedett hitelintézeteink száma, megháromszorozódott alaptőkékjük, aránylagosan fejlődtek a tartalékalapok, rohamosan nőtt meg a váltótárca s a jelzalogos kölcsönök álladéka, rendkívüli mérvben megizmosodott az értékpapírtárca s nem maradt le az üzletágak versengésében a takarékbetétek állománya sem. Az ezeréves Magyarország ünnepi hangulatától az első balkáni válság felbukkanásáig eltelt időszak a magyar közgazdasági életnek szerencsés korszaka volt s az a minden áron haladni vágyás, sietős munka, lázas alapítani törekvés, mely a magyar pénzvilág vezető köreit akkor sarkalta, teljes nagyszerűségében bontakozik ki a hitelügyi statisztika gondosan összeválogatott táblázataiból.

A hitelügyi statisztika megjelenése azonban statisztikai szempontból is érdekes esemény s annak bizonyossága, hogy hazai statisztikánkban is mindinkább tért hódít magának a statisztika technikája mellett a statisztika tudományos jellege is. Hogy érthetőbben fejezzük ki magunkat, régebben a statisztikai hivatal többnyire megelégedett azzal, hogy az egybehordott adatokat systematikusan csoportosította, újabban azonban az egyre-másra megjelenő hivatalos kiadványok azt bizonyítják, hogy – ami azelőtt csak szórványosan fordult elő – már maga a statisztikai hivatal nyújtja teljes tudományos bírálatát a közölt adatoknak, sőt már a számszerű adatok összeállítására is annak az elvnek alárendelve történik, hogy a tudományos alkalmazás minél egyszerűbb és könnyebb legyen. A hitelügyi statisztikai közlemény is ebből a sphaerából való s a kiadvány bravúrosan megcontemplált számszerű része szinte magától adja a szövegíró szemé elé a magyar hitelügy feljegyzésre méltó tanulságos fordulatait.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a hitelügyi statisztika anyaga csupán a tizenhat év folyamán már egy ízben leközölt statisztikai adatok egymáshoz tapasztásából áll. Ennek a felfogásnak a hibás volta azonnal kitűnik, ha megemlítjük,

hogy a közlemény némely adatai csak 1894, 1899, 1904. és 1909-ről, tehát mindössze négy évről állítottak össze, mások minden évről; bizonyos viszonylatokról csak országos adatokat kapunk, másokról vármegyék szerint részletezettek, ismét másoknál a tagozódás az egyes intézetekig leér; önálló részek foglalkoznak a hitelintézetek főtípusaival, lépten-nyomon egészen új feldolgozásokra akadunk s végül mindenütt bő százalékos számítások állanak rendelkezésre, a fejlődés arányát pedig indexszámok szemléltetik.

Már a hitelügyi közlemény számbeli részének tervezete is a hitelélet finomságai iránt kitűnő érzékkel bíró statisztikusra vall, olyan szakemberre, aki a szerteözlő számtengerben nyugodtan tudja kiválasztani az érdekeset, a plasztikusát; fokozott elismeréssel kell azonban adóznunk a közlemény szerkesztőjének a bevezető szöveg megírásáért. Az a széleskörű ismeretekre valló határozottság, melylyel TORMAY BÉLA a hitelszervezet nehéz kérdéseit bonczolja, előkelő helyet biztosít neki úgy a statisztika, mint a hitelügy tudományos munkásai között.

Maga a jelentés három főrésze oszlik. Az első rész a hitelügyi statisztika történetét és módszerét, a második a hitelügyi adatgyűjtés főeredményeit tárgyalja *a)* a gazdasági és hitelélet alakulása 1894-1909-ig, *b)* új alapítások, megszűnések és a hitelintézetek létszáma, *c)* a hitelintézetek mérlege, *d)* a főbb üzletágak forgalmának és a jelentősebb mérleg-tételeknek ismertetése, *e)* jövedelmek, költségek és a tiszta nyereség szempontjából, a harmadik rész végül a hitelintézetek egyes jellegzetes csoportjait világítja meg, és pedig külön-külön *a)* a nagybankok, *b)* a záloglevélkibocsátó intézetek, *c)* a községi takarékpénztárak csoportait, továbbá, *d)* a m. kir. postatakarékpénztárat és *e)* az osztrák-magyar bankot. Az első két rész kimerítő bírálatát nyújtja a tárgyalt kérdéseknek s csupán a harmadik kelti azt a benyomást, hogy a szövegírónak az előadottakon kívül még egyéb megjegyzései is lehetnek. Remélhetőleg legközelebbi kötetének megírásánál TORMAY ezt a hiányt is fogja pótolni.

Laky Dezső.

Jogtörténet

Az egyházi vagyon eredete.

(Erdélyi László: Az egyházi vagyon eredete és jellege .Magyarországon.
Kolozsvár, 1913.)

Társadalompolitikai vonatkozásánál fogva a »Magyar Társadalomtudományi Egyesületet« is közelről érdeklő jogtörténeti tanulmányt írt ERDÉLYI LÁSZLÓ kolozsvári professor a fenti ez ím alatt, mely értekezés előbb a »Magyar Kultúra« 1913. évi július – szeptemberi számaiban, majd külön lenyomatban jelent meg.

A secularisatio jelszava alá dugott egyházi (de csak kath. egyházi) javak elkobzásának rémképével még mindig szeretik a felekezeti, és ezzel – ami sajátos interconfessionalis viszonyainknál fogva – a társadalmi békét ijesztgetni, pedig az egész secularisatio kérdése, kellő tudományos megvilágítás mellett, korántsem oly mumus, mint a minőnek azt a könnyen hívőkkel elhitetni szeretik.

Egészen más volt a secularisatio kérdésének háttere Németországban, mint nálunk, s azért a minálunk követelt secularisatio nem is lehet a német mintára ráhúzni. A német egyházi vagyon ugyanis hűbéri alkotórészeket is tartalmazott, mely utóbbiak, – amin; ezt ERDÉLYI nyomatékosan kiemeli, – a legnagyobb hitbuzgalom korában lettek magával az egyházi vagyonnal egyesítve; az egyházi és hűbéri birtokok e vegyes házasságának lett káros következése az 1803. évi német birodalmi secularisatio, amelynek bekövetkezésekor már nem lehetett többé az egyházi vagyonnak hűbéri és egyházi vagyoni alkotórészeit többé megkülönböztetni, s így következett be az a secularisatio, mely a világi hűbérrel együtt a szorosán vett egyházi természetű vagyont is elvette az egyháztól.

Ellenben Magyarország, miként ezt ERDÉLYI tudományos alapon kimutatja, »a feudalismust csak későn fogadta be, amikor az egyházi vagyon már teljes mértékben ki volt fejlődve s amikor sem a király, sem a világi urak nem bízhattak világi hűbéreket az egyháziakra, részint, mert már nem voltak eladományozható nagy hűbérek, várispánsági birtokok, részint, mert a törvények egyenesen útját állották annak, hogy egyháziak világi birtokot szerezhessenek«.

Már GÜNTHER ANTAL is rámutatott »Die katholische Autonomie in Ungarn« című, az »Archiv für kath. Kirchenrecht« 1900, 1901. és 1902. évfolyamaiban közzétett cikksorozatá-

ban, hogy hazánkban az »ager publicus«-féle vagyontypus egyáltalában nem is létezett, mint nálunk egész Nagy-Lajosig – az őserdőkön, határokon és mocsarakon kívül – nem is volt más államvagyon, mint a vármegye vagyona.

A mi jogrendszerünk – mondja GÜNTHER – nem ismerte a hűbériség osztott tulajdonjogát, s a fő- és altulajdon még akkor sem tudott nálunk érvényesülni, amidőn a hűbéri jogrendszer némely elemein Nagy Lajos idejében hozzánk is eljutottak.

A secularisatio kérdése régibb is a Német birodalomban, semmint nálunk. EMIL FRIEDBERG: »Die Grenzen zwischen Staat und Kirche« című, 1872-ben Lipcsében megjelent nagy munkájának I. köt. 301. lapján, forrásmunkák alapján, azt mondja, hogy a secularisatio eszméje annak megvalósítását megelőzőleg 60 évvel előbb foglalkoztatta a német politikát.

Nálunk ez a kérdés egyáltalában nem is irányította a politikát, s a sajtó is csak akkor kezdett a secularisatióról írni, amikor az 1848. évi XX. t.-cikk hatása alatt a vallás-egyenlőség követelményeképp szerették a kath. egyházi vagyon secularisatioját a közvéleménybe átültetni. Úgylátszik azonban, hogy ily secularisatio törekvések elszigeteltek maradtak, különben nem lehetne megérteni az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1848. évi május hó 6-án az egyházmegyék főpásztoraihoz intézett azt a fölhívását, hogy megyéjük papságának jövedelmét írassák össze és terjeszszék fők mert a kormány – tekintettel arra, hogy az egyházi rend a papi tizedről minden kárpótlás nélkül lemondott, s ez által az alsó papság jövedelme csökkent – gondoskodni fog arról, hogy azok, akik a nép erkölcsi és vallásos nevelésével foglalkoznak, kellő javadalmazásban is részesüljenek. (KÉRY GYULA: A magyar szabadságharc története. Budapest, 1899. 294).

Az alkotmány helyreállítása után a nagy vagyoni tőkét képviselő katolikus alapok és alapítványoknak tulajdonjogi kérdése foglalkoztatta a politikusokat, melynek tanulmányozására előbb az 1870., majd az 1873. évi költségvetés tárgyalásakor külön bizottságok lettek kiküldve; még az 1880. évi költségvetés tárgyalásakor érintették ezt a kérdést, melyet azóta olyanak lehet tekinteni, mint a mely hosszú időre lekerült a napirendről, minthogy ez alapokra és alapítványokra már régen kijegeczesedett az a fölfogás, hogy az azok tulajdonát képező birtokok nem állami javak, s hogy e birtokok Ő Felségének főkegyúri joga alapján kezeltetnek, és pedig jelenleg a cultusministerium által, de az sem lehetetlen, hogy azoknak kezelését a megalkotandó katolikus autonómia fogja átvenni.

A secularisatio érdekében időközönként megindított mozgalmak valóban visszhang nélkül maradnak, amit legjobban

bizonyít az a teljes fiaskó, amelylyel a Hajdú vármegyének 1909. évi május 13-án tartott közgyűlésén a protestáns hajdúsággal elfogadtatott az a határozat járt, hogy a katolikus clerus birtokainak secularisatiója érdekében az országgyűléshez intéztessék fölrirat s hogy az összes törvényhatóságokhoz hasonló fölkéréssel forduljanak.

Tekintettel azonban arra, hogy még jogászilag fegyelmezett elmék és maga a sajtó is úgy szeretik ezt a kérdést tárgyalni, mintha a katolikus egyházi vagyon secularisatiója a közel jövőben megoldásra kerülő probléma volna, valóban kívánatosnak látszik ezt a secularisatiós kérdést tudományos alapon behatóan letárgyalni s annak jogtörténeti, kánonjogi, magánjogi és közjogi politikai szempontokból történt megvilágítása után teljesen eloszlatni azt a ködfátyolképet, hogy a secularisatio napja – ha még nincs is itt – hihetetlenül gyors és óriási lépésekkel közeledik.

A közvéleménynek kellő fölvilágosítása mellett aligha történhetett volna meg az az indítvány, melyet a tanítók országos szövetsége, 1910. évi augusztus 25-én tartott közgyűlésén tettek, amikor az iskolák államosítását követelve, az államosítás költségeinek fedezésére az egyház vagy on secularisatióját jelölték meg; a sajtó pedig ezt helyeselte, s a »Pesti Hírlap« 1910. évi november 27-én megjelent számának vezércikkében ezt azzal indokolta, hogy: »Az egyházi vagyont hosszú idők óta nem fordítják már arra a célra, amelyre azt a főpapok, káptalanok vagy szerzetesrendek kapták. Az egyházi donatiók legnagyobb részének az volt az értelme és célja, hogy a papok e pénzen hadsereget állítsanak.«

Ezt a téves hitet, mintha az egyházi vagyon adományozásának alapját, a honvédelmi, – nevezetesen a banderimntartási – kötelezettség képezte volna, alaposan lerontotta ERDÉLYI oknyomozó érvelése, s ha a secularisatio hívei kizárólag arra a jogi alapra építették vagyonkobzási terveiket, jogalap hiányában kénytelenek terveikkel fölhagyni.

ERDÉLYI a tudomány fényénél kutatja azt, hogy minő forrásokból eredt az a vagyon, mely a magyar főpapok, káptalanok, szerzetesrendek s általában a magyar egyházak kezén van, s megczafolhatlan források nyomán megállapítja azt az igazságot: »hogy a magyar egyházi vagyon – egyes apróbb kivételeket nem számítva – mind a feudalismus erősebb jelentkezése, azaz a XIII. század vége előtt történt ájtatos adományokon alapszik« (8. lapon), s hogy: »a magyar katolikus egyházak vagyona csakugyan magánosok és családok vagyonából keletkezett« (16. lapon). Vajjon ezzel a jogtörténeti igazsággal szemben fogják-e még merni a kath. egyházvagyon sécularisatióját a jogrenden belül követelni?

ERDÉLYI is az ő tanulmányát azzal a kijelentéssel fejezi be hogy: »Hiábavaló minden kísérlet arra, hogy a katolikus egyházi vagyon lefoglalására irányuló törekvést bárki történeti alapon jogos színben tüntesse föl. Kimondhatjuk egész bátran: nincs Magyarországon senkinek tisztább forrásból eredő és szentebb célra szolgáló, tehát jogosabb birtoka, mint a római katolikus egyháznak.«

Molnár Kálmán.

Büntetőjog.

A büntetőjog átalakulása.

(Finkey: A magyar büntetőjog tankönyve. IV. bővített és átdolgozott kiadás. Budapest 1913.)

»Was lässt von LISZT vom Strafrecht übrig« cím alatt 1907 ben jelent meg a német könyvpiacon BIRKMEYER müncheni professor nagy feltűnést és éppoly heves vitát okozó munkája. A vita többet jelentett, mint két ellentétes tudományos irány képviselőjének heves összecsapását. Jelentősége symptomatikus volt, amint hogy a hírhedt BIRKMEYER-féle könyv is a haldokló túlzó classicus iskola utolsó igazi csatakiáltása maradt. Mert ami azután következett a BIRKMEYER-NAGLER-féle: Kritische Beiträge tizenöt kötetes sorozatos gyűjteményben, már ahhoz képest csak sikertelen erőlködés, visszhang nélküli hang maradt. BIRKMEYER »Warnung«-ja a büntetőjogi új irányokat hódító és romboló útfokban nem tudta feltartóztatni, mert a fejlődést ily módon feltartóztatni nem lehet.

A munka megjelenése óta csak még rövid hat év telt el s ha az északamerikai és európai büntetőjogi codificatorius alkotások között kissé széttekintünk, a criminologia e rövid időcyclyuson belül érvényesült átalakító hatása impozáns erővel bontakozik ki szemünk előtt.

E reflexiókat FINKEY FERENCZ kolozsvári professor tankönyvének most megjelent negyedik kiadása váltja ki belőlünk.

Az igazi professor kora s szaka valamennyi szellemi áramlatának absorbeálója; a »jó« tankönyv ezeknek re-

flexe. Tételes tárgyat felölelő tankönyv természetesen első-sorban is a törvényben lefektetett tételes intézkedések rendszeres bemutatását szolgálja; de e mellett betekintést nyújt a legközelebbi jövőbe is. FINKEY tankönyve az imént említett sajtóságainál fogva épp ezért kitűnő kísérleti médium a büntetőjog előttünk folyó átalakulásának szemléltetésére.

A kriminológiai kutatások kihatnak az anyagi büntetőjog egész területére. Az az elv, hogy nem a büntetendő cselekmény a büntetőjog sarkköve, hanem a tettes, hogy nem az elkövetett büntett ellen küzdünk, hanem a criminalitás tényezői ellen, hogy a büntetésnek nem a megtorlás a célja, hanem a társadalom biztosítása újabb büntetendő cselekmények elkövetésétől, hogy a büntetőjogilag elsődleges a tettes anti-sociális érzülete, míg a tett csak symptomatikus jelentőségű, nem hagyja érintetlenül a büntetőjog alappilléreit sem.

Jelen soraimnak nem lehet feladata ez átalakulás valamennyi phasisára reámutatni, hanem csak épp a legfőbb pontok megrögzítésével kívánok arról vázlatos képet nyújtani.

A kriminológiai kutatások látható kihatása ott van legelői a classikus büntetőjog nebántsvirágának, a beszámítás kérdésének átalakulásában. A classikus büntetőjog szerint a beszámításnak nincsenek fokai. Az vagy van, vagy nincs, mit legjellegzetesebben BERNER juttatott a következőkben kifejezésre: »A bűnösséget mérjük, a beszámítási képességet vagy igenlenünk, vagy tagadnunk kell.« De a lelki életjelenségek tudományos kutatásával nyilvánvalóvá lett, hogy a pszichikai status ama két phasisa között, melyet egyik oldalon szellemi épségnek, a másik oldalon elmebetegségnek hívunk, igen is vannak átmeneti állapotok. Ide tartoznak a csökkent értékűek, vagy korlátozott beszámítási képességűek.

Ez egyének kezelését illetőleg a felfogások még mindig megoszlanak. Két felfogás küzd egymással. Az egyik, mely mrg mindig classicus vizeken evez, az ilyen egyének felelősségét leszállítandónak mondja s enyhébb büntetést szorgalmaz; emellett a büntetés kiállása után gondozó és védőintézkedéseket sürget. A másik a helyesebb felfogás, melyet nálunk a jogászok közül BALOGH JENŐ és FINKEY képviselnek, külön intézeti kezelésnek akarják az egyéneket alávetni. FINKEY szerint: »Amint e fogyatékos elméjük közepén állanak a józan eszűek és az örültek közt, éppúgy a számukra felállítandó *sajátos intézeteknek* a börtön és a tébolyda közt középhelyet kell elfoglalniok.«

A classicus büntetőjog szemében a tettes csak mellékes körülmény, bálványa a tett. így tehát, mint WAHLBERY mondja: sansculottei egyenlőséggel mérik a tett objectiv súlya szerint a büntetést. A kriminológia a büntetteseket osztályozza, mert a büntettesek homogen tömege annyi, meg annyi lélek-

tani csoport magában foglalja. Persze ez osztályozások még ma sem záródtak teljesen le. Így FINKEY, míg tankönyvének előbbi kiadásaiban felnőtt épelméjű büntetéseknél a következő három csoportját különböztette meg: *a)* a megátalkodott vagy közveszélyes büntetéseket, *b)* a súlyosabb, és *c)* az enyhébb büntetéseket osztályait; addig, jelenleg tankönyvének negyedik kiadásában a büntetéseket következő csoportosításával találkozzunk: *a)* alkalmi vagy pillanatnyi, *b)* kétes jellemű, *c)* hivátásos, megrögzött büntetéseket. Sajnos ez osztályozást sem tartjuk kifogástalannak. Különösen a »kétes« jelleműek csoportja igen omladozó. A WAHLBERY-LISZT-féle hármas, vagy FERRY-féle ötös csoportosítás talán még mindig a leginkább megfelel a büntettes karakterológiának, illetőleg az előbbi a gyakorlati szükségletnek.

Amint FINKEY tankönyve is szemmel láthatólag igazolja, a büntetőjogi új viszonyok kihatása a legintenzívebb a büntetőjog büntetési rendszerében. Így míg FINKEY tankönyvének első kiadásában a büntetési eszközökről szóló fejezetben (1902.) pusztán egy szakaszban foglalkozik »a büntetési rendszer reformjával«, tehát akkor még csak pium desideriumként szól a dorgálásról, próbára bocsátásról, feltételes elítélésről, addig már könyve második kiadásában (1905) e reformkövetelmények egyre fokozódó előtérbe nyomulásával külön önálló fejezetet szentel e még mindig csak reformkövetelményeknek. A harmadik kiadás (1909) már e reformkövetelmények egy részének realizálását mutatja: a fiatalok büntetőjogának és a feltételes elítélés büntető novelláiban történt szabályozásával, a criminalpolitikai követelések tételes intézményekké alakultak át. És végül a negyedik kiadás (1913.) a csavargás kérdésének tételes jogi szabályozását is felölelheti. Így ma már FINKEY tankönyvén is visszatükröződik GARRAND-nak ama korábban forradalminak tetsző jóslata, hogy a jövő büntetőjoga voltaképp három egymásba fonódó codexből fog állani; u. m. *büntetési* codexből (Code de pénalité) az alkalmi büntetésekre; *nevelési* codexből (Code d'éducation) a fiatalokra; és *biztonsági* codexből (Code de sûreté) a közveszélyes büntetésekre.

A büntetőjog ez átalakulását tehát, ismételjük, különös jellegzetességgel tünteti fel FINKEY tankönyve; így nevezetesen: a büntetés és a biztonsági rendszabály, fogalma című fejezetben. FINKEY a biztonsági rendszabályok alatt: »a bűnelkövetők bizonyos osztályai ellen, azoknak a további bűnelkövetésben való megakadályozása végett, a büntetés helyett vagy mellett alkalmazott különböző állami kényszerintézkedéseket« érti. FINKEY a büntetés és biztonsági rendszabály megkülönböztetését – amint ő írja: – »a büntetőjog mai átmeneti korszakában« szükségesnek tartja. Sajnosán nélkülözzük

azonban azt, hogy nem látjuk felfogását eléggé *elvi* élel ki-domborítva. FINKEY, ki különösen az utóbbi időben a büntetés *társadalombiztosító feladatát* annyira előtérbe helyezi s ki maga igen helyesen hangsúlyozza, hogy a bifurcatio a büntetés fogalmának «megmerevítését», »visszafejlesztését« e eredményezi, bizonyos ellentmondás nélkül nehezen tehetne elvi alapon nyugvó megkülönböztetést a büntetés és a biztonsági rendszabály között. Ezért tehát úgy gondoljuk, hogy pusztán gyakorlati tekintetek miatt, de lege ferenda vonja meg e két fogalom közt az elhatároló vonalat.

FINKEY különben a biztonsági rendszabályok két főcsoportját különbözteti meg. Az első csoportba a *közveszélyesek* ellen irányuló tulajdonképpeni biztonsági rendszabályokat foglalja. Ide sorozza: *a)* az elmebeteg, gyengeelméjű (korlátolt beszámítású) és alkoholista bűnelkövetők *gyógyletartóztató intézeteit*; *b)* a munkakerülő csavargók és koldusok részére létesített *dologházakat* és *menedékhelyeket*; *e)* a hivatásos (többszörös visszaeső) büntetettek *biztonsági letartóztatását*; *d)* *kiutasítást*; *e)* *elkobzást*. A második csoportba a *társadalom-védő* (patronage-)intézményeket, mint a menedékházakat, önkéntes munkatelepeket, munkaközvetítő intézeteket; a rabsegélyezést és a gyermekvédelmi intézményeket sorozza.

A criminologia feltartóztatatlan térhódítása ez BIRKMEYER-ék minden »Warnung«-ja daczára! FINKEY a bünt tőjog gyakorlatilag eme legfontosabb részével két külön fejezetben foglalkozik a lehető legrészletesebben, mindenütt a tételes intézmények kimerítő bemutatása mellett, tekintettel a codificatorius működésekre is. A tulajdonképpeni biztonsági rendszabályokat nálunk az 1813. évi XXI. törvénycikkkel meghonosított dologház intézménye vezeti be, melyről szintén, mint már említettük, FINKEY könyve, mint tételes intézményről számolhat be.

Ugyancsak arra nézve, hogy a visszaesés szűk dogmatikai fogalmából miként nőtt ki a *hivatásos büntetettek* modern büntetőjogi fogalma, igen jellemző FINKEY tankönyve. Az 1890-iki brüsseli nemzetközi büntetőjogi congressus foglalkozik először a visszaesés dogmatikai fogalmainak hiányaival s itt már VAN HAMEL brüsseli professor hangsúlyozza, hogy a visszaesésnek, mint pusztán büntetéssúlyosbító körülménynek a szabályozása csak a javítható szokásos büntetésekkal szemben felel meg a kívánt czélnak, de a javíthatatlan szokásos büntetésekkal izemben nem, mert ezek ártalmatlanná teendők. így alakul át azután lassan-lassan a visszaesés kérdése (1. a hallei német csoport, majd az 1891-iki kristianiai congressus tárgyalásait) a javíthatatlanok, illetőleg a *hivatásos* büntetettek kérdésévé (1. az 1910-iki brüsseli és 1913 iki kopenhagai congressus tárgyalásait). FINKEY tankönyvének első

kiadása is még pusztán egy aránylag rövid szakaszban foglalkozik a visszaeséssel; a harmadik kiadásban a visszaesés mellett már o:t találjuk a »javíthatalan« büntettek fogalmát is; jelen kiadásában pedig a visszaesés fogalmától különváhan látjuk feldolgozva a biztonsági rendszabályok fejezetében a hivatásos büntettek jelenleg épp legégetőbb kérdését.

A criminológiának a büntetési rendszerre való átalakító hatásával természetesen átalakul a büntetőjog büntetéski-szabási része is. A motívumok értékesítése melleit mind nagyobb szerephez igyekszik jutni a közveszélyesség fogalma, vagyis, mint azt ANGYAL találóan meghatározza: »a jog-sértésekre hajló s minimális ingerre felszabaduló kötött energia«. A fejlődés e téren még szintén nem záródott le. Helyesen emeli ki FINKEY, hogy ma már uralkodó nézet, hogy a köz-veszélyes büntettek ellen a megfelelő biztonsági rend-zabályok nemcsak szükségesek, de igazságosak és elenged-hetetlenek, ha még nem is tudjuk a közveszélyesség fogalmát olyan minden zökkenés nélkül a classikus büntetőjogba át-ültetni, mint ahogy ő teszi. (I. 499. 1.) Az átmeneti állapotot -leginkább jellemzi az, mit FINKEY úgy ír körül, hogy a mai helyzet körülbelül az, hogy míg a tüntetések nemére és mértékére nézve el-ősorban a motívumok, a biztonsági rendszabályokra a közveszélyesség figyelembevétele az uralkodó eszme«.

FINKEY könyvének kalauzolója mellett s az onnan ki-ragadott pár szemléltető kép bemutatásával, amint látható, a büntetőjog átalakulása aránylag nem is olyan lassú. Hisz a tudományos criminologiai kutatások alig ötven évre néznek vissza s amint látjuk, már új pillérek épülnek a régiek helyébe s új tető kezd pompázni a réginek romhalmazán.

Ki a fejlődés érvényesülésében gyönyörködni tud, ez élvezetes út megtételére FINKEY tankönyvében avatott vezetőre talál.

Irk Albert.

Társadalmi politika.

Gyermekvédelem.

(Schrijten des zweiten österreichischen Kinderschutzcongr.ses in Salzburg. Bd Gutachten, Berichte und Materialien zu den Verhandlungen des zweiten österreichischen Kinderschutzcongresses. Wien. 1913.)

Az előttünk fekvő terjedelmes kötet keletkezését a múlt év őszén Salzburgban tartott II. osztrák gyermekvédelmi

congressusnak köszönheti. A congressus előkészítő bizottsága, élén BAERNREITHER, volt miniszterrel, nagy gondnal és tervszerűséggel állította össze azt az anyagot, mely a tárgyalt két kérdés, egyrészt a szorosabb értelemben vett gyermekvédelem, másrészt pedig a gyermekmunka kellő átértéséhez és e kérdések jelenlegi állása megítéléséhez szükséges. Ha céljukat abban az irányban a congressus előkészítői talán nem érték el, hogy a congressus tagjai kellő előkészülettel fogjanak az eléjük adott anyag alapján tanácskozáshoz, ez nem rajtuk, hanem a salzburgi congressus közönségén múlt, mely alig volt jobb az átlagos congressus publicumnál, ez pedig vaskos kötetek áttanulmányozására nehezen kapható. De azt kétségkívül elérte a congressus előkészítő bizottsága, hogy igen becses és a rendes congressusi anyagok becsét felülmúló szép munkával gazdagította az irodalmat, melyben a gyermekmunka és a gyermekvédelem kérdései iránt érdeklődők igen sok becses anyagot és szempontot találnak.

A congressus iratainak első része azzal a fejlődéssel foglalkozik, mely Ausztriában a züllésnek indult és züllés veszélyének kitett gyermekek javító nevelése és általában a züllési veszély megelőzését célzó intézmények tekintetében az 1907. évi első osztrák gyermekvédelmi congressus óta véghez ment. A kötetben foglalt három terjedelmes tanulmány ennek a fejlődésnek meglehetősen tökéletes képét adja.

Az első dolgozat, melynek szerzője LICHTENSTEIN EDE berezeg helytartósági tanácsos, a gyermekvédelmi intézményeknek az első osztrák gyermekvédelmi congressus óta lefolyt időszakban végbement fejlődését tárgyalja. Elsősorban a törvényhozás állásáról számol be. A büntetett gyermekekre vonatkozólag Ausztriában 1914. óta két törvény vár végleges elintézésre. Az egyik a fiatalokkal szemben követhető büntetőjogi elbánásra vonatkozik és 1907. évben terjesztett az osztrák urakháza elé, a másik pedig, mely a javító nevelést szabályozza, 1908. évben került az urakháza elé, az osztrák gyermekvédelmi ügy legnagyobb apostolának, BAERNREITHER-nek, sürgetése folytán.

A fiatalokkal való büntetőjogi elbánásra vonatkozó törvény kormányjavaslatát, mely a fennálló büntetőtörvénykönyvbe és bünvádi perrendtartásba szötte bele a szükséges rendelkezéseket, teljesen átdolgozta olyan formán, hogy egy különálló és szervesen összefüggő teljes kis codex alakjába öltöztette és részben új intézkedésekkel is kiegészítette; ennek megfelelően a javaslat a »fiatalok büntetőjogára vonatkozó törvényjavaslat« címet nyerte. Főbb rendelkezéseiből kiemelendő, hogy az első korhatár a tanköteles kor eléréséig tart, melyen alul a gyermekek csak házi fenyítékben vagy javító-

nevelésben részesíthetők; a következő korosztályban, mely a 18. életév betöltéséig tart, a fiatalkorúakkal szemben az azok specialis büntetőjogából folyó intézkedések állanak a bíró rendelkezésére, melyek között szerepel a fiatalkorú felmentése vagy szüleinek, illetve gyámjának való visszaadása, a gyámhatósághoz teendő jelentés és a javítónevelés, abban az esetben, ha a tett jogtalanságának tudatához szükséges belátással nem rendelkezett vagy nem volt képes akaratát e belátásnak megfelelően irányítani, továbbá büntethetőség esetében az egyszerű megintés, a javítónevelés, mely büntetést követőleg is elrendelhető, végül a felnőtteknél enyhébb skála szerint meghatározott szabadságvesztésbüntetések. Büntetlen előéletű fiatalkorúakkal szemben a javaslat a próbárabocsátást is megengedi.

A javítónevelés törvényjavaslatát az urakháza a kormány által beterjesztett tartalommal fogadta el.

Kitér LICHTENSTEIN az osztrák büntetőtörvénykönyv tervezetének a gyermekvédelemmel kapcsolatos rendelkezéseire is és rámutat arra, hogy a tervezet a fiatalkorúak büntetőjogára vonatkozó rendelkezéseken kívül a rendelkezések egész sorozatát tartalmazza, melyek hivatva vannak, hogy a fiatalkorú egyéneket más egyénnel, különösen gondozóikkal szemben megvédjék.

A lefolyt időszakban a kormány is a gyermekvédelemre vonatkozó rendeletek hosszú sorozatát bocsátotta ki. Ezek közül felemlíti LICHTENSTEIN az igazságügyminister rendeletét, mely fiatalkorúakkal szemben a büntetőparancsok kibocsátását megtiltja, hogy ekként a fiatalkorú ellen meghallgatása nélkül ne lehessen büntetést kiszabni, a belügyminister rendeletét a fiatalkorúaknak a felnőtt egyénektől elkülönítve való eltolonczolásáról, ugyanannak a mozgószínházak látogatása által a fiatalkorúakat fenyegető veszélyek elhárítását célzó rendeletét, a bécsi rendőrigazgatóság által a fajtalan iratok terjesztése ellen kiadott rendeletét stb.

Nem volna a kép teljes, ha nem terjeszkednék ki a fiatalkorúak bíróságainak szervezésére és a rendőrhatóságok működésére. Az osztrák gyermekbíróságok szervezője, WARHANEK nyomán e bíróságok működésénél akadályt lát LICHTENSTEIN abban, hogy az anyagi jogszabályok ez időszertint még nem engedik meg a fiatalkorúakkal szemben követendő bánásmód elveinek teljes érvényesülését. Dicséretes működést fejtettek ki a bécsi rendőrhatóságok, melyek a fiatalkorú terheltekre vonatkozó lényeges adatok beszerzésében a bíróságoknak a legnagyobb lelkiismeretességgel segédkezet nyújtottak.

Nem terjeszkedhetem itt ki azoknak az intézeteknek és intézményeknek hosszú sorozatára, amelyeket az egyes osztrák

tartományok az elhagyott és züllésnek kitett gyermekek védelmére létesítettek. Szintúgy meghaladja ennek az ismertetésnek a kereteit az egyes tartományokban létesített társadalmi szervezetek bemutatása. Elegendő annyit felemlíteni, hogy ezeknek a szervezeteknek legelsője a Csehországban ZABUCH lovag kezdeményezésére 1907. évben megalakult »Gyermekvédelmi és gondozási bizottság«, mely röviddel megalakítása után a nemzetiségi viszonyokhoz képest, mint német és cseh bizottság két szervezetté vált szét. Végül sokat tettek a gyermekvédelem ügyében a kerületek és községek is, élükön természetesen Bécs városával, mely az 1908. évi császári jubileum alkalmából kiadott jelszóhoz híven a gyermekvédelem ügyét minden lehető eszközzel iparkodik előmozdítani. Mindezekre: a szervezeteknek és intézményeknek mintegy központi szerve az a szervezet, mely az első osztrák gyermekvédelmi congressus határozata alapján 1908-ban »Gyermekvédelmi és gondozási központ« néven alakult.

A magán, illetve egyesületi intézmények közül a jelentés a bécsi nevelési tanácsot, a bécsi gyermekvédelmi bizottságot és az ifjúság testületi szellemének táplálása érdekében alakult, katonailag szervezett testületeket említi fel.

A kötet második dolgozata, MÜLLER LÁSZLÓ osztrák igazságügyministeriumi osztálytanácsos tollából, a javítónevelésre vonatkozó törvény előkészítéséről és életbeléptetésének előmunkálatairól szól.

A törvényjavaslat szerint a javító nevelést kétféle bíróság rendelheti el: a gyámhatóságot gyakorló és a büntetőbíróság, természetesen más-más feltételek mellett, amennyiben az előbbi hozzátartozók kérelmére, esetleg bíróságok vagy gyermekvédelmi intézmények közbenjárása folytán, az utóbbi pedig a bűnügy miatt elébe került fiatalkorú egyénnel szemben van hivatva a javítónevelés elrendelésére.

Érdekesen domborítja ki szerző a javítónevelés és a szegényügy közötti különbséget, melyek elméletileg ugyan teljesen különböző fogalmak, a gyakorlatban azonban igen szétfolyó határokkal bírnak. A különbséget a kiindulópontban látja, mely az egyiknél az anyagi szükségállapot, a másiknál pedig a nevelésre szorulás. A határoknak a gyakorlati életben való elmosódása azonban, mely arra vezetett, hogy a javítónevelést a szegényügy kiterjesztéseként kezeljék, szükségessé teszi, hogy ez a különbség a javítónevelés megvalósításánál kidomborodjék és ekként a javítónevelés különleges szempontjai érvényre jussanak.

Ezekhez a különleges szempontokhoz képest a törvényjavaslat gondoskodik róla, hogy a javítónevelésbe kerülő fiatalkorúakkal szemben az individualisatio követelménye érvényre jusson. Ezt a célt szolgálja az, hogy a javító nevelés

végrehajtására különböző nemű intézetek fognak rendelkezésre állni. Az intézeti nevelés azonban csak az idősebb fiatakorúaknál lesz szabály, a tizenégy éven aluliak ellenben lehetőleg családi nevelésben lesznek részesítendőek, esetleg bizonyos rövid, néhány hónapi tartamú intézeti nevelés után. A javítónevelés végső határát a javaslat a 21. életévre teszi, a mai jogállapottal szemben, mely szerint a végső határa a 20. életév. Ezt a kitolást, mely egyébként összhangzásban áll a mi jogszabályainkkal is, a hadkötelezettségi kor által adott természetes határ teljes mértékben indokoltá teszi. Önként érthető, hogy a javítónevelés a végső korhatár elérése előtt is megszüntethető lesz.

Komoly alapon nyugszik az a számítás, melyet a szerző a szükségeltető intézetek számára nézve végez. E szerint a tartományoknak és a társadalmi intézményeknek együttesen – fölfelé kikerekített szám szerint – 6.000 növendék férőhelyéről kell gondoskodni. Az állami intézeteket a szerző e számításnál figyelmen kívül hagyja, hogy azok tartalék gyanánt szerepelhessenek. Hangsúlyozza továbbá azt, hogy ideiglenes elhelyezés céljaira külön intézetek létesítendőek. Az intézetek belső berendezése tekintetében a lehetséges kétféle rendszer közül a családi rendszer szerinti berendezést tartja előnyösebbnek.

A családi nevelést MÜLLER leghelyesebben úgynevezett családi csoportokban tartja végrehajthatónak. akknt, hogy 10-15 gyermek nemre és korra való tekintet nélkül, egy házaspár felügyelete alatt egy közös lakásban neveltetnék.

Erősen hangsúlyozza a szerző azt is, hogy a javító nevelésre vonatkozó törvény csak úgy érheti el célját, ha az intézeten kívül levő fiatakorúak is megfelelő védelmi felügyeletben részesülnek. Az ide vonatkozó intézmények és berendezések közül kiemeli az anya- és csecsemővédelmet, a lelenczellátást, az óvodákat és gyermekkerteket, a hivatásos gyámságot, napközi otthonokat, szünidei telepeket, gyógy-paedagogiai intézeteket, munkaközvetítést, pályaválasztásnál való segédkezést, a leánykereskedelem elleni küzdelmet stb. Végül kiemeli a szerző, hogy ez intézmények mellet a javítónevelés csak végső eszköz lehet a züllöttség elleni küzdelemben. Csak utalok arra, hogy a dolgozat függelékül a javító nevelésre vonatkozó törvényjavaslat teljes szövegét közli.

A harmadik dolgozat a közigazgatás feladatairól a gyermekvédelem terén WALKHOFF EMIL bécsi rendőrségi főbiztos munkája.

A közigazgatás védelmére szoruló fiatakorúakat négy csoportra osztja: 1. fiatakorú hajléktalanok, 2. fiatakorú csavargók és koldusok, 3. szabadságvesztés büntetésből elbocsátott fiatakorúak, 4. büntetendő fiatakorú egyének. Alap-

elvül egyébként kiemeli a szerző, hogy a közigazgatási és rendőri hatóságoknak minden 18 éven aluli fiatalkorú egyéne ki kell terjedni.

A dolgozatban kidomborodó és befejezésül össze is foglalt alapelvek a következők. A végrehajtó hatalom közegei (csendőrség, rendőri őrszemélyzet és rendőrbiztosok) a fiatalkorú egyének magatartását minden irányban a legnagyobb figyelemmel kísérik. A fiatalkorú egyének letartóztatása a lehetőség szerint mellőzendő s amennyiben mégis letartóztatnak, azok a felnőtt egyénektől elkülönítendőek. Elkerülendő lehetőleg a fiatalkorúak eltoloncsolása is és adott tsetben a jótékony intézmények igénybevételével juttatandók illetőségi helyükre. A büntető bíróságoknak csak a végső esetekben szabad fiatalkorúakat átadni. Szintúgy a végső esetekre korlátozandó a rendőri szabadságvesztésbüntetések alkalmazása és azok lehető rövid tartamban szabandók ki, végrehajtásuknál a fiatalkorúak a felnőttektől elkülönítendőek. A fiatalkorúakra vonatkozó eljárással csak erre alkalmas tisztviselőket kell megbízni s a közbiztonsági közegeket a fiatalkorúakkal szemben követendő bánásmódra külön ki kell oktatni. Súlyt kell helyezni arra, hogy a hatóságok a gyermekvédelemmel foglalkozó magánintézeteket nyilvántartsák és velük a követendő eljárásra nézve megegyezésre jussanak. Óhajtanónak tartja továbbá a szerző azt is, hogy a külföldön nyomorba jutott fiatalkorú egyének hazaszállításának módozataira nézve nemzetközi egyezmény jöjjön létre és a külföldi s az osztrák magánszervezetek az ily egyének hazaszállítása tekintetében érintkezésbe lépjenek.

Végül függelék gyanánt a szerző a rendőri gyermekvédelemre vonatkozólag a bécsi rendőrigazgatóság és az osztrák belügyminiszter által kibocsátott rendeletek szövegét közli.

Az első résznél is jobban megérdemli érdeklődésünket a második, mely a gyermekmunkával foglalkozik és ennek a kérdésnek igen becses monographikus feldolgozását nyújtja. Természetesen első sorban az osztrák viszonyok alapulvételével készült e rész is, bár éppenséggel nem szorítkozik kizárólag ezekre.

Legnagyobb mértékben megérdemli már érdeklődésünket ezen rész első tanulmánya, mely ZIZEK FERENCZ tollából ismereti az 1908. évben Ausztriában a gyermekmunkára vonatkozólag eszközölt hivatalos felvételt és pedig oly szépen és behatóan, hogy mindenkinek, aki különös részletek iránt nem érdeklődik, úgyszólván feleslegessé teszi magának az eredeti hivatalos kiadványnak a forgatását. Maga ez a felvétel egyike az e téren eszközölt legtökéletesebbeknek, mert nem szorítkozott, mint a legtöbb idevágó adatgyűjtés, csak egyes foglalkozási ágakra, hanem felölelte az összes foglalkozásokat,

sőt még a családon belül végzett munka előtt sem állott meg, hanem a családban dolgozó gyermekekre is kiterjeszkedett. Ez által a felvétel socialpolitikai szempontból különös értéket nyert, amelyet csak kevésbé szállít le az a körülmény, hogy az adatgyűjtés nem volt tökéletes abban az irányban, hogy tényleg az összes dolgozó gyermekekre kiterjedt volna. Az ugyanis csak egyes tipikus vidékek kiválasztása alapján eszközöltetett és az iskolád gyermekeknek csak 19.7%-ára és az összes iskoláknak 157%-ára, vagyis 751.830 iskolásgyermekre és 3.502 iskolára terjedt ki. A kitűzött cél azonban nem a gyermekmunkások összes számának megállapítása, hanem azok munka- és életviszonyainak lehető beható megvilágítása volt ez pedig ily módon, mintegy a felvétel belteljességének a külterjesség rovására való növelése mellett jobban elérhető. Nagy előnyére szolgált a felvételnek az a körülmény, hogy főképpen tanítók és részben orvosok adataira támaszkodhatott és ily módon éppen azoktól szerezte adatait, akik a dolgozó gyermekek életviszonyait legjobban ismerhetik.

ZIZEK értekezéséből megállapítható, hogy Ausztriában a gyermekeknek valamivel több, mint egyharmad része (34.8%) dolgozik, és pedig a fiúknál valamivel magasabb az arányszám, mint a leányoknál. Természetesen nem egyforma az arányszám az egyes tartományokat tekintve és különböző, a városi és a falusi lakosságnál is. A falusi lakosság körülbelül megegyezően oly mértékben szerepel a gyermekmunkánál, mint a városi. Ez részben annak tulajdonítható, hogy a mezei munka Ausztriában is meglehetősen előtérben áll, részben pedig annak, hogy az otthoni iparnak azon ágai, melyekben nem gyakori a gyermekmunka, főképp a falukban honosok. A gyermekmunkások korát illetőleg kitűnik ZIZEK összeállításából, hogy már a 6-8 éves iskolásgyermek 17.8%-a dolgozott; ez az arányszám természetesen a korral növekszik és a 13-14 éves korban már az 52.3%-ot éri el, vagyis ebben a korban már a gyermekeknek több mint a fele végez gazdasági munkát. ZIZEK adatai szerint a 13-14 éves tankötelesek közül a mindennapi iskolát látogatók 42.9%-a, az ismétlőiskolákba járóknak pedig 76.1%-a dolgozik. Az ismétlő iskolát látogatók munkaideje az adatgyűjtés szerint hosszabb, mint a mindennapi iskolát látogató gyermekeké. Különös kedvezőtlen hatással vannak az egyes tartományokban szokásos iskolalátogatási könnyítések a gyermekmunka elharapódzása tekintetében. A gyermekek legnagyobb része az egész éven keresztül dolgozik és csak 5%-ra tehető azok arányszáma, kik csupán a szünidőben járnak munkába. A gyermekek igen jelentékeny része, majdnem 80%-a szüleinél dolgozik, amit az, aki a gyermekmunka jelenségeit kevésbé ismeri, talán előnynek tudhatja be. Sajnos, azonban közelebbi vizsgálatok

azt mutatták, hogy igen gyakran az otthon dolgozó gyermekek, főképpen természetesen az otthoni iparban, éppenséggel nincsenek kedvezőbb helyzetben, mint az idegen munkaadókhoz munkába járók. Nem mulasztja el ZIZEK az évszaknak a gyermekmunkára gyakorolt hatását vizsgálni és megállapítja, hogy nyáron jelentékenyen több gyermek dolgozik, mint télen; ekkor ugyanis majdnem az összes dolgozó gyermekek munkában vannak, míg télen csak azok ötöd része. Az évszakok természetesen befolyással vannak a munkaidő hosszára is. Nyáron általában hosszabb a munkaidő, mint télen és változik az iskolaévvél is, amennyiben a tanidő alatt rövidebb, mint a szünetben. A felvétel igyekezett megállapítani a dolgozó gyermekek összes terhelését, vagyis az iskolai és munkaidő összegét. A vonatkozó adatgyűjtésből megállapítható, hogy az elemi oktatást látogató gyermekek közül a téli félévben majdnem a fele, a nyári félévben pedig közel $\frac{2}{3}$ -ad része, hetenként több mint 40 iskola és munkaórát mutat jel, vagyis naponként $6\frac{2}{3}$ óra elfoglaltságot. Ezen gyermekek közül télen 6.2%, nyáron pedig 6.7%, hetenként több mint 60 óra hosszát, vagyis naponként több mint 10 óra hosszát volt az iskola és a munka által igénybevéve. A rövidített oktatási idővel bíró gyermekek közül télen $\frac{1}{5}$ nyáron pedig $\frac{1}{4}$ rész mutatott napi 10 óránál nagyobb elfoglaltságot. A vasár- és ünneppon korántsem jelentenek minden gyermek számára pihenőnapot, mert azoknak, több mint $\frac{8}{5}$ része ezeken a napokon is kénytelen dolgozni.

Különös érdekléssel bírnak azok az adatok, melyek a munkának a gyermekek egészségére és szellemi fejlődésére vetnek világot. Az egészségi állapotra vonatkozólag több mint a dolgozó gyermekek V^5 részénél merült fel panasz. Még sokkal több kifogás emelhető a szellemi fejlődés és különösen az iskolalátogatás tekintetében. A gyermekek majdnem felénél panaszkodnak az iskolai közegek arról, hogy a munka az iskola feladatait igen kedvezőtlenül befolyásolja és az ez irányú kérdésre válaszoló 2.732 iskola közül 73.5% panaszkodott kedvezőtlen, 49.8% pedig igen kedvezőtlen befolyásról. Az iskolai oktatás eredményét illetőleg 76.8% panaszkodik általában és 57.6% jelzi a befolyást igen hátrányosnak. Érdekes az is, hogy az iskoláknak majdnem a fele panaszkodik arról, hogy a munka a gyermekek szellemi fejlődését erősen hátráltatja, míg a jelentéseknek jóval több mint a fele (55.6%) említi azt, hogy a munka a gyermekek erkölcsi fejlődésére igen hátrányos hatással van.

Az osztrák felvételt természetesen kiterjeszkedett arra is, hogy mily foglalkozási ágakban voltak a gyermekek elfoglalva és mindenekelőtt abban az irányban igyekezett tiszta képet nyerni, hogy csak egy vagy pedig több foglalkozási

ágban dolgoznak a gyermekek. Kitűnt, hogy a gyermekek 55.8%-a dolgozik egy foglalkozási ágban, míg 44.2% van több foglalkozási ágban elfoglalva. A gyermekmunka gyakoriságát illetőleg előljár a mezőgazdasági munka 23.8%-kal és közvetlenül csatlakozik hozzája a háztartási munka majdnem 20%-kal, míg az ipar már jóval kisebb arányszámot mutat 10.5%-kal. Említést érdemel még a kifutók és ehhez hasonló szolgálatot végzők csoportja, mely 1.3%-kal van képviselve és amely csoportnak, különösen a gyermekek jövőjét illetőleg való igen kedvezőtlen megítélésére jogosítanak fel az újabban tett tapasztalatok.

Igen csábító és tanulságos feladat volna bővebben behatolni a ZIZEK munkájában igen szépen csoportosított anyagba, mely az egyes foglalkozási ágak viszonyait is jobban megvilágítja, mégis e helyen le kell arról mondanunk. A fenti adatok kiemelését mégsem véltük mellőzheti, mert azok a gyermekmunka megítélésére igen fontos támpontokat nyújtanak.

Hasznos szolgálatot tesz mindenkinek a kötet következő cikke is, melyet HAWELKA FRIGYES egyetemi m. tanár a gyermekmunkára vonatkozólag fennálló törvényes rendelkezésekről írt. Rövid történeti bevezetés után, melyben az osztrák, a magyar, a német, a svájci, az angol, a francia és az olasz gyermekvédelmi rendelkezések történeti fejlődését ismerteti, behatóan leírja az ezen államokban fennálló törvényeket és rendeleteket és a cikk függelékeként ezeket magukat is fordításban odaiktatja. Befejezésül OFNER képviselő törvényjavaslatát közli, melyet az osztrák képviselőháznak a gyermekmunka szabályozása érdekében benyújtott és amely már egy bizottsági tárgyaláson is keresztül ment. Éppen ezen tárgyalásnak volt eredménye az 1909-iki felvétel, amely kérdés szabályozása előtt világosságot akart deríteni az idevágó viszonyokra.

Hogy mindenhol, ahol komolyan foglalkoznak a gyermekmunka kérdésével, erre az útra szoktak lépni és igyekeznek mindenképp a viszonyokat megismerni, szépen kitűnik abból a tanulmányból, melyet JÖRNS AUGUSZTA kisaszszony a német viszonyokra vonatkozólag írt az előttünk fekvő kötetben. E tanulmány bevezetésében ugyanis a szerző ismerteti a német idevonatkozó törvényhozást és ezen ismertetéséből kitűnik, hogy már nem sokkal a német birodalmi egység kialakulása után felvételt rendeztek a női és gyermekmunka Megvilágítására: újabb felvételt eszközöltek azután 1898-ban, amidőn főképpen a gyermekeknek a gyáron kívüli munkája képezte a felvétel tárgyát. Mily lehangoló, amidőn látjuk, hogy e fontos kérdésre nézve mindenhol igyekezik a kormányzat és a közvélemény pozitív adatok birtokába jutni,

míg Magyarországon máig sem sikerült csak komoly kilátást is biztosítani a létező állapot felvételére. Azon eredményeknek, melyeket a német felvételek megállapítottak, tulajdonítható nagyrészen, hogy a német közvéleményt sikerült annyira a gyermekmunka törvényes szabályozása érdekében befolyásolni, hogy az 1903-ik évben alkotott törvényjavaslat tárgyalásánál a birodalmi gyűlés plenumában nemcsak egyhangú elismeréssel találkozott a javaslat, hanem annak egyes rendelkezéseit még szigorították is. A törvény egyik főhibáját a szerző abban látja, hogy az a mezőgazdaságra nem terjeszkedik ki, legnagyobb előnye pedig nézete szerint az, hogy a szülői hatalmat nem tekinti áthághatatlan korlátnak, hanem kiterjeszkedik a gyermekmunkára ott is, ahol az a szülői házon belül megy végbe. A tanulmányból egyébként kitűnik, hogy a törvény végrehajtása a német birodalomban éppen-séggel nem egyforma, hanem az egyes országok szerint tökéletesebb, vagy hiányosabb.

Különösen érdekesek azok az adatok, amelyeket ez a jelentés a gyermekmunkára vonatkozó rendelkezések végrehajtását illetőleg tartalmaz, mert kitűnik belőlük, hogy a német gyermekmunka törvény végrehajtásának főtámaszai a tanítók, akik lelkiismeretesen igyekeznek megállapítani azokat az eseteket, amidőn a gyermekek dolgoztatásával tanítványaik körében áthágják a törvényt. Hathatósan közreműködnek e munkában az iskolai orvosok is. Jelentékenyen támogatják a gyermekmunka-törvény végrehajtását a szervezett munkások, különösen pedig a nők munkásszervezetei, melyek a konkrét esetek feljelentése útján érnek el eredményeket. Az iparfelügyelői jelentések alapján megállapítja a szerző, hogy az 1910. évben az összes foglalkoztatott gyermekek 7.1%-a, 1911-ben pedig 6.2%-a találtatott meg nem engedett foglalkozásban. Legtöbbet vét a gyermekek alkalmazása tekintetében Németországban is a kő-, föld-, agyag- és üvegyipar, melyet a szövőfonóipar, a fáipar és az ételmezési ipar követnek. A gyermekmunkások számát illetőleg a cikk az 1907. évi üzemi statisztika adataira támaszkodik, melyeknek ki nem elégítő voltát a szerző is elismeri. Ezen üzemi statisztika szerint a 14. év alatt lévő 326.059 gyermek űzött kereseti foglalkozást, kik közül 70.691 esett az iparra, kereskedelemre és forgalomra. A szerző számításai szerint 218.000 gyermek Németországban munka útján való kizsákmányolással szemben más védelmet, mint az iskolakényszert, nem élvez.

A német viszonyok ismertetését KEELING FRIGYES tollából az idevágó angol viszonyoknak még részletesebb ismertetése követi.

KEELING munkájának címe nem egyezik egészen annak tartalmával, minthogy nem terjed ki a gyermekmunkára vo-

natkozó összes angol törvények végrehajtására, hanem a gyár-
 ipart és bányászatot figyelmen kívül hagyja. Az ezen két
 csoporton kívül fekvő foglalkozásokra azonban igen érdekes
 és értékes anyagot nyújt. Kevésbé ismert adatokat találunk
 cikkében mindenekelőtt az angol gyermekvédelem fejlődésére
 nézve, amennyiben rendszeren inkább csak az angol gyári és
 bányászati törvényhozással' szoktak foglalkozni, míg ezzel
 szemben KEELING azokat az adatokat ismerteti, melyek a már
 a XVIII. század óta a kéményseprésnél, egyes csoportveze-
 tőknek kiadott mezőgazdasági munkáknál, nyilvános mutat-
 ványoknál, továbbá az utczaí árusításnál a gyermekmunka
 tekintetében mutatkozó visszaélések megszüntetésére történtek.
 Ezek az adatok is tanúságot tesznek arról, hogy az angol
 kereseti szellem éberségének igen hátrányos oldalai is vannak.
 Nagy értékkel bírnak azok az adatok, amelyeket KEELING
 ismét a gyári törvényhozástól eltekintve, az angol munkás-
 védelmi törvények végrehajtását illetőleg közöl. Ez a végre-
 hajtás ugyanis általában a helyi hatóságok kezében van,
 melyek azonban, minthogy az 1903. évi gyermekmunka-tör-
 vény erre nem kötelezi, nagy számban egyáltalában nem alkot-
 ta szabályrendeletet a gyermekmunkára vonatkozólag. Az
 1913. évben Angliában és Walesben 96 helyi hatóság idevágó
 szabályrendelete volt érvényben, 227 helyi hatóság nem alkot-
 tott még szabályrendeletet. Az utczaí árusítást illetőleg már
 inkább intézkedtek ezek a hatóságok, amennyiben 132 ily
 szabályrendelet volt érvényben, míg 190 helyen az állapot
 nem volt külön szabályzattal rendezve. Ott, ahol helyi szabály-
 rendelet nincsen, csak az idevágó törvények KEELING által
 soványnak nevezett rendelkezései vannak érvényben. A helyi
 hatóságok szabályrendeletei első sorban a foglalkoztatás kor-
 határait szabják meg, de 36 szabályrendelet ez irányban nem
 intézkedik; 13 szerint 10 éves, 43 szerint 11 éves, 4 szerint
 pedig 12 éves korhatár állapítatik meg. A maximális munka-
 idő a legtöbb rendelet 3-4½ órában szabja meg, ellen-
 ben egyesek 4-5 órai munkát is megengednek. Az utczaí
 árusítást szabályozó rendeletek fiúknál rendszeren 10-12 év-
 ben, 3 három 13 évben, nyolcz pedig 14 évben állapítják meg
 a korhatárt, míg leányoknál 27 szabályrendelet 11 éves, 10
 rendelet 12 éves, négy szabályzat 13 éves és 13 szabályzat
 14 éves korhatárt szab. 67 szabályrendelet úgy oldja meg a
 kérdést, hogy leányok részére az utczaí árusítást csak akkor
 engedi meg, ha szüleik vagy gyámjuk kíséretében végzik azt,
 12 szabályrendelet pedig a korhatárt 16 évben állapítja meg.
 Magát a szükséges ellenőrzést illetőleg megállapítható KEELING
 cikkéből, hogy Angliában is bizony igen sok helyt nem igen
 akad ennek gazdája. Különösen ott, ahol helyi szabályrendelet
 nincsen, a helyi hatóság rendszeren a rendőrségtől várja a tör-

vényes rendelkezések ellenőrzését. Sőt nem egyszer oly helyeken is, ahol szabályrendelettel van szabályozva a kérdés, a végrehajtás a rendőrségre marad. Mindinkább előtérbe lép Angliában is a tanítóóság közreműködése a gyermekmunkára vonatkozó rendelkezések végrehajtásánál és az újabb fejlődés abban az irányban halad, hogy a végrehajtó közegek az iskolai hatóságoknak felügyelete alá kerülnek. A rendelkezések végrehajtását illetőleg KEELING négy csoportba osztja Angliát. A vonatkozó rendelkezések komoly végrehajtásáról nézete szerint az első csoportban, melybe azok a kerületek tartoznak, ahol helyi szabályzat nem alkottatott, szó nem lehet. Jobban áll a dolog már a második csoportban, melyben helylyelközzel a hatóságok törődnek a kérdéssel, bár a rendelkezések rendszeres végrehajtásáról még itt sem lehet szó. A harmadik csoportba azokat a kerületeket osztja, melyekben egyes ágai a gyermekmunkának komoly figyelemben részesülnek, köztük főképpen az utcai árusítás, az egyéb ágak ellenben, többekévéssé elhanyagoltatnak. Idesorolja többek között Manchester és Birminghamet. Végre a negyedik csoport az, melyben nézete szerint az összes idevonatkozó rendelkezéseknek legalább jó átlagos végrehajtása éretett el. Mindezekből megállapítható, ami egyébként a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesülete adatgyűjtéseiből is kitűnik, hogy a gyermekmunka kérdése terén még Angliában is igen sok a teendő.

Ezeket a kérdésnek közgazdasági, statisztikai és közigazgatási szempontjait megvilágító értekezéseket a gyermekmunka orvosi és nevelésügyi vonatkozásait tárgyaló két értekezés követi. Az első szempont megvilágítására nem éppen szerencsésen választotta a szerkesztőség a szerzőt, mert RAMBOUSEK-nek a gyermekmunkával szemben elfoglalt álláspontja kevésé következetes és könnyen azt a látszatot keltheti, minthogy ha szerzője orvosi szempontból a gyermekmunkát nem vélné kifogásolhatónak. Igaz, hogy az, aki RAMBOUSEK értekezését elolvasta, már abban is eleget talál annak megvilágítására, hogy a gyermeki szervezetre mily káros hatással van kivált az ipari munka. A szerző ugyanis három csoportba osztja azokat a hátrányokat, melyek a munkából a gyermek szervezetre haramiának, amint azok általános természetűek és inkább a munkát kísérő körülményekből származnak, vagy pedig a munka túlságos mértékével vannak összekötve, avagy a munkának magának az egészségre veszedelmes jellegéből származnak. Amidőn azután ezeket a befolyásokat sorra veszi, akkor kitűnik, hogy a túleröltetés és a kedvezőtlen mellékkörülmények a gyermekek munkájának igen gyakori, majdnem mondhatni általános kísérői. A korai munka következtében a tüdővészre való nagy hajlandóságot, a ragályok iránti nagy érzékenységet és bizonyos szembetegségek elter-

jedését a gyermekmunkával kapcsolatos általános jelenségnek ismeri fel RAMBOUSEK is és az ipari munkák igen nagy részére vonatkozólag kénytelen azt is beismerni, hogy azok a munka közben keletkező por, mérges gázok és egyéb hatások következtében a gyermekek egészségére nézve igen nagy veszélyeket rejtenek magukban!

Mindez azonban csodálatos módon nem akadályozza RAMBOUSEK-et abban, hogy értekezése elején annak a tételnek védelmére keljen, hogy a munka a gyermek fejlődését nem befolyásolja kedvezőtlenül. Aki e bevezetést olvassa és az értekezés további részeit kevesebb figyelemmel lapozza és elfelejti az értekezés elejével összevetni, az téves eredményre juthat, mert nem veszi észre, hogy ez állítás mennyire nincs összhangban a tényekkel. Csak a figyelmesebb és az olvasottak fölött gondolkozó olvasó jön rá arra, hogy RAMBOUSEK mennyire megczáfolja adataival és megállapításaival az értekezése bevezetésében felállított azt a tételt, hogy a gyermekeknek az idegen akaratnak alávetett kereseti munkája azokra nézve nem veszedelmes. Igaz, hogy ezt természetesen csak arra az esetre állítja, ha nem egészségtelen körülmények között és nem túlságos mértékben foglal teret e munka. De saját adatai bizonyítják legjobban, hogy a gyermekmunka igen ritkán szokott ártalmatlan körülmények között fellépni, ellenben a kedvezőtlen hatások egyike vagy másika úgyszólván állandóan kíséri azt. Szépen megerősítik ez utóbbi körülményt azok az eredetiben lenyomatott orvosi vélemények, melyek főképpen egyes kerületi orvosoktól származnak és kivált az otthoni munkát illetőleg igen szomorú adatokat tartalmaznak.

Ha valaki még hisz abban, hogy a gyermekmunkának nevelési előnyei vannak, azt teljesen kijózanítja KRAUS és NEUMANN azon igen szépen megírt értekezése, melyben a tanítósnak a gyermekmunkával szemben elfoglalt álláspontját igyekeznek jellemezni. Ezen értekezés kiinduló pontját képezi az újabb nevelésügyi irány azon szempontja, amely elítéli az eddigi oktatási rendszert azért, hogy túlságosan kevésbé számol a gyermek lelkével, amidőn attól a figyelemnek hosszasan egy tárgyra irányítását kívánja. Ez újabb irány egyenesen kegyetlenséget lát abban, ha a gyermeket hosszabb ideig az iskolában nyugodtan való ülésre, azután pedig otthon házi feladatok kidolgozására szorítják, mert szellemi fejlődésére nézve érdeklődésének szabad folyást engedni tartja kívánatosnak. Ezek szemelőtt tartásával természetesen ezek a nagy paedagogusok a gyermekmunkáról csak a lehetőleg legerősebb elítélés hangján szólhatnak. Hiszen ez még egész Krás mértékben kívánja a figyelem összpontosítását, az egyébként folytonosan éber és érdeklődő gyermekléleknek bizonyos

egyhangú folyamattal való lekötését mint a rendszeres tanulás és így a gyermekkel szemben a legnagyobb kegyetlenségnek tűnik fel. KRAUS és NEUMANN szerint nem a munka megszokása, nem a munkakedv, hanem a gyermeklélek megőlése az, ami a korai dolgozásnak az eredménye és így nézetük szerint semmiféle nevelő hatást a gyermekmunkának tulajdonítani nem lehet. Ha ezen modern paedagogusok nézetei bizonyos mértékig kétségkívül a távol jövő szempontjaival folynak egybe, arra az értekezés mégis számíthat, hogy azokat, akik egyenesen nevelő hatást vártak a gyermekek korai dolgoztatásától, arról felvilágosítja, hogy ez irányban erősen tévednek. Áll ez legalább is a zsengebb korú gyermekekre, kiket pedig az osztrák felvétel szerint nagy számban találtak a különböző foglalkozási ágakban.

Ha azonban a már nagyobb gyermekek is szellemi és erkölcsi fejlődésüket illetőleg nem sok hasznot húznak a gyermekmunkából, azt KRAUS és NEUMANN fejtegetései ugyancsak szépen igazolják és ez irányú eredményeik teljes összhangban vannak az osztrák statisztikai felvétel által megállapított eredményekkel. Azon fejtegetéseik, melyek a gyermek testi nevelésére, a dolgozó gyermek kedélyének fejlődésére, annak szellemi és erkölcsi fejlődésére vonatkoznak, igen tanulságosak és legmelegebben figyelmébe ajánlhatók mindenkinek, aki a gyermekmunka kérdésével foglalkozik. Külön figyelembevétel érdemel az, amit a gyermekmunka és a hivatásválasztás kapcsolatára vonatkozólag mondanak és idevágó állításaik nagy mértékben megerősítik különösen a kifutói szolgálat káros hatásait illetőleg azokat a tapasztalatokat, melyeket az amerikai felvételek kapcsán tettek.

GASZNER iskolaigazgatónak a voralbergi gyermekmunkára vonatkozólag írt rövid ismertetése után következik a kötet legutolsó, de kiválóan érdekes tanulmánya, mely HAINISCH-nak a gyermekmunka szabályozása tekintetében a salzburgi congressus elé terjesztett javaslatait tartalmazza. Ami HAINISCH értekezésének kiváló érdekességet kölcsönöz, az egyrésről az a körülmény, hogy egy kiválóan képzett nagy emberbarát tollából származik, másrésről pedig, hogy írója különösen a falusi viszonyoknak kitűnő ismerője, maga is földbirtokos és így a kérdés olyan megvilágítását képes nyújtani, amelyben az eddig még ritkán részesült.

Főképp a falusi viszonyokat és a mezei munkát tartva szemelött HAINISCH MIHÁLY mindenekelőtt megállapítja, hogy a gyermekmunka kedvezőtlen hatásairól feltétlenül csakis az iskolalátogatás és a taneredmény szempontjából lehet beszélni. Már a gyermekek testi fejlődésére nézete szerinte a munka nincsen általában véve kedvezőtlen hatással és ami különösen a gyermekmunkával kapcsolatba hozni szokott erkölcsi hátra-

nyokat illeti, azok nézete szerint éppenséggel nem írhatók egyszerűen a gyermekmunka rovására, minthogy azok általában azon környezetben bírják gyökerüket, melyben az alsóbb néposztályok gyermekei fölnőnek és a gyermekeknek a munkától távolmaradása esetében is fellelhetőek. Bár HAINISCEI is elismeri, hogy az eszményi állapot a gyermekmunka teljes megszüntetése volna és így hallgat azon nevelő hatásról, amelyet annak sokan még ma is tulajdonítanak, nem sokat tart, mégis igen helyesen ezen eszmének ma és különösen egy csapásra való megvalósítását teljesen lehetetlennek tartja. És pedig nem a felsőbb osztályok szempontja az, mely őt ebben a nézetében megerősíti, mert – véleménye szerint – a gyárosok és nagyobb termelők azon vészkiáltásai, melyeknél fogva a gyermekmunka nélkül üzemük tönkremegy, nem veendők túlságosan komolyan, hiszen az angol gyárosok is vészkiáltásokat hallattak, midőn az angol socialpolitika kezdetével állottak szemben.

HAINISCH más szempontból ítéli meg a kérdést és véleménye szerint az alsó osztályok érdeke az, amely ma nem engedi a gyermekmunka megszüntetése eszményének megvalósítását. Nézete szerint ugyanis az a kérdés nem okozunk-e nagyobb kárt az alsó osztálynak, ha eltiltjuk attól, hogy gyermekei bizonyos, az egészség szempontjait figyelembevevő korlátok között dolgozzanak és szüleik keresetét növeljék. HAINISCH válasza e kérdésre az, hogy a kisemberek azon csoportjai, melyekben a gyermekmunka megszüntetése *nem* fog a felnőttek bérének emelésével a család bevétele gyarapításához vezetni, igen keményen sújtatnának egy ily tilalom által. Behatóbb vizsgálat után megállapítja, hogy a gyermekmunka eltiltása aránylag csak kis részben engedné meg a szülők keresetének növekedését, már csak azért is, mert a gyermekmunkások nagy része nem bérmunkásoknak a gyermeke. A gyermekmunka tilalmának legnagyobb veszedelemé azonban HAINISCH szerint a parasztságot fenyegeti. Nézete szerint az osztrák parasztság feltétlenül rá van ma utalva arra, hogy gazdaságában gyermekeit is foglalkoztathassa és enélkül gazdasága aligha állna meg. Épp ezért véleménye szerint mindenkinek, aki az osztrák parasztság fenntartását fontosnak tartja, óvakodnia kell attól, hogy a kérdés közelebbi vizsgálata és az összes számbajövő körülmények figyelembevétele nélkül a mezőgazdaságra vonatkozólag is a gyermekmunka feltétlen tilalmát követelje. Komoly aggályai, vannak erre vonatkozólag egyébként HAINISCH-nek abban az irányban is, hogy az árva gyermekek ellátásának Ausztriában a falun ma általában az a módja, hogy valamely parasztgazdaságba adják dolgozni; ha tehát a gyermekmunka a

mezőgazdaságban is megszűnnék, akkor ezek megélhetése is veszélyeztetnék.

Mindezek alapján HAINISCH véleménye szerint csupán a mezőgazdasági nagy üzemekben lehetne a gyermekmunkát feltétlenül, vagy legalább is az iskolai napokon eltiltani, míg a közép és kisbirtokokon azt a tulajdonos saját gyermekeire vonatkozólag meg kellene engedni. Azért az utóbbi üzemekben sem kívánja, azt korlát nélkül túrni, mert a gépek melletti munkát, terhek hordását, tilalmazandónak véli éppen úgy, mint a hét óra este és hét óra reggel közé eső mezei munkát. Gyermekeknek a háztartásban való foglalkoztatását illetőleg HAINISCH szintén nem barátja a feltétlen tilalomnak és csupán a gyermekeknek idegen háztartásokban való dolgoztatását véli tilalmazandónak, ezt is csak azon feltétel mellett, hogy a szegény és árva gyermekekről az eddiginél sokkal fokozottabb mértékban fog a társadalom gondoskodni. Az ipart illetőleg álláspontja elég szigorú és a fennálló korlátokon kívüli feltétlen kimondandónak véli a 14. évig bezárólag az este 8 és reggel 6 óra közé eső éjjeli munka tilalmát, és kívánja az otthonmunkának is a szabályozás körébe vonását oly módon azonban, hogy egyúttal az egész otthonipar is megfelelően szabályoztatik. Ez irányban is fontosnak tartja a társadalom segítségét a szegényebb családokkal szemben. Végül a kifutói szolgálatot és újságkihordói szolgálatot illetőleg az este 7 és reggel 7 óra közötti időt illetőleg kivan tilalmat.

Bár ismertetési körünkön kívül esik magának a salzburgi gyermekvédelmi congressusnak a leírása, mégis fel-
említeni kívánjuk, hogy HAINISCH érveinek komoly czáfolatát e congressus sem hozta és hogy a különösen OFNER képviselőtől javaslataival szemben kiinduló és a congressuson erősen előtérbe lépő ellenzés főképp abból a körülményből származott, hogy OFNER képviselő és társai minden olyan határozati javaslatban, mely mögötte maradt a már a parlament előtt fekvő javaslatnak, visszafejlődést látnak és ezért azt óhajtották volna, hogy a congressus egyhangúan a képviselőház előtt fekvő javaslat érdekében emelje föl szavát.

A congressus tárgyalásairól szóló második kötet is a napokban elhagyta a sajtót és mielőbb erre is rátérünk.

Heller Erik és Heller Farkas.

Magyar Társadalomtudományi Egyesület.

A fajegészségügyi (eugenikai) szakosztály megalakulása.

Egyesületünk januárius hó 24-én a Kir. Magyar Természet-tudományi Társulat dísztermében, a Budapesti Kir. Orvosegyet-sülelten és az Országos Közegészségügyi Egyesülettel közös szakértekezletet tartott a faj egészségügy kérdésében. Az érte-kezleten mindenekelőtt HOFFMANN GÉZA berlini cs. és kir. al-consul »Eugenika« című előadása volt napirenden, melyet, a szerző akadályozva lévén a megjelenésben, ALAPY GYŐZŐ olvasott fel. A nagy tetszéssel fogadott előadást cikkeink között első helyen közöljük.

Ezután APÁTHY ISTVÁN tartotta az alábbi előadást:

Tisztelt Értekezlet! Midőn megkísértem egy a faj egészség-tan terjesztésére és a fajegészségügy szolgálatára alakítandó szervezet programjának vázolását, nem térhetek ki azoknak a kérdéseknek részletesebb kifejtésére, melyeket egy régebbi értekezésemben a faj egészségtanáról (M. T. Sz. V. évf. HM 2-4. sz.) és most legújabban éppen HOFFMANN GÉZA könyvének ismertetésében (M. T. Sz. VII. évf. 1914. 1. sz.) kifejtettem. Csak annyit említek meg, hogy fejtegetéseim a kiválogatódás – akár a természetes kiválogatódás, akár a tudatos kiválasztás – jelentőségét a faj egészségügy, illetőleg a faj-nemesítés szempontjából másnak tüntetik föl, mint aminőnek a ma még a szakirodalom egy részében is tovább élő föl-fogás szerint HOFFMANN GÉZA könyve és most hallott érteke-zése mutatja. Ezzel azonban korántsem azt kívánom mondani, hogy a kiválogatást, a jövő nemzedék szempontjából leg-alkalmasabb egyedek kiválogatását a szaporítás céljaira, fon-tosnak nem tartom. Sőt ellenkezőleg! A faj egészségügynek leghatékonyabb eszköze, a fajegészségtannak úgyszólván egye-düli különleges módszere a szaporító emberi egyedek meg-válogatása, nevezetesen az emberi továbbfejlődés szempontjából alsóbbrendű egyedek kirekesztésre a jövő nemzedék létrehozásának föladatából. Ha pedig ezt tekintjük a faj-egészségügy leghatékonyabb eszközének, a faj egészségügyi programma gerincze – persze egyelőre csak elméletben - önkényt adódik.

Az első teendő odahatni, hogy a jövő nemzedék létre-hozása minél kevesebb embertársunk váljék fajegészségi szempontból alkalmatlanná. A második teendő megállapítani azokat a jeleket és körülményeket, melyek után valaki-nek a szaporításra nem kívánatos, illetőleg kívánatos volta és a kívánatosság mértéke fölismerhető. A harmadik teendő a

legkevésbé kívánatos egyedek szaporodását lehetőleg gátolni, a legkívánatosabb egyedekét pedig lehetőleg előmozdítani és fokozni. Mert, ugyebár, világos, hogy a kevésbé kívánatos egyedeknek minél teljesebb kirekesztése a népszaporulatból, a kívánatos egyedeknek annál nagyobb szaporaságát követeli meg, hogy a népszaporulat az egyéb okokból szükséges nagyságot elérhesse. A fogyó, vagy nem eléggé növekedő lélekszám ugyanis nem szolgálhatja az emberi, illetőleg nemzeti továbbfejlődést. Hiszen a válogatásnak nemzedékről nemzedékre tovább kell tartania, idővel talán változó eszközökkel; mindig lesznek a későbbi nemzedékben is inkább alkalmasok és kevésbé alkalmasok, és lehetetlen ott e válogatás, ahol nincsen választék. Szóval, a faj egészségügyi teendők soha sem fognak véget érni, a fajegészségügyre mindig új föladatak fognak várni.

A teendőknek most csak röviden érintett három osztálya, mindenik igen sok különleges föladata foglal magában, számos kérdést vet föl, melyekre meg kell találni avagy tudni kell a feleletet.

Minden egyéb teendőket megelőzi azonban és minden teendőnkben szem előtt tartandó az a föladata, hogy megteremtjük társadalmunkban a társas erkölcs uralmát, mely nélkül faj egészségügyi téren maradandó eredmény nem érhető el. A társas erkölcs ama világfölfogásnak lesz gyümölcse, melyet a szó legtágabb értelmében vett socialismusnak nevezek és az individualismussal szembe állítok. A socialis, társadalmias világfölfogás a társas erkölcs képében megteremti a faji erkölcsöt, mely egyértelmű az eugenikus erkölccsel, mert legfőbb irányítójául a faji továbbfejlődés érdekeit tekinti. Mivel pedig emberi továbbfejlődés más nem lehet, mint egy adott nemzet továbbfejlődése, a társas erkölcs, mint faji erkölcs, a soha mellékczielokért, egyéni és pillanatnyi haszonért meg nem alkuvó nemzeti érzést is megteremti ott, ahol nem volt, és megerősíti, ahol már megvan. A socialis világfölfogást röviden azzal a mondattal fejezhetem ki, hogy az egyed van a közösségért, hogy az egyéniségnek igazi értéket a köznek – mondjuk a fajnak – tehető nagyobb szolgálat ad. Az individuális világfölfogás ellenkezőleg azt tartja, hogy a köz van az egyesért, hogy a közösségnek értelmet és értéket az egyednek nyújtott szolgálat, az a haszon ad, ami belőle az egyedre hárul. Az individuális világfölfogás folyománya a társadalomnak individualisticus fölfogása is, a társadalmi Individualismus, valamint hogy a socialis világfölfogásból meg a társadalomnak socialis fölfogása is következik. A társadalmi individualismus a múlt század derekán érte el virágkorát abban az optimismusban, hogy a szabadságot, az egyenlőséget és a testvériséget jogi intézményekkel meg lehet teremteni.

De már a múlt század végén bekövetkezett az individualismus csődje, mert a jogi intézményeknek nagyon is tág keretein belül szabadjára hagyott egyén maga semmisítette meg a szabadságot, az egyenlőséget és a testvériséget. Az individuális berendezkedések helyébe mindinkább a socialis berendezkedések lépnek és a XX. század a socialismus százada lesz. Hogy alkonyán azt is nevé fogja-e érni akkora kiábrándulás, mint érte az individualismus századát, a XIX. századot, csupán attól függ, meg fogja-e a socialismus követelményei szerint alakuló társadalom számára teremteni tudni a társas erkölcs uralmát, mely a ma még kizárólag gazdasági természetű társadalmi kényszer helyébe lépjen.

Az individualismus elmélete a társadalomra nézve az, ami volt a sejtelmélet a testi szervezetekre nézve. Virágkorát a sejtelmélet is a múlt század derekán élte és a régi sejtelmélet is a múlt század végén jutott csődbe. A sejtelmélet szerint az egésznek alkotása a sejtek tulajdonságaiból összegeződik és magyarázandó és hogy az egésznek munkája a sejtek külön-külön munkájának eredője. E fölfogás helyébe lépett már a múlt század végén és lett uralkodóvá az élettudomány terén a jelen században az az elmélet, hogy eredendő a szervezet egysége és másodlagos a tagolódás önkormányzatú területekre, melyeknek nevéül csak megszokásból használjuk a sejt szót; hogy a részek alkotása nem egyéb, mint függvénye az egész, az egység alkotásának. A természetes és eredendő folyamat az egésznek differentialódása a részekre és nem az előbb megvolt részeknek integrálódása az egészszé. Lehetetlen meg nem látni a szervezetek e függvényelméletének hasonlóságát a társadalom socialis fölfogásához.

Érdekes, hogy mennyire egyforma alap gondolat válik időnként uralkodóvá a legkülönbözőbb tudományágakban. Érdekes, de könnyen is érthető. A szaktudás sem zárkózhatik el korának szelleme elől; az termékenyíti és észrevétlenül irányítja is. Nagy a kölcsönhatás is az egyes tudomány szakok között, nagy az egymásrataltságuk, az emberi gondolkodás törvényei is ugyanazok mindenikben, és az egyes korszakokat megtermékenyítő eszmék a legkülönbözőbb tudományok méhében fogant magzatok fejlődésének azonos szabást adnak. És azok a termékenyítő eszmék is, mint valami elektromos hullámok, mindig a tudományok inductoraiból áradnak szét.

Ha a társas erkölcs nem válnék hovatovább úrrá, talán tudtukon kívül is, annyi lélek fölött, a fajegészségügyi mozgalmak, minden tudományos megalapozásuk ellenére is, már csirájukban elhaltak volna, holott ma – legalább is az Északamerikai Unióban – hódító útra indulnak. Hódításaikat persze, amint mondám, csak a társas erkölcs hódításai fogják maradandóvá tenni. De a fajegészségügynek vannak közgaz-

dasági és közművelődési föltételei is. Ezek is fontosak; én azonban náluk fontosabbnak tartom az erkölcsi föltételeket. Engedjék meg, hogy ezt, az egyke példáján, kissé megvilágítsam. Az egyke a faj egészségének legnagyobb ellenségei közé tartozik. Az emberi továbbfejlődésnek nagyobb ellensége talán nincs is, nincs tehát a nemzeti fejlődésnek sem. Ha ezt nékem itt Budapesten, ahol nemrég tekintélyes orvosok szálltak sikra az egyke mellett és ahol tekintélyt követelő sociológusok erősítették, hogy az egyénnek legszentebb joga dönteni a fölött, legyen-e és mennyi gyermeke; ha, ismétlem, ezt itt Budapesten nem hiszik el nékem, higyjék el ROOSEWELT-nek, aki a yankee-k fogyó szaporaságát, az egykét, faji öngyilkosságnak nevezte. Az egyke ott is főleg a vagyonosabbak, a régebben letelepültek, a műveltebbek között hódít, ahol tehát ez a bűn a faj egészsége ellen nem vezethető vissza sem kedvezőtlen gazdasági viszonyokra, sem műveletlenségre. Az egyke erkölcsi mótély.

A fajegészség előföltételeit szolgáltatja tehát a társas erkölcs uralma, a megfelelő gazdasági rend és közműveltség. Munkálkodásunk ezek érdekében beleszövödik minden teendőnkbe. De törekvéseink sikerének nemcsak föltételeit kell megállapítani, hanem ki kell tűznünk a célát is, amely felé törekedjünk. A célát pedig helyesen csak úgy tűzhetjük ki, ha tudatossá vált kötelességeink szavára hallgatunk. Életünknek igazi erkölcsi tartalmat – itt is ismétlem – nem céljaink, melyek lehetnek hamis kivetítések is, hanem kötelességeink adnak. És én emberi kötelességeink alfáját és ómegáját a magyar nemzeti továbbfejlődés szolgálatában látom, helyesebben, őszintébben is szólva, érzem. Ezt a szolgálatot megteesszük, a fajegészségügy terén, azzal, ha hozzájárulunk, hogy az utánunk következő nemzedék a magyar nemzeti továbbfejlődésnek magasabb fokán állhasson, mint a mai; ha elérjük, hogy minden nemzedék megtegye ezt a szolgálatot az utánna következőnek. Az Északamerikai Unió fajegészségügyi törekvéseinek hangosan hirdetett célja a yankee embertypust minél tökéletesebben kialakítani. E cél felé törekszik kíméletlenül, az individuális világfölfogásból fakadó liberalizmusnak legázolásával és félretételével, vagy kedve szerinti magyarozatával az Unió alkotmányának, mely megtiltja az egyenlőtlen elbánást az Unió polgáraival. A mi célunk legyen az új magyar turáni embertypus kialakítása és ápolása. Mi nem akarhatunk magunk is yankee-eket vagy germánokat tenyészteni. Ezt arravalóbb anyagból, mások jobban megtehetik. De nem akarhatjuk kitenyészteni az elvont embert, az Ember ideálját sem. Elvont ember nincs és általános emberi ideál sem létezett soha: a yankee-nek yankee, a németnek germán, a chinainak chinai az emberi ideál. Csak a magyar-

mik ne lehessen ideálja a magyar? Más alkalmakkor, nem egyszer kifejtettem, hol keresem én és miben látom az egységesítő magyar nemzeti bélyegeket. Nem az úgynevezett fajmagyarnak elavult fogalmában, nem az élősdivé fajult gentryben, nem a budapesti aszfaltbetyárban, nem is a szegénylegényben künn a tanyákon. Milyen az újmagyar turáni ember testi alkotása, milyen vérkeveredés, helyesebben milyen örökletes tulajdonok csoportosulata biztosítja leginkább a kialakulását, milyen tulajdonokat kell örökségképpen születésekor magával hoznia, milyeneket kell vele nevelése, életviszonyai által megszereztetni: mindezek olyan kérdések, melyekre a feleletet, ha nyelvemen volna is, nincs jogom megfelelő tudományos kutatások nélkül idedobni. A felelet nagy és lelkiismeretes, mindenekfölött pedig tárgyilagos és bátor munka eredménye lesz, ha faj egészségügyi és fajegészségtani föladataink közé soroljuk.

Teendőinket ilyenformán már most öt nagy csoportba oszthatom:

I. A fajegészség föltételeinek megvalósítása a társas erkölcs, a gazdasági rend és a közműveltség terén. Röviden: *prae-parativus eugenika (előkészítő fajegészségtan)*.

II. Szorgalmazni, illetőleg megállapítani azokat az intézményeket, melyekkel elérhetjük, hogy a jövő nemzedék létrehozására minél kevesebb embertársunk váljék fajegészségi szempontból alkalmatlanná. Ide tartoznék hatásunk az egyed életmódjára (antialkoholizmus, nemi önmegtartóztatás, a prostitutio kérdésének egyik része stb.), a családra (a családi életnek bensőbbé tétele, a gyermek megbecsülése, a nőkérdés stb.), a társas életre, a társadalmi rendre, a közigazgatásra, a törvényhozásra, a bel- és külpolitikára. Röviden: *prae-ventivas eugenika (megelőző fajegészségtan)*.

III. Megállapítani azokat a jeleket és körülményeket, melyek után valakinek a szaporításra nem kívánatos, illetőleg kívánatos volta és kívánatosságnak mértéke fölismerhető. Röviden: *diagnostikns* vagy *taxativus eugenika (selejtező fajegészségtan)*.

IV. A legkevésbé kívánatos egyedek szaporodását lehetőleg gátolni, a legkívánatosabb egyedekét pedig lehetőleg előmozdítani és fokozni. Ide tartozik a prostitutio kérdéseinek másik része, a házasodhatásnak orvosi vizsgálathoz kötése, tiltó okok megállapítása, tilalmak alkalmazása, elfajultak terméketlenítése, a bevándorlás ellenőrzése, amire nálunk is nagy szükség van, a kivándorlás kérdése, katonáskodás, a háború és fegyverkezés kérdései stb. Röviden: *normativus eugenika (rendelkező fajegészségtan)*.

V. A czélt kitűzni és az eugenia (a fajegészségügy) összes eljárásait ahhoz irányítani. Ide fog tartozni például a Magyar-

országon élő népfajok, nemzetiségek egymáshoz való viszonyának, keveredésének eugenikai jelentősége, vagyis a nemzeti-ségi kérdéseknek eugenikai megvilágítása, talán rendezése. Ez volna röviden az *ideális vagy prospedivus eugenika (jövőt intéző fajegészségtan.)*

Természetes, hogy a felsorolt csoportoknak nincsenek éles elkülönítő határaik; ugyanaz a föladat az adott körülmények szerint több csoportba is tartozhatik, és alkalom adtán a most különböző csoportokba sorolt föladatok kerülhetnek ugyanabba a csoportba.

Most már tovább részletezni sem kívánom az egyes csoportok munkáját. Hiszen a részletes munkaterv úgyis csak később alakulhat ki. De nem állhatom meg, hogy az első csoport föadatai közül egyre még vissza ne térjek. Ez a föladat: eugenikai szempontból állást foglalni azzal az erkölcsi fölfogással szemben, mely a nemi élet körében mutatkozó bizonyos elfajulásokat, perversitásokat nemcsak menti, hanem dicsóíti és divattá tenni igyekszik; mely a nemi ösztön ki-elégítésének vágyát jogcímül fogadja el a legkülönbözőbb kicsapongásokra és az önmegtartóztatás és köteleességteljesítés erényeit a nemi ösztön hatalmával szemben hiábavalóknak, sőt az egyedre károsaknak hirdeti. Ez az irányzat az individuális világfölfogásnak szószólója erkölcsi téren éppen azok részéről, kik gazdasági téren leginkább sürgetik a socialis világfölfogás követelményeinek megvalósítását. Ez a nemi dolgokban féktelenül érzéki es, erotikus irányzat az egyed hasznáért avagy kedvteléseért mindig kész fölázdozni a közös-ség érdekeit és az egészséges faj fejlődés biztosítékait. Ez erotikus irányzatnak legújabban különösen egy merőben badar és tudománytalan bécsi iskola, a SIEGMUND FREUD iskolája toboroz híveket, a psychoanalysis tudományos módszerének örve alatt terjesztve egy olyan rothasztó világfölfogást, melyre nagyon is föltűnően van reányomva korunknak egyik legjellemzőbb bélyege, a minden áron való élvezni vágyás. Az iskola tanítását a FREUD hívei freudismusnak mondják, én panerotismusnak nevezném, mert mindenütt és mindenben erotikus mozgó erőt keres. Egyesületünket, ha ez irányzatnak útjába áll, nem érheti az ósdiságnak és elmaradottságnak vádja, mert hiszen az Északamerikai Egyesült-Államok faj egészségügyi törekvéseinek egyik legfőbb tárgya a küzdelem a nemi élet terén mutatkozó ama fajrontó tényezők ellen, melyeket a panerotismus nemcsak mentetet, hanem dicsóít is. Ilyen törekvés az Unióban a prostitúciónak gyökeres kiirtása, kéjnök bevándorlásának megtiltása, a nemi önmegtartóztatásnak egyforma megkövetelése hím és női részen, a nemi kihágásoknak és perversitásoknak szigorú büntetése, valamint az Unióknak immár számos államában törvényhozási elrende-

lése különösen a nemi elfajulást mutatók terméketlenítésének vasektómia útján. Mialatt az Unió kiüldözi és kitagadja a prostituált nőt, pedig az Unió intézményeit legkevesbbé lehet elmaradottsággal bélyegezni, nálunk a mi mai irodalmunk, sőt hovatovább divatos társaságunk is a prostituáltat állítja oda női ideálként és még attól sem undorodik meg, hogy a hímnemű prostituáltat is befogadja és alkalom adtán még ünnepelje is. A fajegészség szolgálatára alakítandó szervezetenknek tehát minden erejével küzdeni kell a panerotikus világfölfogás ellen. Mindent el kell követnie, hogy a panerotikus világfölfogásnak fajrontó megnyilatkozásait az irodalomban, a társaságban, a törvényhozásban és közigazgatásban – mert ott is vannak – üldözze és fölkeresse annak fészkeit még a tudományos műhelyekben is, ahonnet orvosaink egy része meríti, a maga fajrontó erkölcsi elveit vagy elvtelenségét.

En a fajegészségügy szolgálatára ma alakítandó szervezetenket egyelőre valami egyesületközi bizottságnak képzelem, melybe a közreműködésre fölszólított egyesületek, nevezetesen magán a Magyar Társadalomtudományi Egyesületen kívül, a Budapesti Kir. Orvosegyesület, az Országos Közegészségügyi Egyesület és a Turáni Társaság mindenik öt-öt tagot küldene ki. Nézetem szerint az egyesületközi bizottságba öt taggal való belépésre fel volna szólítandó a Társadalomtudományi, a Genealógiai és a Néprajzi Társaság is. Mindenik egyesület a maga kebelében is alakítana egy-egy fajegészségügyi szakosztályt, mely a fajegészségügynek az illető egyesület különleges hivatáskörébe tartozó kérdéseit tárgyalná azzal a tudományos alapossággal, amit szakkérdések megkövetelnek: a fajegészségügy körében meg kell oldani például szorosan vett társadalmi, általános élettudományi, közegészségügyi, különlegesen orvosi és néplélektani kérdéseket. De még más kérdéseket is meg kell fajegészségi szempontból oldani, melyekre hazánkban működő más egyesületek vállalkoztak. Az egyesületközi bizottságba lehetőleg azokat is bele kellene vonni.

Az egyesületközi bizottság föladata volna megteremteni a harmóniát, az egységet a különböző egyesületek tanulmányaiból leszűrendő javaslatok között; föladata volna a magyarországi fajegészségügyi törekvések képviselője, terjesztője és végrehajtójaként szerepelni a magyar közönség előtt. A bizottság elnökéül már most ajánlanám GRÓF TELEKI PÁL urat, aki szíves volt a Magyar Társadalomtudományi Egyesület fajegészségügyi szakosztályának elnökségét elvállalni. Az előadói tisztet egyelőre magamra vállalom én. Egyesületünk a Magyar Társadalomtudományi Szemlét a bizottság együttes kezdeményezéseinek közzétételére ezennel szívesen följajánlja, legfőljebb némi anyagi támogatást kérve a Szemle nyomási költségeire az illető egyesületektől és azt, hogy igyekezzenek tagjaik

közül- minél többet fölkérni arra, hogy a Magyar Társadalomtudományi Egyesületbe is belépjenek, amely készségesen fogja a faj egészségügyi propagandából az oroszlánrészt elvállalni.

Mert, hogy teendőinkre nézve közelebbi javaslattal is álljak elő, első föladatunk, úgy-e bár, az eugenikai propaganda, a fajegészségtani eszmék terjesztése az egész országban, előadásokkal, szaktanácskozmányokkal, vitákkal fölvilágosítani a közvéleményt arról, hogy mi is az a fajegészségtan és fajegészségügy; híveket nyerni, meg munkatársakat keresni föl és toborozni az egész országban. Valóságos eugenikai hadjáratot kell indítanunk, s a hadjárat vezérkara legyen a ma megalkotandó egyesületközi fajegészségügyi bizottság.

Előadványomat bevégeztem, kérem méltóztassanak javaslataimhoz hozzászólni.

APÁTHY ISTVÁN javaslatára a jelenlevők ezután egyesületközi alapon fajegészségügyi szakosztály felállítását határozták el. A szakosztály elnökévé gróf TELEKI PÁL választott meg, előadói tisztjét pedig APÁTHY ISTVÁN igazgató vállalta; Egyesületünk a maga részéről ezenkívül AJTAY JÓZSEF, GAAL JENŐ, GROSZ EMIL és JANCsó BENEDEK tagokat küldötte ki a szakosztályba. A Budapesti Kir. Orvosegyesület BÁLINT REZSŐ, br. KORÁNYI SÁNDOR, LIEBERMANN LEÓ, TAUFFER VILMOS és TÖRÖK LAJOS igazgató-tanácsi tagokat, az Országos Közegészségügyi Egyesület pedig DALMADY ZOLTÁN, FENYVESSY BÉLA, HUTYRA FERENCZ, LOBMAYER GÉZA és SCHUSCHNY HENRIK tagokat küldötte ki. A szakosztály mielőbb megkezdendi a nagyjelentőségű föladat megoldására, irányuló munkásságát. Az értekezlet eredményéhez képest még egyéb társaságok bevonását is tervezzük és pedig a Földrajzi, a Néprajzi, a Közgazdasági, a Genealógiai és a Turáni társaság vezetőségeivel fog Egyesületünk e kérdésben mindenekelőtt tárgyalásokba bocsátkozni.